

- Jaroslav Vrchlický: A tavasz sejtelve (vers) 3
Úszóhártya Isten lábujjai között (Tornyosi Eszter beszélgetése
Vörös Istvánnal) 4
- Vörös István: A siker határai (vers) 13
Pogrányi Péter: Filozófia és verses regény: nyelvek kereszteződésében
(Vörös István: *Heidegger, a postahivatalnok*) 14
- Vörös István: A céltalanság elégiája (vers) 19
Bedecs László: Három nővel élni (Vörös István: *Keresztelés özönvízzel*) 22
Vörös István: A menekülés öröme (vers) 28
Szénási Zoltán: Variációk ismert és ismeretlen dallamokra
(Vörös István: *A Kant utca végén*) 29
- Zudor János: Villásreggeli, A rövid életűek balladája, (Nap)kitörés,
Zsákutcában (versek) 34
- Murányi Sándor Olivér: Formagyakorlat a faluégérsről
és a táncról (próza) 37
- Jánk Károly: Kirakni rizsből Angliát (vers) 44
Papp Sándor Zsigmond: Kék fény (próza) 45
Deczki Sarolta: Törekvés utca blues
(Papp Sándor Zsigmond: *Semmi kis életek*) 54
- Elizaveta Sochivko: A halál témája Bodor Ádám és Platonov műveiben
(tanulmány) 61
- Turi Márton: Az elmúlás természetrajza
(Bodor Ádám: *Verhovina madarai*) 72
- Jász Attila: Az egész részletkérdései (Földi Péterről) 77
- Dékány Dávid: bizsu, 1043 kassai utca 11. 79
Kelemen Zoltán: „Meg kellett menteni a régi Magyarországot.”
(Krúdy Gyula történelem- és magyarsággélménye) 81
Lábass Endre: Szindbád és a hangszerillat (próza) 90
Jaroslav Vrchlický: Tájékép (vers) 94

A borítón és a lapzárókon Földi Péter képei

E számunk szerzői:

Bedecs László kritikus (Szófia), Deczki Sarolta kritikus (Bp.), Dékány Dávid költő (Bp.), Földi Péter képzőművész (Somoskőújfalu), Jánk Károly (Kolozsvár), Jász Attila szerkesztő (Tata), Kelemen Zoltán irodalomtörténész (Szeged), Lábass Endre író, képzőművész (Bp.), Murányi Sándor Olivér író (Székelyudvarhely), Papp Sándor Zsigmond író (Bp.), Pogrányi Péter kritikus (Lábatlan), Sochivko, Elizaveta kritikus (Bp.), Szénási Zoltán irodalomtörténész (Tatabánya), Tornyosi Eszter író (Bp.), Turi Márton kritikus (Buda-
kalász), Vörös István költő, író, fordító (Bp.), Zudor János költő (Nagyvárad).

A TAVASZ SEJTELME

Tengerből arany pára emelkedik el;
ezer versbe, hogy ilyet a tavasz visel.

Ezer versbe fogadok, hogy nálunk volt ma,
és az alvó földet titkon megcsókolta.

És e csók közben nyomott hagyott a lába,
ezért borult a galagonya virágba.

És e csók közben nyomott hagyott kobakja,
a réten gyöngyvirág-haját elhullatta.

Ment – a köntöséről harmat potyogott le,
ám az ő dalát egy rigó énekelte.

Ment – de nem párologhatott el sehogy se
úgy, hogy hírét a rigó ne jelentse.

Hogy nevet a télen, az egyértelmű, ha
az akácfa épp akkor borul virágba.

Az Appennineket is megmosolyogta,
hogyan takarózhat még fehér havakba.

És engem, hogy még a boldogságot várom,
de nem jár szemem az ibolyavirágon.

(Fordította: Vörös István)

– *Tavaly év végén megjelent legutóbbi kötete, A Kant utca végén, A Vörös István gép vándorévei berlini ciklusából kimaradt versek gyűjteménye. A könyvbemutatón Tóth Krisztina a Vörös-líra jellegzetességéeként említette azonnali felismerhetőségét, hogy egy*

4 ÚSZÓHÁRTYA ISTEN LÁBUJJAI KÖZÖTT

Ímélinterjú Vörös Istvánal.

Készítette: Tornyosi Eszter

Vörös István vers semmi mással nem téveszthető össze. Ezzel különben legtöbb kritikusa is egyetért. Úgy érzem, Tóth Krisztina részéről ez nemcsak egy baráti bók volt, hanem elismerése egy folyamatosan

tapasztalható állandó versjelenlétnek és Vörös István vállaltan következetes versszemléletének, amiben a nagy témák, a végső kérdések, a tétre menő játékok mások számára sokszor kockázatos létkérdések körüljárása egy egész eddigi életműre kiterjedő fejlődésregény epizódjai. Nem tagadva meg a nyelvi kísérletezést és az iróniát az érzelmek bevonása mellett.

Az új kötetben mindez láthatóan folytatódik, nincs maradékérzésem, új versekkel találkozunk, még akkor is, ha korábban már olvashattunk belőlük folyóiratokban. Néhány valóban nagy vers és versunikum köré csoportosuló átgondolt, hangulatban, formában heterogén válogatás. Mintha egy Vörös István breviárium került volna elénk ezúttal, a műfaji megjelölés, a jazz talán erre is utal.

Jól érzem-e ezt és milyen szempontok vezették ebben az ismét nagy időt át-fogó 2005 és 2011 közötti válogatásban? Maradtak-e még versek a Kant utcában?

– 1998 óta, amikor a Yaddo nevű amerikai alkotóházban megtanultam a bármikor írásra való készenlét technikáját, viszonylag sokat írok. Ennek az az előnye, hogy nagyobb koncepciókat végig tudok versben, versek sorozatában vinni. Ilyenek a rövidülő versek a 2000-es évek elején, a *Heidegger, a postahivatalnok*, a berlini majd a lisszaboni füzet versei, az *Apám kakasának* anyaga, a *Saját tao*. Ebben a kötetben a 2005 óta összegyűlt olyan verseimet egyesítettem, melyeknek erős viszonyuk van a formához, vagy azért, mert alkalmaznak valamilyen verstanilag is leírható eszközt, vagy azért mert éppen ilyesminek a kimunkálásra törnek, vagy csak azért, mert a forma adta könnyedség, jazz, ott van bennük.

Ebből az időszakból bőven van még kötetbe nem jutott anyag, ezekből meg is szerkesztettem egy másik könyvet, *Rilke-fraktál* a címe. Önálló kötet lehetne az apám halála körül írt versek anyaga is, esetleg együtt a lisszaboni füzettel. És kész az *Apám kakasának* folytatása, a *Slágergyár*. Mostani két épp formálódó projekt, egy verses meseregény, ami a galaktikus térben és a dínók korában játszódik. Továbbá a *Saját tao*hoz hasonló nagy, szakrális parafrázissorozat.

A Kant utca versei nem is kimaradtak az előző kötetből, nem maradékok, hanem nem is kerülhettek volna bele a könyv másféle jellege miatt. Ha csakugyan van egy hang, ami összetartja a verseimet, az nagyon jó, mert én szándékosan egymástól eltérő kötetekbe szervezem őket. Különben a *Vörös István gép* verseinél újabb darabok alkotják a könyv 2. és 3. ciklusát. Breviárium, igen. Jazz – kicsit igyekszem lazítani azon a szigorúan irodalmi hangon, amit mestereimtől, Rilkrétől, a nyugatosoktól és az újhaldasoktól tanultam.

– A bármikor írásra való készenlét konkrétan is érdekel. Úgy hangzik ez, mintha mindenki elsajátíthatná, holott bármennyire varázstalanozott már a versírás és versalkotó kedélyállapotról beszélünk - a jelentős versek száma nem végtelen. Említette korábban is, hogy ez a tanulási folyamat egy elszigetelt, különleges élethelyzetben történt. Ha bármi átemelhető versé, ha ez a képesség mindenre vonatkozhat, akkor hogyan választ a magukat folyamatosan kínáló pillanatok közül vagy itt már arról van szó, hogy mi az, amit nem ír meg, mert nem része a konkrét versélménynek, tervnek?

– Ő, nem sajátíthatja el bárki. Csak az, aki mondjuk ugyanezt végigcsinálta, amit én. Vagy valami hasonlót. Részemről akkor már tizennyolc éve írtam főállásban verset. A főállásban nem azt jelenti, hogy a munkakönyvemben ez szerepelt, hanem, hogy ez volt a legfontosabb, ennek rendelttem alá mindent a gondolataimban. Nem nagy áldozat, mert a létmegértést toltam előtérbe minden mással szemben, ami a lehető legnagyobb luxus. Nem sajátíthatja el mindenki az írást szabadságát, olyan nagyok se tudták ezt elérni, mint Pilinszky. De mért is kellett volna elérnie? Ez nem cél, és nem is feltétlen garancia az eredményre. Épp akkora teher, mint ajándék. Néha nem tud az ember nyugodtan olvasni, mert már megint egy vers jutott az eszébe. Azt persze sose engedem meg magamnak, hogy a verset a pihenés javára elölkjem magamtól. Hogy ne írjam meg. Igaz, korábban is képes voltam nagy lendületekben sok verset megírni, de akkoriban még hosszas hallgatások is gyakran bekövetkeztek. Ilyenek vannak most is. Akkor mi változott? Hogy ha akarok, bármikor vagy szinte bármikor tudok verset írni. És lényegében a nemírást kell külön akarnom. Azt még megteheti az ember. Csak az írást nem szabad erőltetni sosem. Olyan képesség a versírásé, amit használni csak nagyon óvatosan és kételkedve szabad. De egy zenésznek sem tilos élni a hangszertudásával koncertezés közben. Feloldhatatlannak tűnő ellentmondások. Ilyenkor csak a versírás segíthet. Meg persze a versolvasás.

Ezt a könnyű- vagy gyorskezdéséget előnyként kell felfogni, és épp a *bármilyen* megírására használni. Bár a bármikor nem jelent feltétlen bármit is.

Hogy aki bármikor tud írni, az bármit képes megírni. Különben, szerintem csakugyan bármiből lehet verset írni. Legalábbis jó lenne bármiből. Az a poétikai kihívás, hogy olyan témákból, ötletekből írjunk, amelyekből nem szokás, esetleg nem is illik. Egyre fontosabbnak látom, hogy folyamatosan megújítsam, tágítsam a magyar- és a világlitélet lehetőségeinek ter-
6 rénumát. (Nyilván ezt bárki megteheti, de nagyon korlátozott ezeknek a bárkiknek a száma.) Újításban a legfőbb mestereim: Weöres Sándor, Paul Celan, Vladimír Holan, Tandori Dezső, Oravecz Imre, Petri György, Zbigniew Herbert, Czesław Miłosz, és persze a kései Pilinszky. Külön esszék tárgya lehetne mindegyikükkel kapcsolatban, hogy miként bővítik a világlitéletet, vagy miben újítók a magyar kánonhoz képest. A magyar versfelfogás szerintem elég szűkös, és egy kicsit ködös, költőies, lila. Juhász Ferenc is megújította a magyar litéletet, de úgy, hogy a gyerekbetegségeit tette idült, felnőttkori traumákká. Az ő útja is fontos. Arra nem akarok menni.

Az irodalom elvárásztalanodása? Nem tudom. Nincs nagy varázsa a társadalomban, de van titkos varázsa. Ezzel nemegyszer találkoztam már. És szeretném is továbbképezni magam ez ügyben, mert ezzel a hatalommal csínján kell bánni, és az ember nem mindig tudja az ilyen irányú hatásokat kiszámítani. Hasonló a helyzet, mint a sikerrel. Azt se lehet előre tudni. De a mágikus, rituális erők esetenként sokkal nagyobbat, veszélyesebbet ütnek. Erről most ne többet.

Hogyan választok verstémát? Ha egy gondolat a fejemben forogni kezd, könnyen rátévedhet arra a gravitációs pályára, mely a verssé válás örvényébe sodorja be. De ez a folyamat ritkábban indul primér élményekből, azok a munka során, mint a képek nyersanyaga lépnek elő, és kerülnek az emlékezésétől eltérő logika szerint a versbe.

Egyre kevésbé érdekelnek a hagyományos verstémák. Bár a pályám elején is volt egy ilyen fogadalmam, hogy csak anya, szerelmes és hazafias verset ne. Hát lett azóta, bár remélem, a kamaszkori ideáljaim sincsenek ezzel megsértve. A politika versbe emelése meg direkt irritált. Most meglehetősen elkerülhetetlen esetemben. Bár a politikai vers, még ha új hangon is szól, nyilvánvalóan nem az esztétikai úttörés fő eszköze.

Már sokat gondolkodtam azon, hogy a jelentős versek száma végte-
len-e, vagy korlátozott? Gyarapodhatnak-e a versek az emberiség szaporodásával arányosan? Hiszen egyre több koponya, szív és lélek áll készen a befogadásukra. Vagy inkább elvesznek a tömegben? Csak meghatározott számú nagy vers lehet, és új csak akkor jöhet létre, ha egy másik meghal? Mint a francia akadémia tagjai vagy a harminchat igaz ember esetében? De hogyan hallhatna meg egy vers? Ha az utolsó ember is elfelejti? Vagy ha nem marad fenn belőle egyetlen példány se? Igaz, a versekre épp emlékezni a legnehezebb. Legtávolabb vannak a léttől a létezők között, és a legtávolabb

a halandóságtól is együttal. Ahogy így fölvezélok a korlátozott létszámú nagy versek világát, meglehetősen valószínűleg tűnnek a következményei. Ez afelé löki az embert, fogadja el, a világban korlátlan számban létezhetnek nagy versek. Hogy egy ember hányat tud belőlük befogadni, az persze újabb kérdés.

7

– *Lehetséges, hogy ez az érzés kettős sokunkban a versekkel. Egyfelől van várázsígyény, sőt a helyettes-szól vágya is, bármennyire elavultnak hangzik, múltja miatt ingoványos szerep ez, másrészt viszont a bármikorban élünk mindannyian és éppen a hétköznapiághoz húzó, de nem hétköznapián látó kortárs költészet keresi olvasóit. És jut el kevesekhez és fogadjuk el, hogy ez mindig is így volt. Azt szokták mondani, hogy tíz, tizenöt maradandó verssel elégedett lehet a költő. Ezek lennének a nagy versek. Kötelező óvatosság. Tapasztalat. És hitetlenkedés. Bizalmatlanság egy ritkább, szokatlanabb költői magatartás iránt. (A költő, aki sokat ír.) Tehát mégis létezik egy vállalt mítosz? Kanonizált várázsígyény? Csak persze posztmodern burokokban, mesteremberesen, alulfogalmazva? „A költészet nem más, mint a szirének énekének elmesélése”- olvasható Kemény Istvántól ez a mondat A születik vagy csinálják? Mai magyar költők a versírásról most megjelent kötetében. Hozzáteve, hogy a legnagyobbak is csak halk visszhangját bírják továbbadni a sziréndalnak, de elég szent ügy ez akkor is. Felidézte bennem ez egyik versének, A Vörös István gép bemutatkozik zárómondatát. „...hogy hallgathassa a szirének énekét.” Az előbb idézett verselméleti könyvben fogalmazott úgy, hogy „a verset semmiképpen sem csinálhatom, vagyis aki csinálja bennem, az nem egészen azonos a személyem énem által befogadott részével”. Meg tud nevezni konkrétumokat is, amiben ön szerint a magyar versfeldolgozás szélesíthető vagy amiben úgy érzi az ön útjai is vezettek, vezetnek? Megfogalmazható ez elméletben?*

Új Forrás 2012/5 – Úszóhátya Isten lábujjai között
Ímélinterjú Vörös Istvánnal. Készítette: Torryosi Eszter

– Nem is tudom, hogy a versről való gondolkodás elmélet-e. Vagy még tovább: Nem is tudom, hogy a gondolkodás elmélet-e? Illetve egész biztos, hogy gyakorlat. A gondolkodás, ha elég magas színvonalon műveljük, gyakorlat, a filozófia gyakorlata és gyakorlása. A versről való gondolkodás se a vers elmélete, hanem a vers kísérőjelensége, következménye, oka és értelme. A magyar versfogalom szerintem bővítendő intellektuális irányba. Az ilyen jellegű kísérleteket szokás másodlagosnak tartani. Ez azon a tévedésen alapul, hogy akár a legnaivabb művészet is, mint amilyen például Goethéé vagy Petőfié, egy pillanatig is meglehet tudatosság nélkül. Hogy az a naivitás, ami tükröződik bennük, az a tisztaság, nem tudatos alkotó munka, stilizálás eredménye.

A magyar nagyvers fogalma is meglehetősen szűkös. Se a túl hosszú, se a túl rövid vers nem fér bele. Amihez túl sok memória vagy túl nagy fantázia

kéne az olvasó részéről. Nem tud mit kezdeni a könyvművel az átlagos magyar olvasó. Van még olvasó? Ha van, az persze már nem is átlagos dolog tőle. Nem lenni átlagos. Van versolvasó, és ha van, nem érdemli meg, hogy kioktassam. Csak fel kell mutatni a verset, a hagyományosan újítót vagy újítóan hagyományost, és hagyni, hogy az megváltoztassa az olvasó életét vagy legalább a versről való felfogását.

De ha már a nagyvers kérdésénél, és ennél a lusta intellektuális közhelynél vagyunk, hogy egy költőnek legjobb esetben is egy tucat jelentős verse van! Meglehet az is, hogy ennél többet nem képes az irodalmi emlékezet befogadni. Bár szerintem Petőfi, Arany, Ady, József Attila esetében biztos többről beszélhetünk. József Attilának szinte a fél életműve szellemi közkinccs, és ott van mindannyiunk fejében valamilyen formában. Vannak olyan költők, akiknek sokkal több nagy versük, remekművük, fontos versük van tizenkettőnél. Rilke, Celan, Holan, Weöres Sándor, Mandelstam, Ahmatova, Wallace Stevens, így hirtelenjében. Más a nagy vers, más a remekmű, más a megkerülhetetlen vers és megint egész más a kollektív emlékezetbe bekerült vers. Különbösen is, képzeljük el, hogy valakitől csak egy tucat vers maradna fenn! Nem lenne az kevés? Nem hiányozna a többi? Az életműből semmi se látszana. Ezek a kiemelt versek is légszomjban szenvednének, nem lennének érthetőek, főként érezhetőek. Aki szeret verset olvasni, az tud kötetet is elejétől a végéig, érti, hogy micsoda élvezet egy szerző világmegélésnek intenzitásába belemerülni. Ez több, mint az idézhető darabok kimazsolázása.

Ami a magyar költészetből hiányzik, hogy a versek világosak, átláthatóak, csakugyan érthetőek legyenek. A magyar versnyelv egy kicsit opálos. Mondjuk Arany, Nemes Nagy Ágnes vagy Petri nyelve nem az. Szeretem, ha egy szépen kibontott gondolati ötlet adja a versben megvalósuló képek és indulatmenetek hátterét és magját. Erre a szikár gondolatiságra azért is szükség van, mert épp az teszi lehetővé, hogy a metafizikai tartományokat elérje a vers. Ami szintén illetlenségnek számít a magyar költészetben, még akkor is, ha Babits és József Attila bizonyos szövegei, WS, na és persze Pilinszky a legotthonosabban mozognak ott. A házigazda pedig Füst Milán.

Bocsánat a sok névért, korántsem a teljesség igényére törok. Azért írom le szívesen mégis a költők nevét, mert azok a nevek varázsigék. Kevés szó van annyi metafizikai, valóság fölötti, mögötti tartalommal telítve, mint épp a jelentős költők neve. Utal a személyre, az életműre, magába foglalja és kivetíti. A nevek nagyon fontosak. Kár, hogy csak főnév lehet az ember neve. Micsoda költő lehetne például: Szépen Ír, vagy Ezer És. Az ő verseik épp annyira meghódítandók és kitalálандók, mint a bálnák által állítólag tényleg énekelt eposzok, vagy a minden rendű és rangú marslakó szövegei. Ezt jelenti a szirének éneke. Mindezt.

– „A vers marslakó, nem/ érti senki a nyelvét.” – egészíthetem ki egy saját verséből idézve, ami legutóbb a Facebookon bukkant fel éppen és kínálkozna a kérdés, mitől jó egy vers, mitől közepes vagy rossz egy vers – de ezeket „megválaszolta” már – a legautentikusabb formában: versekben. Emlékezetesen, és szinte előző gondolatai mellékleteként is olvashatóan. Sőt, a 9
Mitől vers egy vers? végén így fogalmaz: „A vers attól vers, / ha valami ellenszenveset / vagyunk kénytelenek / megszeretni benne. // Ezért olvasnak olyan kevesen verset. / De az imák is versek, vigyázz!”

Költészetében rendszeresek a parafrázisok, folyamatos a párbeszéd is a költőkkel, legutóbbi kötetében Nagy László, Radnóti, Ady Endre verseit fogalmazza újra és át. Lassan komoly gyűjteménnyé gyarapodnak Miatyánk-versei. A zoltárok szintén a szakrális parafrázisok sorát bővítik. Miért tartja ezt kiemelten fontosnak? Ez is része az emlegetett megfejtésre, az állandó újraolvasásra való készségnek? Kihívás? Mindig többet és mást tud adni a meglévőből kibontakozó új?

– Minden vers az előzőekből, valamennyi korábbi vershez képest bontja ki a maga újdonságát. Egy új szonett az előző szonetteket folytatja és vitázik velük, egy új haza-vers az előzőekkel vitázik ugyanígy. Ha hazafias vagy hazagyalázó szonettet ír valaki, akkor máris kétfelől folytat dolgokat és kétféle vitatkozik. Persze az én átírataimban fölismerhető az eredeti, így az olvasó nemcsak a verset olvashatja, hanem egy vitát is lát. Vitát, de nem veszekedést. Továbbgondolást, ellenpontok kitételét és ismétlőjeleket. A kiválasztott vers egyszeri formájának verstani vagy retorikai értelemben való formává avatását. Azt, amikor szabállyal tesszük az egyszerűt.

Írás közben mindig a közöset gyarapítja az ember, és abban garázdálkodik. Néha veszekszem is a versben, ilyen A Vörös István gép vándoréveiben az: *Elég! Vissza a filozófia elejére* hosszúcímű vers. De az ennyire erős indulat ritka versben. Petőfinél, Adynál nem. Nálam persze ironikus a harag használata. Nem gondolom komolyan. Nem azt, amit írok, hanem a hangerőt.

A *Kant utca* végénben további parafrázisok is vannak: Zelk, Dsida, József Attila, Weöres, Kosztolányi, Szophoklész, Goethe, Babits, Illyés, Batsányi. Megint egy varázsiger. És akkor nem beszéltünk a megidézettek tágabb köréről, Pilinszkyról, Madelstamról, Paszternakról és a haiku révén a japán költészetéről, a Miatyánk-átírat révén nem is tudom miről. Akár az egész költészetéről. Weöres egy Hamvas Bélához írott levelében égi körökhöz kapcsolva tizenhét tartományba osztja a költőket, legalulra a dilettánst téve, legfelülre meg a legnagyobb metafizikus költőket, és még ő fölülük is pár kivételes szöveget, legtetejére a Miatyánkot. Ha tetszik, ez a parafrázis (*A magázás művészete*) az egész költészet parafrázisa, vagy annak szakrális tartalmaé.

Valóban külön antológiát tesznek ki a Miatyánk-átirataim. A *Vörös István gép*-ben is van ilyen. Nagyon szeretem ezt a szöveget (mármint a Miatyánkot, annak is a régi fordítását). Mikor Weöresnél ezt a kijelentést olvastam róla, megdöbbentem. A Miatyánk minden soráról azt mondja: minden

10 benne van. Magam is ezt gondoltam, talán annyi megszorítással, hogy az egészlől. De, részben az egész, mindketten ugyanazt mondjuk.

Nem tudható, mitől jó egy vers, a probléma csak körüljárható. Illetve pontosan tudom, de nehéz elmondani. Csinálni kell. Erre a kritikus olvasó azt vetheti ellen: ha mégis tudni lehet a jó vers titkát, miként van az, hogy nem mindegyik sikerül egyformán. Hogy nem mindegyik sikerül egyformán jól. De egy következő pillanatban még ugyanaz a vers se sikerülhetne ugyanolyan jól (vagy rosszul). Megválaszolatlan kérdések: Mitől nagy egy vers? Mitől fontos egy vers? Mitől számít egy vers? Az a forma, amikor erre a kérdéscsoportra válaszoltam négy versben, nem bírta volna el, ha tovább feszítem. A lényeg mindig kimarad, aztán elemezhetjük kimaradásának módját, hogy abból okoskodjunk ki valamit. Ezen a viszonylag sokat írás sem ronthat, és nem is javíthat. Lehet, hogy nincs is lényeg. Csak kerülőutak vannak felé.

– Ehhez hasonló közös gondolkodásra hívja tanítványait is hétről hétre a verszemináriumokon, kreatív íráson. Mielőtt erről beszélnék, hadd kérdezzem a prózaíró Vörös Istvánt is (ha van értelme egy ilyen külön címkének). Tavaly már olvashattuk A keresztelés özönvízzel című befejezhetetlen krimijét. Annyiban köthető ezt a téli Lettre-ben közölt regényrészletéhez, hogy a Túlvilági matematika – Kirándulás a legvidámabb barakkból egy másikba című írás is korábbi szöveg, amit most folytatni készül. Itt azonban egy megsemmisültnek hitt kéziratról van szó, amit párhuzamos magyarázatokkal egészít ki. Mesélne ennek a háttéréről többet? Nagyon személyes hangú lábjegyzetek ezek... Az egyikből különösen megmaradt ez a mondat: „Engem első perctől kezdve nem az ember érdekel igazán, hanem a viszonyok valakik vagy valamik között. Között. Az úszóhártya Isten lábujjai között.”

Persze ez a kiragadott (és úgy érzem jellegzetes) idézet általánosabb térbe vezet tovább és vissza. Ezúttal saját (prózai) szöveggel történik az újratalálkozás. Nem átirat, de széljegyzetelés a jelenből.

– Az a regény, ha elkészülök vele, gondolati főművem lehet, talán még a Heidegger, a postahivatalnokot és a Vörös István gépet is megelőzve. A rendszerváltás körüli szellemi változásokat szeretném tisztázni, meg persze a saját világlátásomat és annak módosulásait. Nagyjából a humanizmus, és a humanista világlátás korának végét. Ez csak a rendszerváltás utáni, sokáig a történelem vége utáinak hitt tendenciákkal veszi kezdetét, de a magam művészetszményében első perctől kezdve nem pusztán az ember állt a középpontban, hanem a szokatlan viszonylatok keresése, az élet emberen túli

összefüggései, és a lét evilágon túli csatornáit. Ez a szellemi érés vagy visszafejlődés nem Magyarországra jellemző, nemcsak rá, hanem az egész világban is történik. A globalizáció ideológiája poszthumanista. Hogyan fejlődik ki mindez? Mikor az 1996-ban Prágában írt regényem, a *Keresztelés özönvízzel* tavaly végre megjelent, ráébredtem, hogy talán az 1988-ban szintén Prágában írt regényemmel is lenne mit kezdeni. Csakhogy sajnos megsemmisítettem a kéziratot. Szerencsére Kemény Istvánnak sikerült előadnia az archívumból azt a példányt, amit neki adtam. Az egy esszé-regény volt, Tarkovszkij életművéhez kapcsolódva, egy angyal földre látogatásának balladája. Most ehhez a nagyon emelt szöveghez száraz, civil, de többszintes lábjegyzeteket fűzök, és így talán tényleg sikerül valami fontosat megragadni gondolati és regénypoétikai értelemben is.

Hogy a próza és versíró elkülönül-e? Nem hiszem. Nálam állandó átjárás van vers és próza, műfordítás és tanulmány között. Tudatosan is igyekszem néha egy-egy szállal összehúzni a széttartó utakat, törekvéseket. Máskor meg pillanatnyi inspirációnak engedve valami egész másba, eddig nem csináltba fogok, ami sehogy se illik semmilyen korábbi képbe. Előre-hátra mozgások jellemzik mindenkinek a pályáját, mint az égen a Jupiter vagy a Szaturnusz útját. De az egész mégis egyetlen rendszert alkot, amit a Vörös István gép mozgat. A működése engem is érdekel. (Máskor meg teljesen hidegen hagy.) És ebbe az egészbe nagyon is beletartozik a tanítás. Imádom csinálni. Néha szinte szemmel látható, ahogy a diákokból fölszabadul az éveken át lenyomott, velük született tehetség. Itt a munka során aztán végleg nem választjuk külön a verset és a prózát. Az csak technikai kérdés. De a mi kreatív írásunk nem a technika felől közelíti meg az írás művészetét. A technikát megszüli a kimondás kényszere, ha az csakugyan elementáris erejű. Persze ez a folyamat maga a művészet, ám az nem prózaírói szabályok elsajátításával érhető el. Ilyen szabályok lényegében nincsenek is. Verstani szabályok vannak, de vers-írásiak megintcsak nemigen. Mi, vagy én legalábbis, ezt a nemigent tanítjuk. Kényes művelet.

– Ahogyan, gondolom, a jelenkori kortárs irodalom bemutatása is. Bár nyilván felszabadítóan szubjektív is egyszerre. Alkalmam volt megnézni egyik előadás-sorozata tervezett tematikáját a kortárs magyar próza tárgyában. Miközben szükséges és kihagyhatatlan szerzők, könyvek kerülnek elő, ismeretlenebb életműveket is felajánl a diákoknak. Sőt, a szórakoztató irodalom és a siker körülménye kapcsán olvasmánylistára vette a Harry Potter könyveket, amiket lehet, hogy nem tesszük egy polcra Mészölyvel, Ottlikkal, Bodor Ádámmal, de tagadhatatlanul széles értelemben véve közös olvasmányélménye szinte a legtöbb mai huszonévesnek és persze a felnőtteknek is. Értékeit, titkát végiggondolni érdemes,

elfogulatlanul vagy éppen elfogultan. Azt látom, Vörös István óráin simán megfér egymással Bergman és Rowling, Joyce és a legújabb Woody Allen-film.

– Rowling persze nem a kortárs magyar irodalmat bemutató óra témája. Nem mintha arra az órára nem terveztem volna be meglepetéseket. Oda nem tartozónak látszó témákat. Egyetlen szálra felfűzhető minden, ha elég alaposan végiggondoljuk akármelyik jól föltett kérdésünket. Az irodalomról való beszéd első számú követelménye a teljes őszinteség. Bármiről lehessen beszélni, ha az irodalomról gondolkodunk, mert az irodalom éppen a bármiről való beszéd, a bármiről való egyenes, radikális, következetes beszéd. Az élet és a művészet jelenségeinek elfogulatlan vizsgálata. Egyébként a nyugat-európai és az amerikai egyetemeken is számos jelentős filozófus és irodalmár nevezhető potterológusnak. Én ugyan nem vagyok az a szó szoros értelmében, de nagyon élvezem, ha az irodalomról való gondolkodás kilép a megszokott kereteiből. Tervezett tanulmánykötetem címe: *Mi az ironikus tudomány?* Husbavágóan érdekes kérdés, hogy mért vált unalmassá a szaktudomány. Mért unalmas, ami komoly? Miközben a komolyságot nem találok rossznak, és nem nevezem a komoly zenét szomorú zenének, ahogy sok vicces ember teszi, hiszen a könnyűt se mondom vidámnak. Viszont nagyon érdekel a vidám tudomány.

Egyébként az olvasmánylista évről évre változik, és sosem tör a teljességre. Legalábbis lexikális értelemben. Egyetlen versen át is meg lehet érteni az egész irodalmat. Egyetlen versen át a többi verset, a versek segítségével a próza lényegét, lírai centrumát. A versen megértett prózán keresztül a művészetet. A művészetten át Istent, vagyis a világot, tehát talán önmagunkat. Krisna azt magyarázza Ardzsunának, hogy mindegy, a csata a valóságban vagy a szívében zajlik le. Nincs említésre méltó különbség, jelenti ki. Dumbledore Potternek mondja, amikor megöletése után a túlvilágon jár, hogy ez természetesen az ő fejében játszódott, de az nem jelent semmit. Nem a semmit jelenti, hogy pontosabb legyenek.

A világ megismerésének egyenes útja az irodalmon belülré kanyarodik. Aki oda nem meri követni ezt az utat, nem fog tudni semmit. Na, nem mintha illendő dolog lenne az irodalomnak a megismerésben betöltött szerepéről beszélni. Magam részéről nem hiszek az öncélú művészetben. De a művészet nélküli célokban sem.

A SIKER HATÁRAI

A halál után majd,
 jaj, a halál után biztos
 büszke leszek, hogy ez is
 milyen jól sikerült,
 nem túl korán, de még idejében,
 hogy a lélekvándorláshoz,
 messze jutni, maradjon elég
 erőm. Nincs is lélekvándorlás!
 – kiabál rám egy hang. Angyalé,
 ördögé? Még odaátról az orvosok?
 Két nap után is újraélesztéssel
 próbálkoznak?

Lehet, hogy
 valami nincs rendben? Semmi
 sincs rendben. Túl fiatal
 voltam, sőt, túl öreg.
 Ez a sok eső szétrobbantja
 a túlvilágot, marad a puszta
 megsemmisülés, angyalokat vezetnek
 el egy gödör szélére agyonlőni,
 az ördögöknek száj- és körömfájásuk van,
 szilánkosan hull róluk a pata,
 a szarv, a felvérzett helyek
 begennyesednek. Az orvosok
 vihognak. Újraélesthethéneek,
 de minek, gyerünk inkább kávézni
 egyet! A pénzüket az automata
 elnyeli. Én föloldódom a boldogság
 űrében, mint a kristálycukor,
 egy kanál összekeveri
 az össze nem tartozót.
 A nemlét bögreszélére
 kristályok rakódnak ki.

Az utóbbi évtizedben megjelent magyar verses regények és verses elbeszélések egyik lényeges közös jellemzője, hogy felvonultatnak, fő- vagy mellékszereplőként használnak olyan alakokat, amelyek az európai művelődéstörténet és

14 Pogrányi Péter

FILOZÓFIA ÉS VERSES REGÉNY: NYELVEK KERESZTEZŐDÉSÉBEN

Vörös István:

Heidegger, a postahivatalnok

s a recepcióban felvetődött olyan elképzelés is, amely szerint inkább különálló versek láncolataként olvasandó a mű.¹ Ami ezt indokoltta teszi, az az imaginárius játéktér, amely csak egy vázat tesz egyértelművé (ezt a vázat pusztán a szereplők személye alkotja, ekképp hangsúlyozva a történeti személyek szövegvilágba való beemelésének konstitutív erejét), ám az ezt kitöltő cselekmény szürrealista megjelenítése és a rendkívül töredezett, fragmentált nyelvi megformáltság miatt a nehezen rekonstruálható, illetve körülményesen illeszthető a műfajjal kapcsolatosan kialakult narratív struktúrák valamelyikébe. A címbe emelt szókapcsolat egy életrajzi elemet idéz fel: Martin Heideggert az első világháborúban postai szolgálatra hívták, miután a frontra alkalmatlanság miatt nem kerülhetett. A mű ezen rétege, tehát a postán játszódó események a legvilágosabban követhetőek, ám az *Isteni színjáték*ra utaló pokolbéli utazás már olyan mértékben burkolózik a sajátos képi világba és a filozófiai szentenciákat, aforizmákat sokszorosán kiforgató technika túlhajtott alkalmazásába, hogy olvasása jelentős erőfeszítéseket igényel. Hasonló a *Heidegger...* enigmatikussága Térey János *Paulus* vagy Schein Gábor *Bolondok tornya* című verses regényéhez, amennyiben elsősorban az intertextuális játékok, az intellektuális utalások révén kiterjedt, önmagán jóval túlmutató (szöveg)mezőt hoz létre, amelyben akkor mozoghat az olvasó biztonsággal, ha megérti és reflexió tárgyává teszi azokat a játékokat, amelyeket a mű az általa felhasznált – itt elsősorban filozófiai és szépirodalmi – nyelvel űz. (Utóbbi műtől a nyelvi megformáltság, a versnyelv és a poétika miatt talán nagyobb távolságot tart Vörös műve.)

kultúra ikonikus figurái. Egy ilyen figura, a 20. század egyik legjelentősebb filozófusa köré szerveződik Vörös István 2003-ban megjelent műve is, a *Heidegger, a postahivatalnok*, de – bár itt elsősorban verses regényként értelmezem – ebben az esetben megkérdőjeleződik az elbeszélte történet egységes történet-volta,

(metafora, aforizma)

„Vörös István műve metaforaként ki- és felhasználja Heidegger egyes (eredetileg szintén metaforaként bevezetett) fogalmait, sőt e metaforák vezérmotívumként húzódnak végig rajta, eredetükkel mégsem létesít közvetlen kapcsolatot.”² Elsősorban e filozófiai nyelv, és nem a filozófus figurájának verses regénybe írása tehát ez a mű. A konkrétan megidézett, szereplőként megjelenített alakok, a főszereplőn kívül Hölderlin és Hannah Arendt egyszerre emelkednek mítoszi magasságba a mű által és fokozódnak le ebből a szerepből az ironikus szemléletmód következtében. Ez a (de)mitologizálódás jellemző a nyelvre is: a heideggeri alapkérdések-tézisek szállóigeként élnek tovább, s ezek ironikus variánsai rávilágítanak ennek az axiómaszerű elkoptatott használatnak a veszélyeire, ráadásul az így létrejövő pszeodo-heideggeri-vörösi szöveg – túl az egyszerű paródia öncélúságán – valódi téttel ruházódik fel. „Miért van inkább a vers, mint / a próza?”³ – teszi fel a kérdést az *Előhang* nyitóstrófája, s ezzel felidézi a Heidegger által is feltett „miért van inkább valami, mint semmi?” – kérdést, s ezt tovább is lendíti az irodalmi formák egymás közötti játékának (egyébként úgy tűnik, inkább a kortárs irodalomban tapasztalható tendenciákkal ellentétes) leírásába. „Miért inkább verses / regény, mint regény?” – szól a második strófában a továbbfogatott kérdés, s így együtt a kettő már megköveteli magának az autoreferenciális értelmezést. Persze a már említett stílus miatt sem várhatunk egzakt választ erre, ám a kérdés implikálta elképzelést (a regény, a próza és a vers kapcsolatáról) értelmezhetjük egyfajta ars poétikának.

A filozófiai terminusokból építkező nyelv szentenciózus aforizmáival kapcsolatban „olvasói döntés kérdése, hogy a regény ironizált kódja szerint vagy parabázisként, az olvasó felé forduló bölcselkedésként, esetleg e két lehetőség ingadozását megőrizve értjük őket.”⁴ Egyáltalán, a mű töredékes formája miatt is sokszor eldönthetetlen, hogy a szinte megszakítás nélkül folytatott párbeszéd éppen kik között zajlik, illetve hogy ki az éppen aktuális beszélő, vagy hogy egy szövegrész párbeszéd része, vagy az elbeszélőnek tulajdonítható és az olvasó irányában elhangzó monologikus elem. (Gyakori az elbeszélői nézőpont váltása: Heideggerről néhol egyes szám harmadik, néhol egyes szám első személyben szól a szöveg.) A filozófiai fejtegetések nemcsak szinte érthetetlen(ül parodisztikus) nyelvük miatt nem tekinthetők valódi filozófálásnak, hanem azért sem, mert a legtöbb esetben egy „állítást” több változata is követhet, melyek értelmüket tekintve egymással ellentétesek, s így kioltják egymást. Például: „Az idő mint dobozzal teli tér. / A tér mint idővel teli doboz.” Ez a játék a legtöbb esetben permutációvá válik: az eredetileg egy aforizmát alkotó nyelvi elemek

összes (vagy legalábbis több) lehetséges kombinációja megjelenik a variációkban, s ha mindegyiknek értelmet akar a befogadó tulajdonítani, akkor talán éppen a mű által tételezett célt véti el. (Eszünkbe juthat egy másik Weöres.) „Ne vegyél mindent / olyan komolyan, mert ki fognak / 16 röhögni” – mondja Hölderlin, Heidegger vezetője (aki ebben a szerepében egy költőelőd utóda: Vergiliusé) a filozófusnak, és persze az olvasónak is: ez a kiszólás az ironikus olvasat megerősítője, noha természetesen magára az iróniára is vonatkozik: így egy az egész kötetet modelláló önmagába bonyolódó szerkezetet hoz létre.

(forma, hagyomány)

A számozott verseket, amelyekből a mű építkezik, különös struktúrájú versszakok alkotják: az 5-4-3-2-1 soros strófák „az önmaguk immanenciájába való redukálódást sejtetik.”⁵ Ez az elhallgatás felé irányuló mozgás rendkívül töredezetté teszi a szöveget, főként, mivel az gyakran él enjambement-okkal. A sor és versszakhatárok szinte minden mondatot megtörnek, ezáltal átstrukturálva őket (főleg az ismert mondatokat, vesszorokat). A szerző nem használ rímeket, s a szövegalkotás módja tulajdonképpen apoétikus: a zeneiségre való törekvés teljességgel hiányzik belőle (diszsharmóniára sem igen törekszik látványosan). A *Heidegger...* sajátossága a vörösi képzettársítás logikájából adódik: „szétbontja a metaforákat, visszahelyezi őket a leírt tárgyi világba, úgy bánik velük, mintha nem metaforák lennének, hogy végül egy másik metaforikus képzetkör felé csúsztassa őket el.”⁶

A kortárs magyar verses epikai szövegekben jellemzően előtérbe kerül a mű önnön műfaji hagyományához való viszonya, s hogy általában találunk olyan explicit utalást, amely a mű saját pretextusaira reflektál. (Ez természetesen nem műfajspecifikus, de úgy tűnik, a verses epikai művek kimondottan egyfajta ablakként szolgálnak – ha nem is magára az általában vett műfaji hagyományra, de legalább az arra való művészi reflexióra.) Ugyanígy a *Heidegger...* is tartalmazza egy híres epikus költemény – egy strófányi – parafrázisát. „Mintha olajkút ég téli éjszakákon, / Fölmászva az égbe omló fénynyalábon, / Heide Márton képe úgy ragyog föl nékem / 1000 kilométer rövid régiségben. // Az volt ám az ember, ha kellett a gáton, / Nem terem mostanság több hasonló Márton. / Ha most föltámadna, s eljőne közétek, // [...] Hárman se bírnátok súlyos pillantását, // Mely, mint a kő, repül, és mindenén átvág.” A *Toldira* való erőteljes rájátszás nemcsak a szöveg tréfás átköltésében nyilvánul meg: a malomkő, a súlyos pillantás visszatérő motívumok lesznek, s maga Arany János is feltűnik, akinek szájából a wittgensteini „amiről nem lehet beszélni, arról hallgatni kell”- formula hangzik el (hogy később tovább metaforizálódva jelenjen meg újra: „Ami az üveg mögött / történik, arról hallgatni kell”).

Szintén a hagyományhoz és a műfaji előképekhez való viszonyra utal egy másik helyen: „Dante kéne ide. Vagy / Vergilius. [...] / Vagy Platón.” A hármas szám a felsorolásokban, a szerkesztésben sok helyen előfordul a szövegben, még akkor is, amikor – mint itt is – a felsorolás három tagja nem ugyanazon a síkon mozog. Dante a verses epika egyik alapművének megalkotója, s mint ilyen, a szerző számára előd. Vergilius itt elsősorban mint Dante alvilági utazásának kísérője kap helyet, s ilyen módon a *Heidegger...* azonos szerepben megjelenő figuráival (Hölderlin, Švejk, Hannah Arendt) kerül itt egy asszociációs mezőbe. Platón pedig a filozófia atyjaként, Heidegger olvasmányaként jelenik meg. Az egyik olvasat szerint az elbeszélő elégtelennek érzi a rendelkezésére álló, általa felhasznált alakokat, s egyfajta értéktöbbletet sugall a felsorolt nevek oldalán. Jelenthet ez melankolikus borongást a múlt kiemelkedő művészeinek-gondolkodóinak elérhetetlen messzeségén, ám valószínűbb, hogy csak újabb fontos nevek (és az általuk hordozott asszociációs mező) bevonása történik ebben a versszakban. A tobzódás, az utalások feltorlódása ugyanis nem idegen ettől a szövegtől.

Egy helyen Hölderlin veti fel, hogy „[n]em lehetne-e valami olyat írni, / ami a fogalmak perverz társításán, / a nyelv kicsapongásán alapulna”. Ha számba vesszük a kötet verseinek szerkesztésmódját, annak a megfoghatatlan térnek és időnek az elbeszélését, amelyben mintegy áramlásszerű mozgással tűnnek fel (és el) az alakok, ezt a költői kérdést bátran tekinthetjük egynek a sok önreflexív, kvázi-ars poétikus megnyilvánulások közül. A költői képek megalkotásánál a szürrealizmus lesz fontos vonatkoztatási pont, e megnyilatkozás alapján pedig a dadaizmussal is összefüggésbe hozható – legalábbis a mű létrehozására irányuló szándék jellege alapján. Az automatikus írás technikája és vele Freud neve kívánczik ehhez az idézethez, s bár előbbi nyilvánvalóan nem vonatkoztatható teljességgel Vörös István művére, azért a pszichoanalízis eredményeit és irodalmi hatásait messzemenően figyelembe kell vennünk a mű olvasásakor (a műben feltűnő *Zsigmond doktor* feltehetően a bécsi pszichiátert takarja).

Hogyan verses regény tehát a *Heidegger, a postahivatalnok* című szöveg? Szétrobbantja, szétrombolja a formát, felrúg szinte mindent, hogy aztán újrakezdve ugyanazt – reménytelenül és fájdalmasan – építkezzen tovább. Alapvetően nem bízik (már vagy még?) az egyenes vonalú, fix nézőpontból narrált történetben, miközben nem tud nem történetté, regénnyé válni. De végső soron a műfajtörténeti vizsgálódásba ágyazott kérdés súlytalanná válik a szöveg örvénylő pillantásával szemben.

„Ébredj a létben / való alvásból! Mit csináltál, / ember?”

¹ Szegő János: *A postás mindig létszer csenget, Alföld, 2004/4, 106.*

² Schein Gábor: *Heidegger a seprűnyélen, Jelenkor, 2004/3, 319.* (Talán felesleges rámutatni, mégis megteszem: Schein és Vörös szépíróként és kritikusként egyaránt foglalkozik a verses regény kérdéseivel, mintegy a gyakorlati és az elméleti [vagy inkább két különböző gyakorlati] oldalról is közelítik ugyanazt. Vörös István Schein Gábor verses regényéről írott kritikája olvasható az interneten: <http://www.litera.hu/hirek/mi-kerul-a-bolondok-helyere>.)

18

³ Vörös István: *Heidegger, a postahivatalnok, Jelenkor, 2003, 5.* (A zárójelben megadott oldalszámok erre a kiadásra vonatkoznak.)

⁴ Schein i. m. 320.

⁵ Szegő i. m. 105.

⁶ Schein i. m. 321.

A CÉLTALANSÁG ELÉGIÁJA

Nemcsak azért kell megtenni valamit,
hogy eredménye legyen. Akkor is van
értelme, ha nincs eredménye. A semmire
nem irányuló tettek a semmiből valamit
csinálnak, lélekkel tömik ki az üres teret,
a két üres tér közét, ahol épp úgy burjánzanak
az isteni spórák, ahogy tócsa vizében a zöld kosz.
Az isteni színház, a világűr tele porral,
léttel, lehetőséggel, sötéttel, hideggel,
fényvel és a semmi előre vagy hátravetülő
árnyékával. Ó, árnyékok játéka, ó, játék,
ó, idő – pénz, amivel az apokalipszisnek fizetünk,
hogy még föl ne ébredjen, ne ébressze az
újomlást, az ősrobbanás kisunokáját,
aki elfajzik a családtól, ahogy Hanno
a jó kereskedő dédapától. Jaj, minden emberforma,
nem veszitek észre? A napnak arca van,
de nem is egy, hanem hét, ő a hétfejű sárkány,
lángot lehel, büdös a szája, hidrogén és héliumszagú.
Arca van a tejútnak, micsoda mosolygós arc,
buta tejesember, reggelire sajtot eszik
az űr betonperemére roskadva, mintha
lehetne a sajt istentől való, és nem fordítva,
az isten lenne sajtól való. Kisebb,
mint egy nagypofájú csillagrendszer,
de nagyobb a holdnál, a kisbolygóövezetben
kering. Fekete, kivilágítatlan sajt,
űrsajt, lélekporból préselték, léleksóval
felsózták, lélekfűvel beültették, lélekbirkák
legelésznek rajta, lélekpulik terelgetik őket,
jaj, fekete ördögök és fehér angyalok,
mind a kettő pulikutya, simogasd meg a fejüket,

ha az úrból, a kintből, a közelből, a sajtról
ide lecsaholnak. Magányos téli éjszakán,
mikor elhúzod a függönyt, és azt bámulod,
a csillagképek tulajdonképp mind emberarcok,
sőt, közöttük is parányi emberek nyüzsögnek,
forró fekete orr nyomódik a légkörhöz,
az országhoz, a városhoz, ahol élsz,
vagy élni vélsz, nyúlj ki a kutya üstökéhez,
vakard meg a füle tövét és meghallod az ősrobbanás
hangját, mert a lélekpuliban magnóról
ez a legrégebb hang szólal meg, ha morog,
ha a szeretet ingere arra készíti, hogy talán
még föl is ugasson, amitől ingani kezd a nap
puha gömbjében a tűz, mint korsóban a sör,
ha fölugrasz a tánchoz.

Nemcsak azért kell megtenni valamit,
hogy eredménye legyen. Akkor is van
értelme, ha nincs eredménye. A lélekpulit
lélekpásztor szava hívja és küldi,
fegyelmezi és vadítja. Csináld, ne nézd,
hogy mi a hasznod. Hogy mi a más haszna.
Ne akard megjobbítani a világot!
Te legyél a világ, te legyél a jó. Te legyél
a ne! A lélekpuli fáradtan leroskad a pásztor lába
közelébe, roskadj le a fölösleges tettek
súlya alatt, mint aki világűrbe nézett,
és nem találta az űrt, mert csak zsúfoltságot,
arcokat, önmagát találta. Embereket.
Emberből van a világ. Emberből van a semmi,
emberből vannak összevarrva az angyalok
és a pulikutyák. Csak az ember nincs
emberből. Istenből, bolygók lepattant szilánkjából,
napkitörésből van jól-rosszul összeszerkesztve,
és savanyú, édes, anyagos, fekete talajból,
kövekből és földből. Földből. Földből.

Ami körül te keringsz, ha ember vagy,
az a Nap. Mert föld vagy, ha ember vagy,
és napot teremtész keringéseddel, az öklöd a hold,
a szemed tengerszem, a szíved a jeges sarkvidék,
levetett cipőd, ami sárosan hever az előszobában,
a Mars, a pokol bejárata.

21

Jaj, jó lenne kiugrani a létből, de a lét ugrik ki
belőled, mint égő felhőkarcolóból a kor rabja,
a zuhanó mártír, a névtelen hős, aki haláláig
a levegővel verekszik.

Minden jó író küzd a régi, de egyre csak nehezedő kérdéssel: „Hogyan írjunk regényt?“, de csak kevesen osztják meg dilemmáikat és ötleteiket az elkészült regényen belül is az olvasókkal. Vörös István első regényének, ötödik próza-

22 Bedecs László

HÁROM NŐVEL ÉLNI

Vörös István: *Keresztelés*

özönvízzel

szzerű, de mégsem elsősorban kriminek olvasható történet nagyon is kerek, tehát nagyon is klasszikus módon van befejezve, azt kapjuk, amit az alcím ígért: egy igazán tekervényes, sokrétegű, az elbeszélő személyével és a mondatok referenciáival folyamatosan játszó, a fikció fiktív voltát a végletekig hangsúlyozó, így a regénybeli állításokat is rendre elbizonytalanító szöveget, mely az olvasót úgyszólván berángatja a történet alakításába és privát értelmezésébe. Az elbeszélők (mert legalább kettő van) egymással is felelnek, rendszeresen kibeszélnek a regényből, saját pozíciójukról, lehetőségeikről és képességeikről értekeznek, de az olvasó kompetenciáiról is sokat gondolkodnak – lám, azt hiszem, nagyjából felsoroltam, mit szoktunk a posztmodern regényről gondolni, és Vörös István munkája mindezen írói gesztusok szellemesen és okosan, felkészülten és átgondoltan megírt tárháza. De persze messze több ennél: fordulatos, érzelemdús, izgalmas és nagyon komplikált történet egy kiugrott papról, egy özvegyemberről és annak három lányáról, egy, de inkább két gyilkosságról – és melleleg vonzalmakról, titkokról, a bűnről és az ártatlanságról, az ördögről és az Atyáról, de legfőképp a mindent átható bizonytalanságról.

Ha a történetet kéne rekonstruálnunk, máris nagy bajban lennénk. Vannak persze kapaszkodók, olyan pontok, melyek szilárdnak tűnnek, de szinte mindegyikről hamar kideríthető, hogy egyáltalán nem olyan szilárdak, mint amilyennek látszanak. Azt írtam az imént, hogy a regény főhőse és egyik elbeszélője egy kiugrott pap – igen ám, de ezt rajta kívül senki sem tudná megerősíteni, van viszont egy olyan „szóbeszéd” a faluban, ahol a történet játszódik, hogy ő egy frissen szabadult rab, és amikor később egy estét a rendőrségi zárkában kell töltenie, az őr megjegyzi, hogy, ugye, ő bizonyára nem először jár ilyen helyen. Ezek után mit gondoljunk? Ő egy jó szándékú, tiszta ember, vagy épp egy kiszámíthatatlan, gonosz figura? Azt mondtam,

kötetének már az alcíme – *Befejezetlen krimi* – is jelzi, hogy itt bizony a műfaj és az írás maga is témává válik, azaz hogy egy reflektált, saját megalkotottságát tudatosító, a szöveg esetlegességét hangsúlyozó könyvet fogunk olvasni. És azon túl, hogy ez a valóban krimi-

egy faluban járunk, a szöveg rendre erről beszél, mondhatni, minden probléma alapja a kistelepülés sajátos társadalmi viszonyrendszere, a 205. oldalon mégis arról olvasunk, hogy a hősünk a „városközpont” felé sétál otthonról – mégis egy városban lennének tehát? És így tovább: még a három lány léte is megkérdőjeleződik egy helyen, mintha csak egy lány három 23 arcát, három alakját látná ez a bizonyos kitalált, névtelen elbeszélő.

Amit mégis feltételezhetünk a történetről, de hangsúlyozom, csak óvatosan, minden állítás mellé kérdőjeleket képzelve, az az, hogy egy pap önmaga számára is megmagyarázhatatlan okokból kilép a szolgálatból, és elmegy tanítani egy falus iskolába. Nyár van, még szünet, de már beköltözik egy helyi özvegyember házának melléképületébe, és onnantól szinte családtagként él az öreggel és három, harminc év körüli lányával. A volt pap és a lányok között bonyolult kapcsolatok alakulnak ki, melyeket az apa hol támogat, hol elvisel, hol kifejezetten ellenez, mígnem egy reggel a szigorú apát halva találják házának udvarán. Gyilkosság? Baleset? Agyvérzés? És máris az újabb kérdések: kik ezek az emberek? Mit akarnak egymástól? Mit tudnak önmagukról? Hogyan mesélhető el mindez?

Vörös István olyan regényt írt, melyben az efféle makacs kérdések rendkívül nyugtalanítóan térnek újra és újra vissza. Ha már a krimi határvidékén vagyunk: itt nem csupán az a kérdés, ki a gyilkos, és volt-e egyáltalán gyilkosság, hanem hasonló intenzitással merül fel minden más megoldandó rejtély is, kezdve Isten létezésétől, eljutva akárcsak egy rajz megszületésének okaiig. Mindig és mindenki nyomoz, azaz tudni szeretne valamit, azért, hogy ezáltal jobban értse a világot, és főleg benne saját magát. Vörös ezt rendszeresen tudatosítja is, amikor szereplőivel kimondatja a tudásvágyat, a másik megismerésének igényét, az öndefiníálás elodázhatatlan szükségességét. Nem véletlen, hogy a pap tanárnak szegődik a faluba, a legkisebb lány, Márta, tanítóképzőbe jár, de még a két elbeszélő is tanulni igyekszik egymástól, a lányok és vendégük kommunikációjában pedig rendre visszatérnek a „nem ismeresz még”, „rosszul ismertelek”, „szeretnélek megismerni” típusú fordulatok, és hogy a szerzetesi élet kulisszái legalább a hasonlatok szintjén végig jelen vannak a szövegben. A lányok szobáit az elbeszélő kolostori celláknak látja, ők az apácáléthez hasonlítják az életüket stb. A tanulás és a tanítás, a figyelem és megfigyelés alapművelet, alapmotívum a könyvben.

Más kérdés, hogy a szöveg a már emlegetett elbizonytalanító gesztusok sokaságával épp a tanulási folyamat tartalmát és célját teszi értelmezhetetlenné. Vörös mérnöki pontossággal vezeti a szálakat: én, olvasóként, néhol elvesztettem őket, és szinte kerestem a nyomokat, ahol lelepleződik, ahol rajtakapom, hogy már ő sem tudja, ki, mikor, mit mondott, mi volt valóságos,

mi hazugság, mi álom – de nem találtam ilyen helyet. Néhol közel jár ehhez, amit persze már magában az alapötletben is kódolva van: az első elbeszélő körül gyilkosság vádja kering, és a vád elől menekülve hozza létre a második elbeszélőt, ezt a bizonyos kiugrott papot, aki úgy mesél el egy törté-

24 netet saját magáról, hogy közben azért az első elbeszélő történetét is meséli. Erre rakódik rá a szereplők hazugságainak hálója, illetve a két elbeszélő közti „vita”, melybe ráadásként a szöveg saját törvényei is szó szerint beleszólnak. Ez az eljárás teljesen kiszámíthatatlanná teszi a szöveget és épp ezért izgalmassá is, az utolsó mondatig. Könnyen megtörténhetne ugyanis a szöveg logikája szerint, hogy a halott apa egyszer csak bekopog az ajtón, és kiderül, a halálát csak képzeletük, álmodták, netán csak valaki játékból mesélt róla.

De ebből fakadnak a regény gyengéi is. Túl sok energia megy el a szálak összekavarására, a történet bonyolítására és az írói önreflexióra, de kevés marad a szereplők személyiségének árnyalására, illetve a köztük lévő kapcsolatok differenciáltabb leírására. A főhős és a három lány közti közeledések és távolodások lehetőségekkel teli regényteret formálnak, de Vörös ezt csak részben képes bejátszani. Több figyelmet kellett volna fordítania a három lány különböző karakterének kidolgozására, és aztán ezeket következetesebben és türelmesebben kellett volna mozgatnia. Talán saját elbeszélője csapdájába esett: ahogy ő nem tud választani a három lány szerelme között, a szerző sem tudott, vagy akart egyikre vagy másokra koncentrálni – pedig ez bizonyosan jót tett volna a szövegnek. Ehelyett néhol kifejezetten kapkodó-csapkodó a történetmesélés, rendkívül gyorsan, jellemzően oldalanként váltják egymást a jelenetek. És ha már ezt a színházi kifejezést használtam: igen, pont azt hiányolom, hogy legyenek igazi jelenetek, nagyobb ívű cselekménysorok, tartalmasabb párbeszédok. Mert ezek hiányában nehéz a három lányt megkülönböztetni, nehéz látni, melyiknek milyen szerepe van a családban – az esetleges változásokról pedig még ennél is kevesebbet tudunk.

Pedig lenne miről beszélni, nemcsak lelki, de intellektuális finomságok is bőven adódnának. A lányok valahol húsz és harminc között vannak, láthatóan szenvednek a falu lassúságától, unalmától és a rosszindulatú pletykáktól, elvágynak hazulról, miközben szolgaként keresik apjuk kegyeit, kislányként forognak körülötte. A hozzájuk költöző idegen férfi természetesen felkelti bennük a vágyat: jó lenne férjhez menni – és a férfi is gyereket szeretne, feleséget szeretne, nőt szeretne (egy helyen azt mondja, legjobb lenne egyszerre három nő, ez a három nő). Az egy-két jól megírt erotikus jelenet megmutatja, milyen indulatok vannak elfojtva minden szereplőben, de ezt az egy-két jelenetet kevésnek érzem. Sokkal mélyebben és sokkal árnyaltabban lehetett volna ezeket a vágyakat és a vágyak mögötti félelmeket, frusztrációkat, emlékeket ábrázolni, ráadásul akár három különböző kapcsolaton

keresztül, három nézőpontból. A lányok közti testvéri viszony feltérképezést pedig már nem is említem. Azzal együtt is jó lett volna többet látni az ő személyiségéből, többet látni az arcukat a szövegben. Persze, lehet erre azt mondani, hogy a regény egészen más síkon mozog, mindez csak mel-
lékes szál – de nekem akkor is hiányérzetem van, zavar, hogy még a 25
lányok pontos korát sem tudom, sőt, azt sem, mikor játszódik a történet. Vonat már van, de az elbeszélő-főhős még tollal ír, ráadásul tintás lesz tőle a keze... (Azt viszont tudjuk, hol zajlik a történet: Bakonymérőn, Vörös István szövegeinek most már visszatérő, otthonos, de természetesen fiktív helyszínén, ahová korábbi novelláival és verseivel is sűrűn elutazhatunk, egészen az életmű kezdeteitől.)

De problémás a lányok és az apjuk kapcsolata is. Itt valamivel árnyaltabb az ábrázolás, láthatóvá válnak a múltbéli sérelmek, a megszakíthatatlan erővonalak, a szeretet és a kötődés jelei, de a rejtett konfliktusok is. A zavart épp a lányok körülbelüli kora okozza: lehetséges, hogy harminc felé járó nők így éljenek az apjukkal? Ennyire bezártan, szűziesen, ennyire alárendelődve? Az ebédnél megszólalni sem mernek, egy sétára csak elszökni tudnak, viszont állandóan ott-hon ülnek, se barátaik, se rokonaik (az egy szem unokabátyon kívül, akit látunk ugyan felbukkanni, de hallani nem halljuk), csak az apjuk mindig, mindenhol, mindenek felett. Ez, ha egyáltalán, inkább tinédzser-korú lányokat feltételez – őszintén szólva nem is értem, miért nem ilyenek írta őket Vörös. Ennek hátrányát nem látta volna szöveg, előnyei viszont bizonyosan lettek volna: valamennyire hihetőbb, elképzelhetőbb családi viszonyrendszert láthatnánk, érthetőbb motívációkkal, elfogadhatóbb következményekkel.

Vörös István ugyanakkor van annyira jó író, hogy előbb jussanak eszébe a *Három nővér* kínálta párhuzamok, mint nekünk, olvasóknak, és a fentieknek esetleg a párhuzamok erősebbé tétele is lehet az egyik oka. Csak ironikusan említi a darabot: az elbeszélő majd elmegy érte, „ha lesz ideje”, a könyvtárba. Irina, Olga és Mása több ponton is megfeleltethető Katának, Zsuzsának és Mártinak, de a legfontosabb párhuzam az apa halálával kapcsolatos. Ott épp egy éve halt meg a nővérek apja, és ez egyben egy új élet ígéretét jelentette, a Moszkvába költözés lehetőségét. Itt húsz éve halt meg a lányok anyja, és az apa halála jelenthetne változást, felszabadulást, lehetőségeket, például a falu elhagyásának esélyét. Kegyetlen kérdés: ha ettől jobbra fordul az életük, miért ne segítsék apjuk halálát? És miután meghaltak az apák: vajon nem segítették-e ezt elő magunk a nővérek?

A regénybeli nyomozás igazán nagyszerűen van megírva. Izgalmas ötlet, hogy a vádlottak nem tagadják, hanem miután egymást gyanúsították, éppenséggel magukra vállalják a bűnt. Nem az ártatlanságukat igyekeznek

bizonyítani, hanem minél hihetőbb beszámolókat kreálnak arról, hogyan készültek a gyilkosságra, és hogy vitték végbe. Mind a három lány nagyon pontos, tökéletesen hihető verziót ad elő, és itt az elbeszélő bizony egyáltalán nem segíti az olvasót – nincsenek jelek, vagy legalábbis előttem rejtve
26 maradtak azok a jelek, melyek segítenék eldönteni, kinek van igaza.

Pedig legalább ketten hazudnak közülük. Vörös ügyesen és biztos kézzel cicázik az információkkal, duplán, sőt nem ritkán triplán megcsavarja őket, koherens magyarázatokat gyárt, száz százalékig releváns motivációkat eszel ki – remek szöveget ír. A dolgot csak árnyalja, hogy végül a volt pap is bejelentkezik a bűnösök közé, ő is szeretné magára vállalni a gyilkos szerepét – miközben a nyomozó azt igyekszik bizonyítani, hogy nem is történt gyilkosság, egy szimpla agyvérzés volt a halál oka. Antikrimi. De nem az izgalmak és a bonyodalmak foka miatt más ez a regény, mint egy klasszikus krimi, értjük. Az egyetlen apróság, ami zavaró, hogy Vörös a bűnügyi nyomokkal nem sokat törődik: felmerül, hogy kötötűvel, esetleg pisztollyal történt a gyilkosság – márpedig az könnyen eldönthető lenne, láthatók-e a testen ilyen, vagy olyan nyomok, és ha ezt tudnánk, mi is könnyebb helyzetben lennénk a bűnös és bűn keresése közben.

De ez a megoldás sem teljesen indokolatlan, hiszen a regény háttérben, az első elbeszélőtől származó, a regény szövegének mintegy tizedét kitevő, kurzívval jelzett részekben többször is előkerül a bűn, a gyilkosság definiálhatóságának problémája. Rögtön a regény remek első mondataiban: „Nem vagyok gyilkos. Nem is vádol senki gyilkossággal. Nincs is vád ellenem.” A hátérben pedig a bűntudat ál, amiért a beszélő beleszeretett barátja feleségébe, és a barát később, talán ennek következtében meghalt, és aztán ugyanez megismétlődött még többször is. Vajon gyilkosnak tekinthető-e a csábító? Felelős-e barátai haláláért? Nehéz kérdés, de a két történet közti párhuzam azt is jól jelzi, Vörös milyen jól oldotta meg a problémák tükrözését – milyen jól megfeleltethetők az alapképletek a két egymástól egyébként távoli, másként működő történetben.

A szerző vélhetően nagy szerepet szánt a regényben a hitnek, Istennek és mindannak, ami ehhez kapcsolódik. Erre utal a főhős papi előélete és a cím is. Már említettem, hogy gyakran előkerül az ördög figurája, néhol filozofikus betétek futnak az örök életről, a mise szerepéről, a hit folytonosságáról. Mégis ez a szál a leggyengébb a könyvben, nehezen érthető a funkciója, és legfeljebb a bűn fogalmának értelmezéséhez járulhat hozzá. Az apát lányai „Atyá”-nak szólítják, így az ő halálával mintha Isten halna meg, de ezt az utat sem érzem elég kidolgozottnak. Maga a keresztelés pedig, mely a címbe került, abszolút marginális esemény – a nyomozót keresztteli meg egy óvatlan pillanatban emberünk. Persze: csak egy pap kereszttelhet, azaz hiába is mondja, hogy ő már nem akar pap lenni, gyereket akar, mégis

csak pap maradt – ettől a hivatástól nem lehet megszabadulni. De ha ez lenne a regény fő mondandója, joggal lehetnénk csalódottak: ez túlságosan lapos, gyenge alap lenne. Talán megérne ez a probléma is egy regényt, talán van is a szövegben elég ötlet egy ilyen tematikájú történet megírásához – a fentiek mellett még a boszorkányság megjelenése is ilyen, mely a lá- 27 nyokat is érinti –, de ez a mostani valami egészen másról szól.

Hogy miről? Mindenekelőtt az emberi kapcsolatok alakulásáról egy ilyen furcsa, kicsit művi helyzetben: az apa, a három lánya és az albérlőjük közös élete tele van titkokkal és meglepetésekkel, leplezett vágyakkal, szorongásokkal, erotikával és emberi játszmaikkal, taktikákkal. Másrészt szól magáról a regényírásról, a narráció trükkjeiről, a pergő, szürreális történetvezetésről, az üde, friss nyelvről, a kiváló humorérzékről, a túlbonyolított helyzetek szépségeiről, az elszórt költői hasonlatokról. Harmadrészt pedig ott van a krimi-szál, a maga izgalmas és fordulatos eseményeivel, kiszámíthatatlanságával, eredeti ötleteivel. És ismétlem: befejezettségével. (*Noran Könyvesház, Bp. 2011*)

Új Forrás 2012/5 – Bedecs László: Három nővel élni
Vörös István: Keresztelés özönnyel

A MENEKÜLÉS ÖRÖME

Makacsul a kicsibe teszem be a nagyot,
az egészet a részletbe, egy évbe befér egy évszázad,
egy vödörbe a tenger, a tengerbe hűteni
egy túlhevült vörös óriás a galaktikus történelemből.
A gyerekkorban elfér az élet, egy oldalon egy regény,
egy regényben a világ, a világban ezer másik, az egész
lehető az asztalra, ha egy falapot alácsúsztatsz,
hogyan ne égesse az abroszt.

Makacsul a kicsibe a nagyot, de ezért ne pont ide!
Köszönöm, nem kérek ebbe a pár szóba egy regényt.
Ne tessék belerejtőzni! Kidobom belőle a világtörténetet,
a mindenséget, a többieket, magamat. Kiürítem
a verset, mint egy ellenségnek átadandó várost.
Meneküljenek a lakók! Hurcoljuk el az élelmiszertartalékot,
az aranyat, a műkincseket. Legszívesebben a hidakat és
a palotákat is fölrobbantanám, de hátha egyszer

visszatérek, majd átépítik, lebontatják a megszállók,
vagy agyonhasználják. Esetleg be se vonulnak
ide, nekik se kell, csak a front másik oldalára
kerül át, üresen áll. Ki olvas manapság verset villamoson?
Ki vonaton? Ki éjszaka? És ki reggel a vécén?
Menekülnek az olvasók, a hátukon zsákba kötött batyujuk,
ennyi maradt a kultúrából. Zsebükben a nagymama
aranyfoga, szívükben a menekülés öröme: a pánik.

„Svejk és Heidegger korántsem véletlen találkozása a közép-európai létezés zsiros tején hizlalt költői képzelet boncasztalán” – olvashatjuk Bazsányi Sándor Lautreamont nevezetes mondását találóan elferdítő bevezető félmondatát Vörös István legutóbbi kö-

tetének fülszövegében. Švejk és Heidegger, Ady és József Attila, Füst Milán és talán Kosztolányi, némileg meglepően Batsányi és Radnóti, Pilinszky és Zelk Zoltán, Szophoklész (ford. Trencsényi-Waldapfel), Majakovszkij Jiří Wolkerrel, Mandelstam s ki tudja még kik. József Attilát idézve: *török, tatár, tót, román kavarog* a versben. *A Kant utca végén* első olvasásra nem hoz lényeges változást Vörös István eddigi költői pályáján. Miként a kötet első méltatója, Báthori Csaba megjegyzi: Vörös „hű marad eszményeihez: kötete lazán egygyé fűzött költemények és költeményrajok füzére, túl élesen érzékelhető hangsúlyok, gócpontok vagy tagoló fogások nélkül.” Valóban nincs igazi nyugvópontja a kötetnek, nincs olyan magaslata, ami felé a többi vers vinne, látszólag nincs egyetlen gondolati, poétikai centrum, ami az egész szervezőelve lenne. *A Kant utca végén* ciklusrendje persze ezzel együtt is világos: a három részre tagolt kompozíció a versek keletkezésének időrendjét követi 2005-től 2011-ig, s nem szükséges mélyreható analízis ahhoz, hogy belássuk: az utóbbi hét évben megjelent kötetei felől nézve nem pusztán időbeli közelségről, illetve egybeesésről van szó, Vörös ugyanazokat költői játékokat játssza ebben a könyvében is, mint a korábbiakban.

Legújabb kötetének értelmezése során induljunk ki az alcímből: *Jazz!* A Vörös István-könyvek egyik jellemzője, hogy a szerző gyakran olyan címet, alcímet választ, mely nyílt vagy rejtett műfaji utalásai révén irányt szab az értelmezésnek is. Ilyen volt a 2009-es *Vörös István gép vándorévei*, mely címmel és alcímmel is a fejlődésregény hagyományát idézi meg, a 2011-ben megjelent regény, *Keresztelés özönvízzel* alcíme szerint pedig detektívregény. De joggal merül fel kérdés a 2009-es könyv kapcsán, hogy van-e olyan, akár csak nagyon laza epikus kerete is, amelyhez igazodva a verseket (például *Heidegger, a postahivatalnokhoz* hasonlóan) verses elbeszélésként olvashatnánk. A személyiségvesztést sugalló, címben szereplő *gép* működése akárcsak nagyon halványan és persze mindenképpen paradox módon, de kirajzolja-e a személyiségfejlődés tradicionális mintázatát a kötetben? Hasonlóképpen

Szénási Zoltán 29

VARIÁCIÓK ISMERT ÉS ISMERETLEN DALLAMOKRA

Vörös István:

A Kant utca végén

elgondolkodtató, hogy a tavalyi regény alcímében szereplő „befejezetlen” jelző mennyiben egyeztethető össze a detektívregény műfajával szembeni hagyományos elvárásainkkal. „Vörös István regénye krimi is meg nem is. [...]

De miért volna ez befejezhetetlen krimi?” – teszi fel némileg joggal a 30 kérdést az *ÉS* kritikus, Károlyi Csaba.

Az alcímválasztás szempontból közelebb áll a legutóbbi kötethez a *Gregorián az erdőn* cím zenei utalása. Amíg azonban a 2005-ös kötet esetében a középkori műfaj játékba hozása csak komoly áttételekkel válhat a versek értelmezésének vezérfonalává, addig „jazz” sokkal több fogódzót adhat számunkra. Nem kizárt, de azt legfeljebb csak sejtethjük, hogy egy-egy vers valamilyen zenei háttérrel született, miként a *Gregorián az erdőn* kötet *Goldberg-variációi*. Ez azonban a költő alkotóműhelyébe való betekintés hiányában megint csak nem válhat a befogadásnak irányt adó értelmezési stratégiává. Van azonban az alcím műfaji utalásának egy olyan jelentéslehetősége is, mely Vörös költészetének lényegi vonására világít rá, költői gyakorlatának sajátos jellemzőire tereli a figyelmet, s mintegy a különböző poétikai eljárások számára kínál mindent átfogó értelmezési keretet. Ez pedig az improvizáció.

Improvizáció a *Kant utca végén* abban az értelemben, ahogy a kötet rögtönzéseiben, a kortárs lírára s Vörös István korábbi köteteire is jellemző versátiratokban vissza-visszatérnek régi, ismert vagy kevésbé ismert motívumok, elferdített verssorok, szókapcsolatok, felidéződnek hajdani dallam- és ritmusemlékek. Költői játék ez, mely szabadon kezeli az öröklött poétikai szabályokat, s szabálytalanul alakítja saját hagyományhoz való viszonyát. Mindazonáltal sokrétűen írja át és tovább az irodalmi tradíciót, a jelennel szembesíti a régít, aktualizálja a hajdanvoltat, s bár a hagyomány hangja minidig érzékelhetően (ha nem is mindig pontosan azonosíthatóan) megszólal a Vörös-versekben, mégis az egyes darabok jelenetezése, a versvilág egy-egy felvillanó eleme a mai versbeszélő szólamának dominanciáját emeli ki.

Finom áthangolódás mégis megfigyelhető ezeknél a verseknél is. Egyetlen példát, az Ady-átiratokat kiemelve próbálom most láthatóvá tenni, mire is gondolok. A *Gregorián az erdőn* kötet ciklusnyitó verse a *Simone Weil unokája* már címadásával s a forrásszöveg patetikus hangvételének ironikus imitációjával is jelzi az Ady-líra, vagy legalábbis Ady forradalmi tematikát megszólaltató verseinek mai válaszképtelenségét. A *Kant utca végén* több versében szintén erőteljesen jelen van Ady költészete, viszont már nem annyira mai némaságának tapasztalatával szembesíti olvasóját, hanem sokkal inkább a versbeszélő költeményekben megjelenített személyes élethelyzetére releváns módon aktualizálható lírai világtapasztalat élményében részesít. Hogy a fent hivatkozott vers mellé egyet említsek ebből a kötetből is: a *Nyár kiszállt a Klinikákon* sorain az időbeli (Ősz helyett Nyár) és a térbeli (Páris

helyett Budapest) eltolás ellenére is átüt a forrásszövegeként szolgáló *Páris-ban járt az ősz* melankóliája, s bár az átírat látszólag szövegszerűen elfedni igyekszik, a Vörös-mű hangulata s ritmusemlékei mégis felidézik az Ady-vers halálélményét is.

S ha valami jól kitapintható szervezőelvet keresünk a kötetben, 31 az alighanem az öregedés, a halállal való szembesülés tapasztalata lehet. Ha nem is minden versben mondatik újra ennek a léttapasztalatnak a költői világlátást meghatározó élménye, a kötetet nyitó *Midlife crisis*től a kötet végi *Zelkiádán át a Közel* című vers zárlatáig („Bár a lényeg lekeserít, / sose volt a túlvilág / ennyire itt.”) egyértelműen tetten érhető. S mindez máris tág teret ad az interpretációnak. Egyrészt ugyanis Vörös élethelyzetére vonatkozó referenciális olvasatból indulhatunk ki, mely – s ez megint nem új fejlemény ebben a lírában – az életrajzi utalások, a *Kant utca végén* esetében legtöbbször az életkor révén teremtet kapcsolatot a versbeszélő és a biografikus szerző között. De ahogy egyik pillanatban megteremtődik a referencialitás, másban úgy bomlik le a fiktív és valós én azonosíthatósága a hagyomány szólamait átíró, de a tradíció hangját mégsem teljesen elnémító átíratok, valamint az ironikus és önironikus nyelvjátékok révén. Másik kiindulópont lehet az értelmezés számára a heideggeri „halálhoz viszonyuló létezés”, mely azonban az előbb említett nyelvjátékok, a szövegek értelmetlenségbe futó pseudoargumentációinak „komolytalansága” miatt mégsem tragikus élethelyzetként artikulálódik a versekben. Így kerül egymás mellé Heidegger és Švejk. Gyors és váratlan akkordváltások a jól ismert dallamok eufóniájából a metafizikai hagyomány destrukciójának kakofóniájába.

De biztos-e az, hogy Vörös István a metafizika és a vallási hagyomány szóképletét használó költészete egyértelműen ennek a hagyománynak az újramondhatósága ellen működik? Vörös Isten-verseinek (s ebben a kötetben is több ilyen olvasható) blaszfémikus kifejezései biztos, hogy a transzcendenciatapasztalat jelenkori érvénytelenségéről adnak hírt? Nem lehet, hogy az igazi lét- és transzcendenciafelejtés akkor következik majd be, amikor ezek a szavak: Isten, angyal, ördög, lét, nemlét, semmi végképp jelentésüket veszítik, s ily módon válnak használhatatlanná? Ezekre a kérdésekre, bármennyire is a kötet olvasásának tapasztalatából fakadnak, szintén nehéz egyértelmű választ adni. Nyilvánvaló ugyanis, hogy Vörös Isten-versei – noha angyalai és ördögei is otthonos figurái költői világának – igen erősen a szakrális fogalmak kanonizált használata ellenében működnek, s bár tagadhatatlanul van ezekben a versekben valami barokkos mozgalmasság, mégsem merném azt állítani, miként Báthori Csaba teszi, hogy „Vörös István katolikus képzetanyaggal mélyen átítatott ihlete” állna az

egy darabok mögött. Teljes bizonyossággal viszont ezt elvetni sem lehet. A katolikus ihletettségű lírának is van ugyanis egy olyan vonulata Pilinszkytól Borbély Szilárdig, mely tudatosan vállalja az eretnekséget. „Mert aki nem hisz, csak az nem eretnek.” – mondta egy alkalommal Pilinszky, s Borbély *Halotti Pompája* is tudatosan képezi meg azt a distanciát, mely a mű teologikumát a katolikus dogmatikától elválasztja. Ilyen értelemben *A Kant utca végén* is nyitott a teopoétikai újraolvasás számára.

A művekben megfogalmazódó teológiai mondanivaló iránt fogékony olvasat számára azonban komoly kihívást jelent az olyan költői nyelv, melyben végső soron (ismét Bazsányi fülszövegének egyik szójátékát idézem) mindegy, hogy levés vagy leves. Éppen ahogy a hangokat sikerül lefogni. Egyetlen példát idézve a címében is szellemes *Angyalkoktélből*: „Ahol hazugság van a rendben, / ott hazudik, aki igazat mond. / Nem történések, ami van, / nem visz a semmiig a megsemmisülés, / a túlvilág valóra vált hazugság, / az ördög nem tűzből gyúrt lélek, hanem agyaggolyó. / Az angyal nem viharból gyúrt lélek, / hanem csokigolyó. / Az Isten nem angyalokból és egy ördögből kevert koktél, / hanem ágyú, melyből agyag- és csokilövedék repül ki.” A versnyelv kinyilatkoztató hangneme akár a vallásos beszédmóddal is összefüggésbe hozható lenne, a tagadások álargumentációkat sorjázó áradata azonban eleve ironikus játékká fordítja át a látszólag komoly költői megnyilatkoztatót. Az pedig már első olvasásra is világos, hogy az angyalra, az ördögre és Istenre vonatkozó kvázi definíciók a vallásos hagyománnyal vagy azok művészi ábrázolásával nem hozhatók összefüggésbe. (Az Isten mint ágyú és a neoplatonista emanáció-tan? Inkább hagyjuk!) Viszont éppen ebben rejlik a Vörös-líra felszabadító ereje is.

Ha a versek jelentésszintjén keresnénk a választ arra, hogy ez a líra, melynek szerves része az olvasó meghökkentése, minél váratlanabb, hangalaki vagy szemantikai asszociációk révén megalkotódó képek és szókombinációk használata, mennyiben lehet alapja, háttere vagy motiválója nemcsak valamilyen teopoétikai olvasatnak, de bármilyen koherens értelemegészet kutató interpretációnak is, valószínűleg kudarcot vallanánk. Vörös István lírája újra és újra a hagyományos nyelvi működésmódok és szemantikák érvénytelenségével szembeesíti olvasóját, de ha valamiben, ebben a költői gesztusban nemcsak rendszert, hanem rendszerességet is felfedezhetünk. A szavak jelentéséből fakadó mondanivaló helyett ennek a költői gesztusnak a megértésére kell kísérletet tenni, annak az ironikus világviszonyoknak és önironikus énszemléletnek az érzékelésére, mely versek sorában nyilvánul meg újra és újra. Nem könnyű olvasói feladat mindez, hisz a Vörös-líra a biztos megértés lehetőségét legtöbbször a minimálisra csökkenti, s legyen szó versátiratokról, Isten-versekről vagy (ál)metafizikai költeményekről a vers centrumát mindig a szövegen kívülre, az irodalmi hagyományhoz

való szövegközi térbe vagy az én és a világ végletesen destabilizált viszonylatába helyezi.

Vörös István költészete tehát játék. Játék az irodalmi és gondolkodás-történeti hagyománnyal, a költői és a filozófiai nyelvvel. És nem utolsósorban játék az olvasóval, aki talán akkor jár el a leghelyesebben, ha hagyja magát a költő által (meg)vezetni. S hogy végül a kötet olvasása a Kant utca vagy a zsákutca végére jut-e? Döntse el ki-ki saját maga! (*P'art Könyvek, Bp. 2011*)

Új Forrás 2012/5 – Szénási Zoltán: Vanációk ismert és ismeretlen dallamokra – Vörös István: A Kant utca végén

34 Zudor János

VILLÁSREGGELI

1

Egyszer ültem repülőn,
sétarepülőn,
anyám alattam futott,
még óvodás koromban,

én kisebb vagyok –
kiáltottam, hallod, anyám?!

Most már nem sietek.

Zöld az üldözőnek!

2

Reggeli után
megint meredek az aszfalt,
és visszadob,

az autók kivásálnak,
szemezem alulról,

az utcán felegyenesedni
lehetetlen, a reggelitől
félek, ez összekevert
világban...

3

Mint következmény
remek folytatás,
felgördül a reklám,
meginog az egyensúlya,

valaki kalapál –

(a földre fúródik!)

A RÖVID ÉLETŰEK BALLADÁJA

Valami bravúrral megismerik a nevemet,
világszerte, a fagypont felett, nyáron,
mint a rövid életűek balladáját,
mekeghetsz, nincs reinkarnáció sem,

üvölt a farkas, visít, mint a pokol,
háromszor rázárod az ajtókat is.
A jégveremre, a mesterséges falra, és padlóra,
a rövid életűek hosszú balladájára,

kikopik a tengely, felnyílik a csoda,
mint Aladin barlangja, messze idéz, csodaláz,
én nem itt élek, és nem ítélek, öngyilkos
farkas, megtoldják egy egész csordával,

csak ne akard kurtítani a bűvös reggelimet,
mézeskalács, szárnyaló, pusztuló Ámen:
Héliosz szekerét kifognák, vers-kloákával,
délben veszélyesebb a szétnézés is, vértallózó

semmisen, elfogyott a havazás, Post Humus
hamvaim, szétszórt eszkaláció, a rögtönítélő
halál, „hamvasság hamvedre”, mint vak humus.
Sokat ígérő, de keveset tartó szó...

36 (NAP)KITÖRÉS

ikonikus szöveg

A rablók kitörtek a börtönből –
Moby Dick letört egy darabot a hajóból –
a Nap kitört a hatodik stációban –
a csillag letört egy darabon, és kacagott –

Májusban kirobban a világbéke –
Áprilisban halotti csend volt –
a nagy kitörés a börtönből elmaradt –
(rosszul szervezték meg) – a bálna úszik –

ZSÁKUTCÁBAN

Jön a vihar, és megszagol,
harsány falevelek zengik az indulót.

Mint egy hatalmas ásítás,
ilyen pucér, és meztelen,
bolygónk a Föld – odafut
a zsákutcába!

Verőfényes napra ébredtek. Anikó kelt fel elsőnek. Zordok az ágyból nézte a hölgy meztelen hasán játszó fényt. A kezdet kezdetétől erről a nőről álmodott, magas testalkatáról, feszes melleiről és gyönyörű fenekéről.

– Ma farsangi bál van egy közeli faluban. Eljössz velem? – kérdezte Anikó.

– Veled örömmel bár-hová – válaszolta Zordok, azzal kiszállt ő is az ágyból, és a nyitott ablak elé lépve átkarolta újdonsült kedvese csupasz derekát. A lány ettől olyan

izgalomba jött, hogy határozottan markolta meg választottja már ágaskodó szerszámát. A harcos nem habozott, a párkány felé fordította Anikót, és hátulról úgy elkezdte sorozni, hogy a ház előtt elhaladó emberek nem győztek szörnyülködni a kéjes morgáson és sikongáson. Amikor mindketten újra nyugalomra leltek, megmosták egymás hátát a forró zuhany alatt. Kényelmes mozdulatokkal öltötték magukra ruháikat.

Napközben a városban sétáltak. Estefelé vonatra ültek. Egyórás út várt rájuk. Zordok kidugta fejét a vonatablakon, hogy arca felfrissüljön az alkonyi szélről. Alagutak követték egymást, a régi szerelvény hangosan zakatolt bennük. A szürkületben még látszott a vasút mellett hömpölygő széles folyó, partján az erdővel. Elhagyott vasútállomáson szálltak le, ahonnan mintegy hat kilométert kellett gyalogolniuk a zárt völgyben elterülő faluig. Egymás kezét fogva botorkáltak a sötétben. Másfél óra múlva énekesző ütötte meg fülüket. Fények villantak. Az első háztól hangos gyerekraj kísérte őket a művelődési házig, ahol már állt a bál. Beléptek a dohos helyiségbe. Ördögmaszkos figura ugrott eléjük borospoharat nyomva kezükbe. Zordok élvezettel forgatta szájában a jóízű fehérbort. Körülnézett. Szemei megakadtak a színpadon hegedülő vén cigányon. A fogatlanul vigyorgó prímásnak vérében volt a muzsika, valósággal eltörpült a háta mögött játszó zenekar, úgy cifrázta a dallamsorok végét, hogy megvadította vele a farsangolókat, akik furábbnál-furább jelmezeikben táncoltak a terem közepén. A bejárat melletti kályhában tűz ropogott. Zordoknak gyerekkori táncórái jutottak eszébe, amikor országos versenyre készítette tanítója a kis szólótáncost. Ekkor még nem lépett a küzdelem útjára, később jött csak rá: a mozdulatok azonosak – nemhiába lejt több természeti nép is harci táncot háború és vadászatai előtt. Ugyanarról a mozgásról van szó, mivel a szándék is ugyanaz: nem a győzelem, hanem, hogy ne veszíts. A nőtlen férfiak egymással versengve járták el

Murányi Sándor Olivér 37

FORMAGYAKORLAT A FALUÉGÉSRŐL ÉS A TÁNCRÓL

regényrészlet

a legényest a falusi ünnepeken. A lányok kegyeiért küzdöttek. Mozdulataikat a dallam irányította, nem tervezték előre, milyen figurákat járnak, táncuk mégsem vált szaggatottá vagy egyhangúvá. Ugyanúgy ragadták meg a pillanat és alkalom nyújtotta lehetőségeket, mint amikor féltékenységből bicskával rontottak egymásra. A házások tánca már szinte mozgásmúzeumnak tűnt, lépéseikből hiányzott a küzdelem lángja, ők már feleségüket emlékeztették csizmaverőjükkel a régi szép időkre, vagy gyerekeiknek igyekeztek átadni tudásukat.

38 – Legényest ! – lépett habozás nélkül a primás elé Zordok. Tudta, nehéz feladatra vállalkozik: a falu arról volt híres, hogy itt táncolták valamikor a kontinens legvirtuózabb és legbonyolultabb legényesét, amelynek lépéseit a harcos még kislányként sajátította el. Már a szerkezete is rendkívülinek számított: pontokat kellett táncolni. Egy pont négy elemből állt: A: kezdő figura, B: fő figura jobb lábbal, B: fő figura bal lábbal, C: záró figura. ABBC – így rajzolta fel annak idején a táblára tanára. Több mint ötven ilyen pontot tanult meg, hogy változatossá tegye a táncát.

A meglepetés moraja lett úrrá a termen. Minden szem a fiúra szegeződött. A cigány húzni kezdte a legényest. Zordok egy hatalmas ugrással kezdett. A záró figura után lelkes taps ütötte meg fülét. Az emberek a terem szélébe húzódva figyelték a harcost, aki kész volt a megmérettetésre. Leglátványosabb, legenergikusabb pontjait járta el, már-már valami atléta mutatványához hasonlított előadása. A hetedik pont után csorgott halántékáról a víz. Merészség volt részéről, hogy ő nyitotta a versenyt, meg is békült a gondolattal: az utána jövő legények meg fogják alázni, hisz e tánc az övék, falujukból ered. – Sokkal nehezebb, mint egy vérbe fülő ökölharc, itt folyamatosan kell gyorsnak lenni – gondolta, miközben úgy tekergette a zenére lábait, hogy a nézősereg képtelen volt követni szemével. Olyan pontok következtek, amelyeket egykori táncsoportjából csak ő tudott eljárni. Lazán dobta szét ugrás közben bokáit közönsége nagy tetszésére. Így is nevezte el maga számára e pontot, hogy ne feledje: laza boka. Eltáncolásában még nem talált ellenfélre, de most minden eshetőségre elkészült, legjavát nyújtotta annak, amit egy füzetbe jegyzett fel az évek során, hogy mind eszébe jusson, amikor gyakorol. A következő pillanatban keresztbe kapta lábait a levegőben. Az akrobatikus mutatvány felvillanyozta a báli sereget. Férfiak és nők ütemes tappsal segítették, hogy fáradtsága ellenére is tartsa az ütemet. A cigányprimás elégedetten húzta mosolyra száját. Zordok Anikó örömteli mosolyáért küzdött, nála akart tetszést aratni. Azonban annyira kellett figyelnie lépéseire, hogy nem láthatta a lány arcát. A huszonegyedik pont után hatalmas cigánykerékkel búcsúzott közönségétől. A jelenlévők üdvözlés közepette rohantak hozzá, lefogták, és a cigány elé kísérték, hogy táncoljon még. Zordok kivette az egyik férfiú kezéből annak borospoharát, jóízűt kortyolt a szőlőnedűből, és folytatta.

– Meg akarjátok ölni a szegény gyermeket? – sápirozott egy anyóka a kályha mellől.

Harminchárom pontot járt el. Ennyit még soha életében nem táncolt. Nagy meglepetésére egyetlen legény sem váltotta őt a primás előtt. Megállt. Két kezét felemelte. Minden irányba fordulva integetett az 39
őt körülvevő tömegnek, majd Anikóhoz indult, aki ragyogó szemekkel ölelte át. Hevesen csókolták egymást. Ahogy befejezték, a jelenlevők megtapsolták őket.

– Hol vannak a falu táncosai? – kérdezte fáradságtól kapkodva a levegőt egy mellette álló idős bácsitól.

– Rég volt, fiam, meglehetősen rég, amikor tánccal versenyeztek nálunk. Manapság valami majomtáncot járnak gyerekeink a bálokban. Amerikából származik, a televízióban látják, és úgy tartják, ez a divat. Csimpánzokként billegetik hátsójukat valami dallamtalan zenére, amelyből csak a dobritmus hallatszik, a pontokat, sajnos, nem tanulták el apáiktól. Egyetlen férfi tud még itt igazán táncolni, nyolcvanhárom esztendő, és a falutól három kilométerre lakik egyedül egy istállóban. Fura történet az övé, akarjátok hallani?

– Feltétlenül – sietett a válasszal Zordok, azzal az öreg mellé telepedett, és bort töltött mindkettőjük poharába. A farsang hangjai megszűntek létezni számára.

– Sok-sok évvel ennek előtte, egy fagyos januári hajnalon történt. A falunak az egyik, ágyhoz kötött öregembere véletlenül nyitva hagyta konyhójában a kályhaajtót. Takarójának sarka hozzáért a parázshoz. A falu népe az öreg segélykiáltására ébredt. A hideg téli szél széthordta a lángokat, a tűz percekben belül szétterjedt. Az emberek hálóingben rohantak ki a házak feletti dombra, onnan figyelték dermedt rémülettel lángokban álló otthonukat. Napkeltére izzó zsarátnok maradt csupán a falu házainak több mint feléből. Üszkös falak, recsegő deszkák jelezték a tűz útját. A vésznek egyetlen halálos áldozata volt: az öregember. A férfiak ugyan erejükön felül dolgoztak, kutakból hordták a vizet, ám mindez mit sem ért: az éhes tűznyelvek csak akkor csitulnak el, amikor a falu végén lakó kántor házat is felemésztették. A levegőben még napok múlva is érződött az elszenesedett fa, az elégett kamrák és a megperzselődött disznók orrfacsaró szaga. A falusiak összeírták veszteségeiket: a sertéseket, a házat, a különféle szerszámokat, a gabonát és a kelmét, amit nagyapáiktól örökölték. Egész életükre eladósodtak. Mindenki a tűz előidézőit, az öregember fiait okolta. – Egyedül hagyták apjukat, míg a kocsmában ittak! – ismételték az emberek. Csakhogy többen egész másban látták a csapás okát. Az öregember családjában mindennapos volt a veszekedés. A legnagyobb fiú és az apa vitái rendre azzal végződtek, hogy a fiú jól elverte apját. Az egyik

faluünnepen sokan szemtanúi voltak egy ilyen szégyenteljes esetnek. – A lobbanékony család perpatvarai átkot hoztak a falura – vélekedett háza romjait takarítva a kántor. Az öregek tanácsa a kár teljes felmérése után szabta ki a büntetést: az öregember fiait hét év száműzésre ítélték a falutól 40 három kilométerre levő folyó túlsó partjára, egy rozoga istállóba, ahol valaha pásztorok éjszakáztak. Távozásuk előtt az egész falut meg kellett hívniuk sertésvacsorára. Mivel a két kisebb fiú az ítélet hallatára végleg eltűnt, a legidősebbnek egyedül kellett vállalnia a büntetést. Családjával kénytelen volt a folyó parti romos istállóba költözni. A férfinak két kisgyereke volt. A fiúcskát és a kislányt ki kellett vennie az iskolából, mert az istállótól faluig vezető hosszú út veszélyes szakadékok mentén haladt. A férfi úgy bocsátott meg halott apjának, hogy a tőle tanult táncpontokat naponta eljárta füttyörészve a folyó partján. Milyen a magunkfajta makacs ember, a hét év elteltével a család a falu iránt érzett daczból az istállóban maradt. Ekkor a már legénnyé cseperedett fiú is tudta a táncot, de neki sem akarózott vissza- költözni az emberek közé. Amikor serkent a bajsza, maga mellé vette a nyáját arra legeltető pásztorleányt, és gyerekeket nemzett neki. A most ott lakó nyolcvanon túli öreg Pintér a család utolsó sarja, a megbüntetett férfi unokája, magányosan él az istállóban. Az egyedüli, aki tudja még híres táncunkat. Néhány legény eljárt hozzá a pontokat tanulni, de később mind a városba költöztek.

Zordok poharat kért Anikó számára, és bort töltött. Koccintottak.

– Fiam, ha nincs, hol megszállnotok, nálam aludhattok. – ajánlotta a mesélő öreg. Fáradtak voltak, nem kérték hát magukat. – Reggel meglátogatjuk Pintért – suttozta Zordok a paplan alatt kedvesének. Aznap éjjel hatalmas tűzről álmodott. A lobogó fénycsóva körül riadt emberek rohángáltak. Izzadtan ébredt. – Sokat forgolódtál az éjszaka – említette meg Anikó. Az öreg tejjel kínálta őket a reggeli fejésből, és elmagyarázta, merre kell menniük. Hajnalodott. Megköszönték a szállást. Vendéglátójuk egy kulacs fehérborral bocsátotta útra őket. Elindultak. A falu eltűnt szemük elől, magukra maradtak a kietlen téli pusztaságban. Egymás kezét fogva gyalogoltak némán, lábuk alatt csikorgott a hó. Útjuk hatalmas szakadékok mentén vezetett. Rémműködve tekintettek le a mélybe. A távolban szarvascsorda tűnt fel, apró barna foltokként vonultak a cserjés szélén. – Szerencsés vagyok: a mellettem jövő lány tud hallgatni, akárcsak én – nyugtázta elégedetten Zordok. Fagyos szél süvített. Háromnegyed óra múlva szemük elé tárult a befagyott folyó. Túlsó partján füst szállt fel az istálló kéményéből. Halkan kopogtak a rozoga bejárati ajtón.

– Ki az?! – mordult föl egy időős férfihang.

– A faluból jöttünk, jó bort hoztunk magának! – felelte éles hangján Zordok. Csikorogva nyílt ki félig az ajtó. Egy hosszú fehér hajú, szakállas öregember lesett ki a szűk nyíláson. Amikor meglátta a két fiatal, barázdákkal teli arca megenyhült.

– Gyertek bennebb – dűnyögte, s azzal előre ment a sötét helyiségbe. A harcos meglepetésére rend és tisztaság fogadta őket. Érződött, hogy nemzedékek nőttek fel a szűk istállóban, belül lakályos otthonná varázsolták annak idején urával a gyereket váró pásztorleány. A függönnyel takart apró ablaknyílás belső párkányát faragott gyertyatartó díszítette. 41 A keskeny asztalon régi imakönyv hevert, kemény borítója alól kitüremkedtek sárgálló lapjai, fölötte alacsonyan lógott a lámpa. Az alacsony mennyezet közepén már meghasadt gerendákból állt, de pókhálót nem lehetett látni rajta. A sarokban sötétlő ruhásszekrényen szintén pontosan faragott mintákat csodálhattak a vendégek. Anikó végighúzta rajtuk mutatóujját, majd Zordok mellé ült Pintérrel szembe. Recsegett-roppogott a tűzifából készült padló, ahogy az öreg előhozta a kamrából a kopott fapoharakat. Vállig érő fehér haja világított a félhomályban. Szikár, magas termete, inas alkarja szívós alkatról árulkodott. Élénk zöld szemével tüzetesen vizsgálgatni kezdte a fiatalokat.

– Mi járatban vagytok? – kérdezte barátságosan, miközben töltött. Zordok rövid mondatokban válaszolt.

– A falu farsangi bálján voltunk. Az emberek azt állítják, egyedül maga ismeri még táncpontjait.

– Nem tudtam, hogy számon tartják – csodálkozott az öreg. – Igaz, nem beszélek velük. Apám megtanított megélni egyedül itt, a folyónál. Gyerekkoromban lestem el tőle a pontokat. Később, amikor nem volt éppen tüzelnivaló az istállóban, rám nézett, és csak ennyit mondott: – Táncolj, hogy meg ne fagyj! – Elszántan roptam a legényest a jéghideg kályha mellett, míg ő az erdőre ment fáért. Sokat fáztam, ezért sokat táncoltam.

Zordok elmerengett a szavak hallatán. Pintér felhörpintette borát, és így folytatta:

– Reggel tánccal keltünk, este tánccal feküdtünk. Apám dallamokat tanított, hogy fütyörészhessek figurázás közben. Amikor nagyobb lettem, versenyeztünk. Pontonként váltottuk egymást: egyet járt ő, egyet én. Együtt csak egy áprilisi délután táncoltunk: anyámat temettük a folyó melletti vadas egyik szűk tisztásán. Hangosan zokogva jártuk neki hantjánál a legényest, amit még nagyapám hozott magával ide az istállóba...

E mondatot hallva Anikó szeméből egy könnycsepp buggyant ki. Zordok torka összeszorult. Újra megtöltötte a poharakat.

– Aztán eltemettem apámat is. Egyedül jártam el a csapásolást sírjánál. Magamra maradtam, van ennek tizenhárom éve. Azóta minden reggel átkelek a folyón, és eljáróm szüleim sírjánál a táncot. Ez tart életben.

Anikó nagyot nyelt a Pintér szavait követő döbönt csendben. Zordok kiürítette poharát. Az öreg szemébe nézett.

- Elkísérhetjük a sírhoz a mai reggelen?
- El. Indulni készültem, azért van rajtam a kabát.

Szótlanul haladtak Pintér után. Zordok kulacsa még félig volt borral. Havazott. A folyó jege vastag volt, a partján maradt a rönkökből összekötött tutaj. Óvatosan lépkedtek a jégen. A túlpartra érve megkönnyebbülten néztek egymásra, majd követték az öregembert a sűrűbe. Kísvártatva egy tisztáson álltak, szélén két fakereszt jelezte: megérkeztek. Pintér levette keskeny karimájú barna kalapját. Fejüket lehajtva álltak mindhárman a hantok mellett. Ekkor Pintér számára megszűnt a külvilág két vendégével együtt. Két kezével pattintott egyet feje fölé, bal lába a kezdőfigura eltáncolására emelkedett. Ezt látva Zordok gondolkodás nélkül átadta Anikónak a kulacsot. Amint az öreg befejezte az első pontot, a harcos következett. A számára legszebb ponttal indított, amely egy harci rúgáshoz hasonlított: kezdőfiguráját két ollózó ugrás követte, közöttük fenővel. Így nevezik a lépést, amikor a táncos a kasza élesítését utánozza jobb lábával. Pintér megállt. A dallam füttyölése most elmaradt, csak a pontok robogása hallatszott a havon. Zordok egy jól sikerült lábtekerő záró figurával fejezte be pontját. Pintér azonnal felváltotta. Hegyező figuráját olyan biztonsággal járta el, hogy egy táncelőadáson is örömmel lehetett volna nézni. A combverő záró figurával végzett, majd megállt, és kihúzta magát. Zordok jött. Kezdőfiguráját most jobb lábbal indította, és hátul keresztelő lépéssel fejezte be. A fő figuránál kétszer tekerte körbe a négynegyedes ütem fele alatt térde körül lábszárát, miközben tenyerével hol combjára, hol bokájára csapott. Pintér elismerően bólintott. A harcos záró figuráját egy hatalmas ugrórúgással helyettesítette. A középkorban használták ezt Keleten a gyalogos parasztok, amikor le kellett rúgni a falut fosztogatni érkező fegyveres katonát a lóról. Ha nem sikerült jól a rúgás, kivitelezőjét megkötözték, és végig kellett néznie halála előtt, hogyan erőszakolják meg szeme láttára feleségét és lányait... Pintér csodálkozva nézett a levegőben átszellemülten felhördülő fiatalemberre, majd átvette a stafétát. Olyan bonyolult lábfigurákkal tűzdelt pontot járt el, hogy Zordok szinte képtelen volt követni szemeivel. Anikó hátrébb húzódva figyelte, amint a két férfi felváltva, pontokkal tiszteleg a két sírdomb körül. Oly gyorsan, oly ütemesen váltották egymást a figurák, hogy még egy korty bor erejéig sem volt idejük megállni, míg a másik táncolt. Nem tudták már, hányadik pontnál tartanak, az időtlenségben táncoltak a friss havon. Pintér valósággal megfiatalodott, amint a számára leginkább tetsző figurát járta. Lazán keresztelő bokamozdulatokkal haladt jobbra és balra. Fő figuráját egy combverővel tarkított zárással fejezte. Zordok ekkor mozdulatlan maradt. A két táncos percekig nézett egymás szemébe szótlanul. Pintér törte meg a csendet. – Köszönöm... – suttogta. Zokogva guggolt le a két kereszt közé. A fiatal pár némi tanácstalansággal nézett egymásra.

A harcos kivette Anikó kezéből a kulacsot, és az öreghez lépett. Felhúzta maga mellé. Pintér átkarolta Zordok vállait, majd hosszan kortyolta a finom szőlőbort.

– Rövidítőt mutatok nektek, ezen hamarabb visszaértek a vasútállomásra, mintha újra átmennétek a falun.

43

Visszamentek a folyón az istálló elé. Szoros öleléssel búcsúztak egymástól. Zordok megilletődve lépett Anikóval a fenyőkkel szegélyezett havas ösvényre. Felváltva tekintettek hátra, úgy integettek az öreg Pintérnek, akinek egyre törpült alakja a fehér messzeségben.

Új Forrás 2012/5 – Murányi Sándor – Olivér: Formagyakorlat a falugéstről és a táncról – regényrészlet

44 Jánk Károly

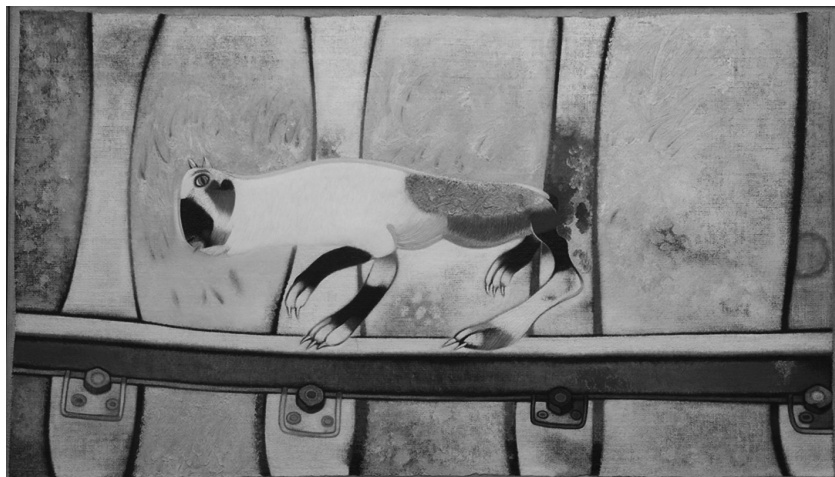
KIRAKNI RIZSBŐL ANGLIÁT

Kiraktam rizsből Angliát.

Vagyis a maradék rizs a tányéromon
amit villával szétlapítottam
Anglia formáját vette föl.

Enni, inni, aludni, járni. Nem olyan
nagy dolog. Megkérdezni a háromévest:
megetted mind a tejberizst?
Játszani, késődélutáni fényben.

Kirakni rizsből Angliát.

– Nem tehetek mást. Nincs más választásom – mondta Budavári, és megvilantotta mélykék szemét.

– De hát ez nem megoldás, te is tudod. Ez csak menekülés. Inkább...
– de itt már Ibolya elharrapta a mondatot.

– Inkább? – kérdezte Budavári.

– Inkább maradj – mondta elhaló hangon az ápolónő.

– Nekem ez nem elég. Mennem kell! – kiáltotta a főorvos, és energikus léptekkel átszelte a szobát.

Papp Sándor Zsigmond 45

KÉK FÉNY

Igen, ez a megfelelő irány! Böhm Endre elégedett dőlt hátra. Az első, felvezető jelenet már el is készült. Innen csak fokozni kell a feszültséget a mindent eldöntő végkifejletig.

Kikapcsolta a számítógépet, és az ablakhoz lépett. Ilyenkor jó tartani egy kis szünetet, pihenjen a gép is, meg az agya is. Estig úgy is van idő. Beosztotta.

Hosszan zöngött, amíg a fürdőköpeny elnyújtott zsebeiben megtalálta a cigarettáját. A függöny mögül apró hamutálcát halászott elő. A begörbített fémtenyérben csak egy csikk fért el, ő mégis képes volt púposra halmozni a körömig szívott csonkokat. Akkurátusan rendezgette azon a falatnyi helyen, pedig már félt volt, hogy a padlóra borul az egész.

A lakása is ilyen volt. Szoba-konyha csordultig könyvekkel. Hiába tudta, hogy minden egyes darab már-már a levegőjét szívja el, és egy nap talán elevenen falják fel a szoba sarkaiba halmozott oszlopok, mégsem tudott ellenállni egy-egy csábító borítónak, mívesebb gerincnek. Előbb csak az illatát szívta magába, a ragasztó és nyomdafesték finom egyvelegét, majd óvatosan belelapozott, s ha talált néhány jó, feszes mondatot, már tette is a kosarába. Nem volt senki, aki rászóljon. Pedig alig a felét olvasta el végül. Vagy már annyit se. De hát könyvet nem is mindig az olvasásért vesz az ember. Legalábbis Böhm Endre nem csak ezért vásárolt. Jó volt birtokolni azt, amit a lapok a maguk módján megelőlegeztek. Egy-egy Camus, Csehov vagy Mann még akkor is tanácsot adhat, ha felé se néznek.

Ezt hiába is magyarázná Sschiffnernének. Ő ugyanis mindenben kidobnivaló lomot lát. Legfeljebb meghagyna egy-két lexikont, színes atlaszokat. Polcnyi klasszikust. Dísznek. Ez különben jellemző az özvegyre. Van a fejében valaki, aki folyton folyvást hasznos és haszontalan dolgokra osztja föl a világot. Nincs átmenet. Nincs kivétel. És ezt a csúf, minden bizonnyal szőrös

gnómot már műtéttel sem lehetne kivakarni Schifflerné agytekervényeiből, ott él a sötét és olajos labirintusban.

46 Tegnap is arról próbálta győzködni Bőhmöt, hogy alaposan ki kellene szellőztetni már ezt az odút. Már nem is szavakkal, mert az nem használt. Állt a szoba közepén, és jelentőségteljesen, csipőre tett kézzel nézte az ablakot. Már attól lehetett félni, hogy magától nyílik ki és a huzat valóban kisöpör mindent, az elhasznált gondolatok párját éppúgy, mint a meg sem született ötleteket. Mert legfőképpen ezt nem fogja fel Schifflerné, hogy az alkotásban sosincs hasznos és haszontalan komponens, illetve van, csak percenként váltják egymást. Mezt cserélnek. Ami éjjel még teljesen hasznavehetetlennek tűnt, reggel egy kis polírozással gond nélkül illeszkedhet az egészbe. Ezért nem szabad kidobni fecnit, borítékot, az agyonjegyzetelt karakterlapok maradékait.

Schifflerné nem sértődött meg, hogy nem érte el a célját, igazából mindig is távol állt tőle mindenféle sértődés, inkább dacosan toppantott egyet, mintha ezzel máris új frontot nyitna, s azon nyomban hozzálátna a lomtalanításhoz. Bőhm különben se nagyon tagadhatta, hogy ne lenne benne is némi kitakarítanivaló. Az élete az utóbbi időben olyan kiábrándító fordulatot vett, hogy mágnesként vonzotta magához a felesleges dolgokat, tárgyakat, személyeket és bűnös gondolatokat. Szinte feloldódott ebben az egymásra hordott, édes hiábavalóságban, s hiába írta volna le mindezt, mintegy utolsó menedékként, egyetlen elegáns és pontos mondattal, azt a kész forgatókönyvből mégiscsak ki kellett volna húzni.

Budavári sosem élne ilyen kupiban, vágta ki végül az özvegy.

Ez volt a végső érv. Budavári tökéletességéhez ugyanis nem férhetett kétség. Hamarabb dől össze a világ, minthogy Budavári tisztessége megkérdőjeleződjön. Ha bármi gond támadt az özvegy körül, kétség vagy riadalom, akkor elég volt meghallgatni a főorvost minden este fél nyolctól, hogy egyből rátaláljon a megoldásra. A gyógyírra. Mintha a Bibliát gyúrták volna össze az Álmoskönyvvel abban a kékes derengésben. A bizonyosságot a stílussal. Mert Budavári igazi úr volt. Régivágású és tekintélyes, akinek azért még maradt némi csibészség a tekintetében. Mert igen, falta az ápolónőket, minden héten más karjában pihente ki az elrontott házasság fáradalmait, de hát mit tegyen egy igazi férfi, védte meg őt nem egyszer az udvarban Schifflerné. Még azt a sápadt apácát, Jakab Alízt is letorkolta, a katolikus nőegylet oszlopos tagját, aki a vita végén készséggel ismerte el, hogy ha kujon is, de orvosnak viszont elsőrangú szakember. Hát milyen briliánsan oldotta meg azt az elgennyesedett vesét is egy hónappal ezelőtt! Ilyen férfi nincs még egy. Még utánzata se nagyon. A többiek bólogattak. Még a negyvenes, keszgvékony Temper Jolán is egyet kellett értsen a diagnózissal, pedig ő már több alkalommal telekürtölte a házat a superboldog házasságával, meg a

fogtechnikus férjjel (állítólag takarít és főz is a szerencsétlen), de bizonyos minőség előtt még neki is fejet kellett hajtania.

Schiffelné csak arról nem mert beszámolni a szomszédoknak, hogy a téli hónapokban, amikor az a kedvetlen, ragacsos köd üli meg a várost, és alig szólal meg a trafikos és a buszsofőr, akkor ő bizony úgy lép ki az ajtaján, hogy nem a nyugdíj előtt álló, már kissé nagyothalló Trém-ler Jenőhöz megy gyógyszer felíratni, vérnyomást ellenőrizni, hanem őhozzá. Az egyetlenhez, akihez egy beteg nő csak elindulhat. Ezért keresi ki a fiókból a smaraggal hintett brossát, pedig a férje temetése után majdnem eladta, ezért húz selyemharisnyát, és púderezzi be a lába közét, hátha nagyobb és tragikusabb kór árnya vetül rá, amely természetesen nagyobb körütekintést kíván, s akkor mintegy véletlenül hozzásimulhat a térde az orvos napbarnított arcához. S bizony néha megesik, hogy sírva kell magára parancsolnia a körút sarkán. Szinte erőszakkal megértetnie a bolond fejével, hogy ez nem az a világ. Itt más hétfők és más keddek uralkodnak. És ő nem őrlhet meg, nem keverheti össze a kettőt. Túl fiatal még ehhez.

Ó, Budavári, Budavári. Te gyönyörű átok!

Azon a csütörtöki napon viszont Böhm Endre úgy kelt fel az ágyból, hogy legkésőbb este kilencig meg fogja ölni Budavárit.

Hosszú, nem ritkán késhegyre menő viták során dőlt el a dolog, hogy Lénárd Ottót ki kell írni a sorozatból. A stábból egyedül az írói osztály vezetője, Pilisvári Andor vette védelmébe. Számos érvet felhozott, hogy Ottó nélkül csonka lenne a sorozat, mégiscsak ő a legtapasztaltabb színész, és a nézői indexek is fényesen bizonyítják, hogy ő az egyik legjobban felépített karakterük.

Ezért is lesz nagy dráma, ha kifinghat végre, tette hozzá a producer. Ezzel le is zárult az ügy.

Azt is megbeszélték, hogy nem erőszakos halál lesz. Vérről és egyéb gusztustalanságokról szó sem lehet, mert az egyrészt eleve korhatáros, másrészt túl sok melóval jár, arról nem is beszélve, hogy Budavárihoz is jobban passzolna, ha méltósággal menne el, töprengett hangosan Pilisvári. Talán gyógyszer. Esetleg infarktus. Megáll a szíve és kész. Összeesik a folyosón. Vagy ha megrázná valami a kádban, nézett körbe.

Az altatóra szavaztak. Azokat veszi majd be egyenként az utolsó kockákon. A néző meg nem fog hinni a szemének.

Az is pillanatok alatt eldőlt, hogy Böhm kapja a kényes epizódot, hiszen ő már a sorozat kezdetétől velük dolgozott, és nincs olyan, amit ne tudna megoldani. Budavárral együtt ültetett át szívet és vágott ki rákos daganatot,

és ott volt akkor is, amikor halva született a második gyereke, ami házassága lassú felbomlásához vezetett.

Bánj vele kíméletesen, súgta neki Pilisvári, s bátorításképp meg is szorította kezét. Azt mindenki tudta, hogy ő lesz az első, aki még a vezetősi bejelentés előtt megsúgja a hírt Lénárdnak. Aztán elmennek a Vörös pingvinbe, ahol Pilisvári az egész stáb nevében bocsánatot kér, korszakosnak nevezi ezt a nem várt dramaturgiai fordulatot a szappanoperák történetében, amit egyes egyedül csak Lénárd képes valódi érzelmekkel kitölteni, végül tintarészeggé viszkizik magukat, hogy másnap a színész még színes rongynak se legyen jó. Kamillás teát hozat majd magának az öltözőbe, aztán nyers tojást, végül csak a sárgáját porcukorral elkeverve, pedig már tudhatná, ügyse használ semmit, a tompa, fénytelen hanggal a hangmérnök küszködhet majd egész délután.

Általános volt a vélekedés, és a marketingosztály is ezt kommunikálta minden erejével, hogy Lénárd Ottó leszerződtetése volt a *Szike és szerelem* legnagyobb dobása, hiszen a vidéki színész korosztályának egyik legizgalmasabb, majdhogynem elveszett tehetsége. És volt is ebben valami. Hiszen a legapróbb gesztusokat is képes volt befuttatni a személyiségével. A nagyvizit tőmondatai Shakespeare-monológokként hangzottak a szájából, sugárzó vagy épp lemondó tekintetében sorsok dőltek el. Miközben kitapintotta a beteg pulzusát, már a mozdulat jelezte a diagnózist, a gyorsan levonuló náthát vagy a halálos kórt, és úgy operált, úgy kérte a címadó szikét, hogy mindenki más statisztává szürkült abban a jelenetben. Ő maradt a középpont, még ha a kép szélére is komponálták az operatőrök, mert még céltalan ácsorgásában is volt valami kifejező erő, ahogy írták róla, az unalmat képes volt többletjelentéssel felruházni. Ha ő unatkozott, valahogy az egész univerzum unatkozott. Ráadásul ő nem dobta el a szerepet a forgatás leállta után sem, főorvos maradt civilben is, a péterváradai klinika első számú sebésze, a megfellebbezhetetlen szakteknitely.

Vagy inkább ripacs.

Egy kiállhatatlan fasz.

Nagyképű állat.

Am ennek részleteiről Bóhm sem illendőségből, hiszen mégiscsak kollégák voltak, sem a titoktartási szerződés megfelelő bekezdései miatt nem beszélt. Az ember különben sem vesz bizonyos dolgokat a szájára. Még ráta-pad és hozzánő. És akkor oda az ártatlanság nagy nehezen megszerzett állcája. Elvész minden, a jól kitalált mondatok, a fölépített gesztusok, helyzetek.

Értsék meg, mindannyiunknak az a legjobb, figyelmeztette őket nem is egyszer Pilisvári a gyűlések után, ha Lénárd Budavári marad, amíg él. És akkor csodálkozott, amikor egy nap a MÁV-kórházból kellett kicsempészni

a színészt, ahol nem is a dilettantizmusa tűnt fel, hiszen nagyszerűen ellátott három beteget, hanem hogy a doktor úr bűzlött a piától, amelyből kedélyesen másokat is megkínált.

Botrány szerencsére nem lett belőle, a sajtó ki se szagolta az esetet. Mindössze a három beteget kellett bőkezűen kárpótolni a szövődmények miatt.

De akkor már Lénárdra is úgy tekintettek, mint az orvostudomány hatálya alól folyton kibúvó szövődményre.

Egy jó sebész ilyenkor nem is gondolkodik, csak vág. Kimetszi a gyuladt részt.

Mindenki megkönnyebbülten fogadta hát, hogy Budavári halálával zárul a negyedik évad. A nézők majd két hónapig töprenghetnek tűkön ülve, hogy amit láttak, valóban megtörtént-e, és úgy történt meg, s ez vajon nem ugyanolyan trükk, mint amit a Bélteki Jucival műveltek. A klinika pszichológusa egy évaddal korábban egy életveszélyesnek tűnő balesetet szenvedett el, leesett egy fél méteres szikláról, ami a képernyőn persze szakadéknak tűnt, és beütötte a homlokát, így másfél hónapig egy gézfejű bábu helyettesítette, aki fölött a nővérek minden nap elismételheték a kóma alapszabályait. Hogy innen már csak a kegyes halálba vezet az út. A mennybe. Az angyalok közé. És potyogott a könnyük. S amikor a művésznő visszatért a másfél hónapos indiai kiruccanásáról, ahol felejteni akart, de csak újabb felejtenivalót szedett össze, amit az első nap máris szétrikácsolt a büfében, szóval, miután visszatért, kísírta magának a másik visszatérést is, így egy hónapra rá el is múlt a vérömlenye, kicsit kábán, de tökéletes fogsorral tért vissza és mosolygott bele az optikába.

Csak reménykedni lehetett, hogy a már minden követ megmozgató Lénárd nem éri el ugyanezt.

– És milyen tünetei vannak? – kérdezte Bélteki Juci.

Budavári nem felelt. Hosszan nézte a pszichológus mögötti falat.

– Erre úgyszincs gyógyszer – mondta ki végül.

– Ezt mindannyian így érezzük.

Budavári fájdalmasan elmosolyodott.

– Lehet. De ez egészen más. Tudja, ha újra születnék én nem a rák elleni gyógyszert kutatnám. Inkább a magányt. Azt próbálnám meggyógyítani.

Ezen az áprilisi napon kivételesen jól ment Böhmnek az írás. Úgy tűnt, hogy jóval az esti határidő előtt végez, s akkor talán még Schifflernét is elkísérheti a Városligetbe.

Ha épp olyan az özvegy kedve.

Aki szappant ír, figyelmeztette Bóhmöt egy régi kollégája, aki azóta el is hagyta a céget, az előbb vagy utóbb a szabályai szerint fog élni. És Bóhm Endrének tényleg az volt az érzése, hogy az ő élete is csupa felívelés, majd mélybe zuhanás, ki tudja milyen nézettségi indexek szerint.

50 Itt van mindjárt Schifflerné esete.

Az özvegy kétségkívül a legvonzóbb jelensége volt a Virág utca negyvenötnek. Ez igazából a két évvel ezelőtti temetésen tűnt fel Bóhmnek. Addig valahogy fel sem tűnt, talán mert a férjét szüntelen kitartással ápoló nő karaktere még nyersanyagként sem volt annyira izgalmas. A szolidan szipogó, áttetsző kendőjébe burkolózó özvegy viszont már kiragyogott a sok fekete varjú közül, akik a sír körül gubbasztottak. Sápadt volt és ijedt, s láthatóan már a következő heteken töprengett, hiszen a tüdőrákos Imrét valószínűleg már többször eltemethette gondolatban. Aztán eltűnt az ijedtség és vele a sápadtság is, Margit némiképp megadó, másrészt frivol kíváncsisággal fordult új élete felé. Kivirult negyvenes, Bóhm minden bizonnyal ezt írta volna most a karakterlapjára, s mellé a megjegyzés rovatba: SZP. Szabad préda. Így jelölték egymás közt azokat a szereplőket, akik bárkivel összepárosíthatók, bárkivel kompatibilisek, rövid sztorijuk lehet drámai vagy komikus. Mindegy, mert úgymint megragad majd a nézők képzeletében. És ami a legszebb, Schifflerné erről alig vett tudomást. Vagy ha mégis, hát nem érdekelte. De vajon van-e vadítóbb dolog a közönyös szépségnél? Aligha.

Bóhmöt Schifflerné a kiadatlan verseire emlékeztette. Hiszen ő sem írt mindig szappant. Valamikor igenis pont az efféle szépséget hajkurászta, s próbálta bezárni a költészet ketrecébe. De vagy túl szűk volt a kalitka, vagy túl nagy rést hagyhatott a rácsok között, mert az elfogni vélt szépség hol el-sorvadt, hol megszökött, s maradtak a helyén a csilingelő rímek, a maszatos, agyonjavított papír. S ha volt is néhány eltalált, szabálytalan darab, azokat nem merte elküldeni sehová, főként nem a rangos folyóiratokhoz, hiszen ott úgymint csak a haverok és a már bejártatott nevek közölhetnek.

A tétovázással meg elment vagy harminc év.

Ha nem lett volna tisztaságmániás, Bóhm talán már korábban lépett volna.

Elmondja, hogy végeredményben ő is SZP, biztató ötvenes, akivel ha kicsit is törődnek, hát csodákra képes. A rendrakás miatt azonban gyakran összevesztek, s olyankor Schifflerné napokig nem jelentkezett. Nem hozott süteményt, nem érdeklődött az egészsége felől, inkább az udvari nőegylettel töltötte minden idejét, s ha mégis visszatért, akkor is azért, mert már nem bírja idegekkel az Endre szobájából kipárolgó bűzt, a dohos füstszagot, a poros tárgyak nem halkuló panaszait. Bóhmnek mégis tervei voltak. Azt gondolta, egy napon majd elé áll, s leleplezi Budavárit és vele Lénárdot,

elmondja, hogy igazak a házban terjengő pletykák, igenis ő áll a hátuk mögött, ő mérte, szabta ki, és vágta el ennek a két sorsnak a fonalát. Elmagyarázza, hogy azért is érzett Schifflerné megmagyarázhatatlan, már-már misztikus kapcsolatot maga és Budavári között, azért érezte, hogy az a pernahajder belelát az ő furcsa életébe, mert Bőhm nem túl udvarias módon ugyan, de gyakorta kihallgatta a folyosói beszélgetéseket, s Margitka egy-egy jól sikerült mondatát bizony belecsempészte a sorozatba is, beleírt, hogy majd Margitka másfél hónap múlva kivehesse, de voltaképpen ő adott tanácsot saját magának a képernyőn keresztül. Ugye érti már? S ha majd végképp lehozta azt a bálványt a földre, s vele együtt Schifflerné is leszállt, akkor nem lesz nehéz észrevenni őt, Bőhm Endrét, a poézisban megrekedt, ám a precíz dialógokban mégiscsak tehetséget fölmutató kisiparost.

Így tervezte.

– A beosztást majd itt találja az asztalomon... Nem, nincs több mára. Nyugodtan hazamehet. S még valami, Klárika. Holnap ne siessen, nem akarok korán kezdeni.

Budavári letette a telefont, majd halk sóhajjal felállt az asztal mellől. Kis elégedettséget érzett, hogy ezzel a kis trükkel megkíméli az asszisztensnőjét a holnapi látványtól. Mert így nem ő talál rá.

Visszaült az asztalhoz, s lecsavarta a gyógyszeres doboz tetejét. Pillanatra lehunyta a szemét, majd határozott mozdulatokkal, egyenként bevette őket.

Közömbös, szürke vásznak lebegtek a házsor felett. Talán egy óra még és a közelgő este összekeni majd mindenféle lehetetlen színnel. A szürkeség tömbje mögött éles fények cikáztak. Esőszag hömpölygött hozzá Duna felől. A szemközti szobák némelyikében, mintha ott is vihar készülődne, ugyanolyan fények villóztak.

Már a híradót nézték.

Bőhm rosszul mérte fel az időt. Mégis este lett, mire elkészült.

Ellépett az ablaktól. Nemsokára kinyomtatja a kész oldalakat, stopperrel leméri a jeleneteket, majd még egyszer átolvassa az egészet. Ha a színészek hangján hallja a leírt mondatokat, akkor már nagy baj nem lehet, küldheti is az elkészült könyvet Pilisváriinak.

Schifflerné valamivel nyolc után zörgött be az ablakon. Ott kellett kopogni, mert a csengőt már egy ideje nem hallja, ha dolgozik. Gyorsan letette a paksamétát az egyik könyvtorony tetejére, és sietett ajtót nyitni.

Nyúzott volt az özvegy, az arca kissé puffadt, mintha két napja nem aludt volna. A kis tányérral lefedett tálkát egyenesen a konyhaasztalra tette.
– Birsompót, de nem sikerült – mondta szárazon. – Az sem baj, ha kiönti.

52 – Annyira azért nem lehet rossz – próbálta enyhíteni az ítéleten Bóhm.

– Savanyú.

– Az jó, ha egy kicsit fanyar.

– Nem fanyar, hanem savanyú.

Bóhm most már hallgatott. Valami nagyobb baj lehetett. Nem kellett sokáig várni, Schifflerné kifakadt:

– Endre, én ezt már nem bírom tovább idegekkel. Miért kell ez a vizsgálat, ha egyszer ártatlan?!

Bóhm értetlenül nézte az asszonyt.

– Mindenki tudja, hogy ártatlan. A mütösfüú is megmondta, hogy Budavárinak semmi köze a csaláshoz. Akkor meg miért erőlteti az a hárpia?!

Most esett csak le. Mindig elfelejti, hogy a tévében két hónappal hátrébb tartanak a cselekményben. A kórházi eszközökkel való visszaélés lehetetleníti majd el szakmailag a sebészt. Ez lesz az első lépés a biztos vég felé. Bóhm megpróbált együttérző arcot vágni.

– Majd csak kivágja magát valahogy – mondta végül, bár érezte, hogy igazából nem az a mondat illene ide.

– Attól félek, Endre, hogy most nagyobb a baj. Érzem.

Azt már nem akarta hozzátenni, hogy ugyanezt a szúrást érezte akkor is, amikor a férje laboreredményéért mentek be a kórházba. Szegény Imre még akkor is reménykedett, amikor már az orvos a hátralévő időt latolgatta.

– Endre, én nem is tudom mi lesz, ha...

Bóhm nagyot nyelt. Meg akarta fogni a nő kezét, de félúton meggondolta magát.

– Azok csak árnyak, Schifflerné – mondta végül csöndesen. – Árnyak a falon.

– Mert maga tudja is. Hiszen még tévéje sincs!

Hallgattak. Bóhm kicsit sértetten piszkálta a kompótot.

Az este vattaként tapadt az ablaküvegre. Valahonnan sziréna hangja tört be az udvarra, ide-oda verődött a falak között. Schifflerné összerezett, majd ráemelte zöld szemét a férfira.

– Megkínálna valamivel?

– Hogyne! – pattant föl azonnal Bóhm. – Szilva, körte?

– Mindegy. Addig megkeresem a poharakat.

Bóhm úgy emlékezett, hogy az íróasztal mögött van még egy felbonthatlan palack. De nem volt ott semmi csak egy csomó ruha és néhány telefirkált

papírlap. Utána az üveges szekrényre gyanakodott, végül a polcok mögé is benézett.

– Megtalálta? – jött be Schifflerné a konyhából. Bőhm értékelte a szelíd hangot. Nem hiányzott, hogy megint a takarításról kezdjenek beszélni.

53

– Egy perc és megszlesz! – mondta vidáman.

Schifflerné is mosolygott.

Szinte önkéntelenül kezdte összeszedni a könyvtorony tetején fehérlő lapokat. Aztán csak úgy beleolvasott. Le is tette volna rögtön, ha nem látja meg Budavári nevét a mondatok felett. Pillanatok alatt megértett mindent. Mégiscsak igaza volt Jakab Alíznek. Itt dől el minden a közvetlen közelében!

Évekkel ezelőtt talán leroskad a földre, vagy sírva fakad. Most viszont szorítani, feszíteni kezdte mindenét. Izmot, csontot, inakat.

Maga sem tudta, honnan gyűrűzött elő az a mérhetetlen harag. Honnan örvénylettek elő a képek.

Látta Budavárit, ahogy megérkezik a péterváradi klinikára, udvarol, majd elveszi a főnővért, gyerekük lesz, Imre köhögése egyre megállíthatatlanabb, majd újra az áldott állapot, a sebész tekintélye kikezdetetlen, aztán a halott csecsemő, új végrendeletet írnak alá, minden szeretett feleségére, Schiffler Margitra száll, viharfelhők gyűlnek a kórház felett, vizsgálat, szégyen. Most meg ez.

Valami ide-oda dobálta szobát. Mint a papírlap, úgy hajlottak a falak.

Megkapaszkodott az egyik kupac könyvben. Nagyon szédült. Volt ott egy kemény, súlyos tárgy, meg se nézte, csak megmarkolta jól erősen.

De már nem volt szükség arra, hogy közelebb lépjen. Amikor Bőhm diadalittasan felemelkedett a szoba másik végében, kezében a teli palackkal, már csak messziről hasonlított önmagára. A sziluettje kékes derengésben úszott. Kicsit össze is zsugorodott, de azért fel lehetett ismerni, még így, dobozméretben is.

Schifflerné, aki maga sem tudta, hogy ilyesmire képes, a tárgyat maga elé tartva, mintha csak távirányító lenne, kikapcsolta a látomást.

Egyedül volt megint.

A regény főcíme: *Semmi kis életek* még nem ad túl sok útmutatót arra nézve, hol és kiknek az életéről lesz majd szó. Olyan életutakra következtethetünk belőle, melyek nem szerepelnek a krónikákban, melyeken átgyalogol a történelem. Márpedig a földgolyó legtöbb lakója ilyesfajta életet él; szinte teljes névtelenségben marad a nagy történések árnyékában. Nem csak most, hanem emberemlékezet óta, vagyis az emberiség elsöprő többsége voltaképpen „semmi kis életet” él – már ha az élet

54 Deczki Sarolta

TÖREKVÉS UTCA

BLUES

Papp Sándor Zsigmond: *Semmi*

kis életek – erdélyi történet

értékét azon mérjük, hogy mennyire sikerül valakinek a világfordító eseményekre befolyást gyakorolnia. Ez ritkán és keveseknek adatik meg, és egyáltalán nem biztos, hogy ez baj. Az utóbbi évtizedek történettudománya és művészete azonban szakítani látszik a heroizáló történelemszemlélettel, és egyre nagyobb figyelmet fordít a hétköznapi dolgokra és emberekre. Elismerve mintegy, hogy azok az sorsok, melyek a nagy betűs történelem számára csekély értékkel bírnak, az adott ember(ek) számára mégis az egyszeri, megismételhetetlen életet jelentik, melyet nem lehet a nembeli általánosság olvasztótégelyében feloldani. Még ha milliárdok között egy élet semminek is tűnhet, saját maga és övéi számára minden. Még akkor is, ha semmi rendkívülit nem tesz, hanem csak újrajátssza azt a drámát, amit születéstől halálig szinte mindenki. A regény mindössze az utolsó oldalakon utal vissza konkrétan a címre: „ezek a semmi kis életek tragédiát adnak elő, miközben csak egyszerű, rutinos színdarab az egész. Ismétlődő szereposztásban, a taps lehetőségére nélkül...” (389). Talán túlságosan is szentenciózus és banális ez a megállapítás – erre még visszatérek. Nézzük most az alcímet.

Erdélyi történet. Ha ez így önmagában lenne a regény címe, akkor az olvasók elsöprő része alighanem valamilyen idillikus történetre gondolna, melyben szerepelnek a havasok, fatornyos kis falvak, székely virtus és bölcsességek, vagy legalábbis az erdélyi kisebbségi magyarság megmaradásának és helytállásának históriája. Automatikusan működésbe lépnek azok a klisék, melyek idealizálják mind a vidéket, mind pedig annak magyar lakóit, s melyek egyszersmind teherként is nehezedenek azokra, akik egy sokkal összetettebb feladattal kell, hogy megbirkózzanak az amúgy történelmileg és geopolitikailag is igen komplex viszonyrendszerrel és jogállással rendelkező Transzsilvániában. Az utóbbi évek, évtizedek erdélyi irodalma azonban olykor tudatosan és látványosan felvállalja a sztereotípiákkal való szakítást, és egy

olyan Erdély-tapasztalat megfogalmazására törekszik, mely sem nem idillikus, sem nem heroikus, hanem egyszerűen csak olyan, mint lenni egyáltalán. Ennek a könnyűsége azonban olykor elviselhetetlenül nehéz. Ez derül ki többek között Bodor Ádám, Tompa Andrea, Dragomán György regényeiből.

Sok tekintetben Papp Sándor Zsigmond könyve is ebbe a vonu- 55
latba tartozik: az erdélyi lét árnyékosabb oldalának krónikája. Hősei nem hősök a szó romantikus értelmében, hanem egyszerűen egy erdélyi város (a neve nem derül ki a regényből) lakói, akik élnek azon körülmények között, melyek számukra megadattak. Van, akinek ez nem sikerül, s belehal. Van, aki egyszerűen csak belefásul, beleromlik az élete. Van, aki tökéletesen idomul a rendszerhez, s van, aki kifejezetten hasznot húz belőle. Az emberek úgy élnek abban a városban, ahogyan általában szoktak élni az emberek; nincs bennük semmi különleges. Annak megítélése azonban, hogy az adott kor és az adott körülmények mennyiben nevezhetők különlegesnek, már nézőpont kérdése. Aki Kelet-Közép-Európában él, az többé-kevésbé dresszírozva van ahhoz, hogy az abszurd itt természetes létmód, és a hatalomnak való kiszolgáltatottság valamint a tőle való félelem bele van ivódva a zsigerekbe. Aki erre a vidékre született, annak a számára a nemzetiségek egymás mellett élése is a mindennapokhoz tartozik, még akkor is, ha ki nem állhatja a többieket. Erdély különleges ebből a szempontból, hiszen mindig is sokszínű volt etnikailag és kulturálisan. A második világháború után azonban Románia része lett, s ez megpecsételte azok sorsát is, akik Erdélyben éltek.

A regény azonban nem a sérelmek lajstroma, hanem az együtt- és a túlélés krónikája, mely nagyon sokszor nem a hősies kiállásokon, hanem az ügyességen, trükkökön múlik. Sok mindent kell ahhoz tudni, hogy az ember boldogulni tudjon egy ilyesfajta közegben: tudni kell kiszűrni a spiclit, tudni kell, kinek mit szabad mondani, hogyan lehet élelmiszerre szert tenni az állandó áruhiányban, stb. Az élet elviselhetősége ezen a teljesen hétköznapi tudáson múlik, hiszen aki nincs tisztában a deklarált és az íratlan szabályokkal, annak nagyon könnyen baja eshet. De hogy a szabályok ismerete és betartása nem elég, azt jól példázza a regény szereplőinek az élete. Senki sem járt jól ezzel a konstellációval: sem a megalkuvók, sem a spiclik, sem a lázadók, sem a közömbösök. A rendszer lényege az, hogy így is, úgy is megnyomorít. S így azok az életek is semmik lesznek, amik pedig lehettek volna valamik.

Nem újkeletű az a fogás, mely egy adott ház lakóinak életén keresztül illusztrál egy adott korra jellemző életstratégiákat, sorsokat, egy mikroközösség ugyanis többnyire kiválóan alkalmas arra, hogy rajta keresztül a nagy egész megmutatkozhasson. Ez esetben az erdélyi város Törekvés utca 79. szám alatt található sarokháza az a csepp, melyben a tengernek kell megmutatkoznia

a regény hipotézise szerint. S meg is mutatkozik. Egy szennyes, olajfoltokkal csúfított, poshadt kis tenger, döglött halakkal. Ronda világ volt Ceaușescu Romániája, s az utána jövő új társadalmi berendezkedés sem tud megszabadulni ennek emlékeitől. A regény mintegy belülnézetből, az egyes életek, 56 lelkek szemszögéből ábrázolja a kort; zsigeri, testi-lelki szinten.

Márpedig az élet (akár semmi, akár minden) valósága az érzékelés valósága. Szagok, tapintások, érzések, ízek, hangok, örömök és szorongások – ezekből áll össze egy élet. E szempontból aligha volt különösebben vonzó és ingergazdag a diktatúra világa: az örökös élelmiszerhiány, a szűkösség, a rossz minőség kielégítetlenül hagyta az érzéseket, az állandó félelem és szorongás, az alkalmazkodás kényszere és a kiszámíthatatlanság pedig megtépázta az idegeket, a testet és a lelket, ezzel együtt az emberi kapcsolatokat, közösségeket. Vagyis egy sor destruktív erő rombolja az emberi élet minőségét, mely igen törékeny portéka ezen a vidéken.

Ennek a rossz közérzetnek az illusztrációja a regény. Szinte pontról pontra végigmegy azokon a faktorokon, melyek miatt tönkre megy, vagy akár semmivé válik az élet a Géniusz Romániájában. Vagyis a Törekvés utca 79. szám alatt levő sarokházat akár a rendszer állatorvosi lovaként is felfoghatjuk. Ebben a házban szinte minden megtörténik, ami egy gusztustalan diktatúrában megtörténhet. Talán túl sok is – legalábbis az olvasó benyomása valóban az lehet, hogy túlságosan is demonstratív a regény, túlságosan tablószerű. Elnagyoltak az ecsetvonások, s nem olyan kidolgozottak a karakterek, hanem kissé papírmásészerűek, mintha csakis az lenne a dolguk, hogy egy emberi magatartást, élet- és szereplehetőséget képviseljenek. Ez mintha fokozottabban érvényes lenne a nőfigurákra.

A történet önmagában azonban nagyon izgalmas. Három etapban zajlanak az események, három nagy fejezetben, melyekről azonban kiderül, hogy nagyon is szervesen kapcsolódnak egymáshoz. Az első Rudolfé és Mártáé, akik a ház egy saroklakásában élnek. A házasság már éppen romokban hever, amikor a történet kezdődik, s mire befejeződik, tönkre is megy. Mintha a két ember nem is lenne ura a sorsának, hanem úgy esnének meg velük a dolgok, ahogyan akarnak, ők pedig tehetetlenül sodródnak az aktuális eseményekkel. Ha unják egymást, akkor szeretőt tartanak. Ha egymással szeretkeznek, azt is unják. Ha lakást kapnak, akkor beköltöznek, ha gyerekük lesz, felnevelik. Lélek és különösebb szenvedély nélkül.

Rudolf hamar elkezdi érezni már a zsigereiben is, hogy nem jó neki ezzel a nővel. Nem bírja a szagát sem, azt a lebírhatatlan penészszagot, ami a nőből árad. Ám semmi viszolygása nem elegendő ahhoz, hogy ki tudjon törni ebből az áldatlan viszonyból. A nőtől várja a megoldást, de ha ő „mindenáron ebben a csapdában akarja leélni az életét, ha inkább hős lenne, mint eleven, akkor ő, Rudolf megpróbálja ezt a csapdát, amennyire csak lehet,

lakályossá tenni”. Nem teljesen érthető, és a végére sem válik azzá, hogy miért ilyen teszetosza a férfi. Ha ennyire nyilvánvaló módon nem működik egy kapcsolat, akkor miért csinál ilyen értelmetlen módon becsületbeli kérdést abból, hogy kitartson-e, vagy sem. A narrátor ugyan többször nekifut, hogy megmagyarázza Rudolf magatartását, de nem érzem 57 meggyőzőnek teljesen. Világos, hogy nem rendkívüli esetről van szó, hanem rossz házasságokban vergődő férfiak és nők ezerszámra akadnak széles e világon, akik mindenféle ürügyekkel ragadnak benne effajta csapdákban, aztán az élethazugság életstratégiává transzformálódik.

Ami az egész házasságot teljesen hiteltelenné és érthetlenné teszi, az a fiuk halála. Itt elég sok a kérdőjel, nem csak magában a történetben, hanem a narrációban is. Mert olyan nincs, hogy egy apa gyáván meghunyászkodik fia gyilkosai előtt, és a halálhírrrel egyidejűleg készségesen aláír nekik. Sőt, jólesően megborzong, amikor leendő tartótisztje elismerően nyilatkozik képességeiről. Néha erőtlenül kinyögi, hogy „meghalt a fiam”, de különben enyhe ráhatással ugyan, de mégis beadja a derekát, és besúgó lesz. A fia halála pedig szinte a technikai kérdések szintjére süllyed: hogyan lőtték le, hol, hogyan temetik el, stb. Márta reakciójáról sem tudunk meg túl sokat. Viszonylag higgadtan fogadja a halálhírt, a temetésen van néhány nyugtalan pilanata, majd kitör rajta a tisztasági mánia. A két ember a rendszer engedelmes bábja, akik a legtermészetesebb érzelmeiket is elnyomják a remélt túlélés érdekében. Aztán az egyik belehal, a másik belenyomódik lelkileg. Kívülről legalábbis engedelmes beletörődésnek tűnik, ahogyan a halálhírt feldolgozzák, az apa árulása pedig kifejezetten undorító.

Az viszont nem teljesen érthető, hogyan kerül elő a regény végén a holtnak hitt fiú. Novák Eszter története kapcsán lesz szerepe ismét, s immár a forradalom utáni idők adalékaként megtudjuk végre, mi is történt azon az éjszakán, amikor Balázs disszidálni akart. Nem is őt lőtték le, hanem egy szerencsétlen lányt, aki teljesen véletlenül keveredett bele az egészbe. Gondru történetéből az derül ki, hogy elfogták a fiút, majd a kihallgatás során meghalt. Aztán az eset után nagyjából 13 évvel egyszer csak Eszter észreveszi a férfit az utcán, kideríti lakhelyét és leskelődik utána. Itt azért elég sok a fehér volt. Végre megértjük, miért hangsúlyozta a narrátor az első fejezetben, hogy a koporsó le volt zárva, és a szülők semmilyen könnyörgésére nem engedték felnyitni. Tehát nem a fiú volt abban a koporsóban. Viszont akkor mi történt vele? Élt vagy meghalt? Ha mégsem halt meg a kihallgatás során, akkor miért hazudták azt Gondrunak, s mit csináltak vele? Ő az, akit Eszter felfedezett az utcán, s ha igen, akkor hol és mivel töltötte az elmúlt éveket? Az szinte elképzelhetetlen, hogy végig a szülővárosában tudott volna

maradni a lebukás kockázata nélkül. Akkor miért bukkan ismét ott fel? Melyik oldalon állt voltaképpen? Beszervezték? Lecsukták? S miért volt olyan dilettáns, hogy engedett a két frissen megismert lány könnyörgésének, és magával vitte őket azon a végzetes éjszakán? S ha komolyan elszánta magát, 58 hogy disszidál, akkor miért fordult vissza egy lány nyafkasága miatt? Nagyon nincs rendben ez a történet, túl sok a motiváció és magyarázat nélküli esemény benne.

A regény végére ugyanakkor kiderül, hogy ez a szál biztosítja a történet folytonosságát az időben kiterítve (míg maga a ház a földrajzi állandóságot). Hiszen valahogyan mindenki kapcsolatba kerül ezzel a vonallal, s mindenki kompromittálódik is benne. Valahogyan mindenki bűnrészessé válik: a szülőktől kezdve, a szekusokon át a legpitánerebb besúgóig. Sőt, ebben a bűnben még maga a (vélt) áldozat is bűnös: így kerekedik ki ez a világ, egy velejéig rothadt rendszer, mely mindenkit cinkossá tesz. A regény végére az is kiderül, hogy Novák Eszter, aki Balázssal tartott azon az éjszakán, azzal a férfival él együtt, aki Rudolf beszervezésekor jelen volt, s aki a forradalom előtti rendszerben az állambiztonsági szervhez tartozott. Valamint ez az Eszter azzal a sráccal is járt, akinek az apja ebédre már otthon szeretett volna lenni Balázs kihallgatásakor. Szóval mindenki több szálon kapcsolódik mindenkihez, elég komplex viszonyrendszert létrehozva ezzel a történet alakulásában. Ez véleményem szerint meg is terheli a regényt, mert még ha nyomon is lehet követni ezeket a viszonyokat és fölfejtteni az összefonódásokat, az egyes karakterek akkor sem tudnak teljes mélységükben kibomlani.

Ez – mint fentebb is utaltam rá – a nőalakok esetében még hatványozottabban érvényesül. Az ő szerepük körülbelül annyi az egész regényben, hogy egyszerűen csak legyenek. Túl sok minden nem múlik rajtuk, s túl sok befolyásuk nincs az eseményekre. Márta úgy lett Rudolf felesége, hogy a háború után, amikor senkinek sem volt semmi pénze, már nem bírta a fogfájással, és ki kellett húzatnia. Úgy hozta az élet, hogy Rudolf egyedül volt a rendelésben, és természetesnek érezte, hogy neki is joga van ahhoz, amihez kollégáinak: természetben bevasalni a kezelés árát. Márta hagyta. Aztán a férfi valamilyen bonyolult és érthetetlen lelki folyamat után úgy érezte, el kell vennie feleségül a nőt. Márta ezt is hagyta. Mint ahogyan azt is hagyta, hogy a fiát anélkül temessék el, hogy megbizonyosodjon arról, hogy valóban ő van a koporsóban. Ennek a nőnek voltaképpen nincsen saját, önálló akarata, és nincs túl sok befolyása a saját életére, testére sem. Az egyetlen saját tette talán az, hogy végül mégis elvált a férjétől. De akkor már késő volt. Márta egy automata, egy elég buta nőszemély. Szexuális életében van néhány fellángolás és bár merészebb akció, például az egész külváros Rudolfra irigykedett, amikor az elújságotla a Csillag kocsmában, hogy az ő felesége bizony laborotválta a szeméremdombját. (S ennek következményeképpen valóságos

szexuális forradalom zajlott le a környéken, a derék munkások követelték a feleségüktől is a „kopasz puncit”, majd elégedetten jártak-keltek – ez a jelenet például remek betét, meg kell filmesíteni.)

Novák Eszter személyisége sem sokkal bonyolultabb, mint az, hogy ő az ügyeletes jó nő. Már fiatal korában nyilvánvaló volt, hogy 59 olyan csaj, aki megbolondítja a férfiakat. S innentől kezdve aztán nem volt túl sok választási lehetősége: szexualitása a sorsa lett. Egy idős professzor kitarítottjaként kezdte karrierjét, majd megjelentek más szeretők is, és a lány megtanulta, hogyan éljen a férfiakból, hogyan rendelje alá magát nekik. Az egyetlen kivételt Roland jelentette, a pártfunkcionárius Gondru fia, aki viszont a tenyerén hordozta Esztert. Ez után a liaison után azonban egy Rot Janinak hívott férfi jött, akiről egyedül a ház-mester tudta, hogy a hallgatag, sötét tekintetű férfi nem más, mint az a Nicu Zmeura, aki Rudolf tartótisztje és ivócimborája volt. Esztert még az sem tántorította el a férfitől, hogy az megölt egy embert. S egyáltalán: nem zavarja, hogy a párja egy tipikus alvilági macsó, aki felfofozza, ha nincs kedve éppen szeretkezni vele, és aki a tulajdonaként kezeli. Eszter egy vegetatív lény, aki csak akkor talál önmagára olykor, amikor gyógyításban segédkezik. De az egyetemre már nem vették fel, és szanitécként is kudarcot vall akkor, amikor Lajoska reggelre meghal, miután ő ellátta a sebet. Mert az nem jutott eszébe, hogy belső sérülésekről is szó lehet, sőt, minden jel arra vall, hogy van is ilyen – ez pedig a fiú életébe került. Eszter is csak egy statiszta a férfiak történeteiben – akik azonban sokszor maguk sem állnak a helyzet magaslatán.

S közben lezajlik a forradalom. Csupán néhány filmkocka erejéig bukkannak fel a regényben az akkori események, a ház lakóinak életére vonatkoztatva. Talán ez az egyik legtanulságosabb rétege a regénynek: ki hogyan él a forradalom előtt, alatt és után. Kevesen tudják, miről is van szó tulajdonképpen, és a ház lakóinak túlnyomó része csak sodródik a túlélés reményében. A zsigereikbe ivódott már a rendszerhez való alkalmazkodás, a mindennapi megalkuvások, s bizalmatlanok az új világgal. Egy gyöngyszem az a jelenet is, hogy két ház vitatkozik azon, hogy melyik falára kerüljön emléktábla. Méricskélik, hol esett el a fiú, melyik házhoz volt közelebb, majd végül az erősebb lobbí nyert. Ez a kis történet talán mindent elmond a keleti blokk rendszerváltásairól; a nagy eseményeket kíséző kisserőségekről, a lételemmé vált hazugságokról, a kisstílű megalkuvásokról és árulásokról.

A regény talán éppen ezekben a mikrotörténetekben és egyes helyzetábrázolásokban a legjobb. Ezek a mindössze pár oldalnyi kis betétek világítanak rá legélesebben az adott korszakra és a benne élő emberekre.

Talán az egész regényből egy kiváló forgatókönyvet lehetne írni, a történet és ezek a kisebb jelenetek szinte filmre kíváncsognak. Irodalmi műként azonban sajnos alatta marad a várakozásoknak. Ennek egyik oka a szereplők vérszegénysége, a másik pedig a nyelv. Vannak jó fordulatok a regényben, ezeket viszont ellensúlyozzák a meglehetősen banális frázisok – amire már fentebb utaltam is. Kicsit fülsértőek azok a mondatok, melyekben egy-egy jelenet tanulságát akarja összefoglalni a narrátor, és az életről mond nagy bölcsességeket. Nem nagyon sikerül ilyenkor a banális frázisok fölé emelkedni. Ez a nyelv nélkülöz minden komplikáltságot, kristálytisztá és egyszerű. Szembetűnő, hogy a regény nem kiegyensúlyozott: a szövegformálás során a történetészövés került előtérbe a nyelvi invenció és a karakterek kidolgozása kárára. A történet ugyanis egy detektívregény bonyolultságával vetekszik, és a narrátornak nagyon jó érzéke van ahhoz, hogy mikor vegyen váratlan fordulatot a mese szövésében, mikor kiről mi derüljön ki – az olvasó elégedett a végén, mikor mindenkivel és mindennel tisztába jön, kikerekednek a dolgok.

Mindent összevetve, nekem kicsit felemás érzésem volt a *Semmi kis életek* olvastán. Az már az első oldalak után nyilvánvaló volt, hogy egy más típusú és invenciójú szövegalkotásról van szó, mint a már említett erdélyi szerzők esetében. Gyorsabb tempó, sűrűbb élet, nagyobb kavargás, pergőbb nyelv, vázlatosabb figurák. Nem akarok nagy lözongokat mondani, de ennek a regénynek nincs semmi köze a metafizikához. Nem a dagályos, ködös, nyúlós-tapadós bölcselkedéshez, hanem egyáltalán semmilyen bölcsülethez. Arra nem rá, siet. Igaz, az élet is rohan, meg a történelem is. De vagyunk, akik lassan szeretünk olvasni, és szeretünk divatjamúlt kérdéseken rágódni, meditálni. (*Libri Kiadó, Bp. 2011*)

Bodor Ádám új regénye, a *Verhovina madarai*, ahogy azt már egyes kritikusok kifejtették, eléggé hasonlít az író előző műveire. Maga Bodor is fontosnak tartotta jelezni a *Népszabadságnak* adott interjújában, hogy nem szeretné, ha egy trilógia részeként

olvasnák regényeit, mert más témáról, más korokról és körülményekről szólnak. Hasonlóságuk inkább abból fakad, hogy egyedi stílusuk különbözik a megszokott, többnyire hagyományosnak

számító narratíváktól. A monotónia helyett éppen Bodor világának egyedi volta az, ami a hasonlóság alapja. Ugyanezt el lehet mondani az orosz Andrej Platonov műveiről (amelyek motívumaiban, szűzségében és regényfelépítésében sok rokonítható dolog található Bodor Ádám írásaival). A platonovi narratíva is könnyen felismerhető, jellegzetes, a két író összehasonlítása már csak ezért is adja magát. A két író műveinek összevetéséből természetesen ki kell zárni mindenféle értékítéletet. Ebben az összehasonlításban mindkettőjük esetében az az érdekes, hogy a két különböző országból származó író által hasonló történelmi helyzetben, egy kommunista diktatúra elnyomása alatt teremtett groteszk, irreális világ tele van reális elemekkel és archaikus-mitológikus motívumokkal is.

A diktatúra korszakai újra szembesítik az embereket az idő, az élet és halál, a kegyetlenség, a társadalom szerkezetének és hierarchiájának alapkérdéseivel, az emberi kapcsolatok milyenségével. A két író műveiben a fenti motívumok elég hasonló módon jelentkeznek, és megnyilvánulásaikban a modern felfogás együtt jár a hagyományossal. Annak, hogy mindkét író a mitikus motívumokhoz fordul, az a magyarázata, hogy mindketten behatóan ismerték nem csak a modern kultúrát, hanem saját néphagyományukat, ahol megmaradt az archaikus gondolkodás is. Platonov Jamskaya sloboda vidékén nőtt fel és sok műve szól erről a vidékről, és egyáltalán a falusi életről, ahogy Bodor is gyakran kiemeli Erdély fontos szerepét műveiben. A már említett *Népszabadság*-beli interjújában megemlíti Wass Albertet mint egyikét azoknak, akik fontos hatást tettek rá. „Ami nagy dolog ahhoz képest, hogy a kortárs erdélyi írók közt akadnak akadtak, akik környezetükben hasonló tüneményeket képtelenek voltak észrevenni. Legalábbis nem tartották időszerűnek műveikben megjeleníteni. Azt kell mondanom, a Wass-történetek morális környezete, gyökerét tekintve, talán nem áll túl messze az én történeteimétől. Ha utóbbiak merőben másról szólnak is.”

Elizaveta Sochivko 61

A HALÁL TÉMÁJA BODOR ÁDÁM ÉS PLATONOV MŰVEIBEN

Erdély szerepéről Bodor műveiben Angyalosi Gergely is ír *A körzet metamorfózisa* című tanulmányában: „Olyan világról van szó, amely egyszerre peremvidék (regionális egység legszéle) és éppen peremvidék mivoltában zárt 'körzet' jellegű. Nem Erdély, bár hangulatában van köze hozzá, 62 hangsúlyozta sokszor az író.” Hasonló módon Platonov műveiben a helyszín nem egy konkrét terület, ahonnan az író származik, hanem egy hangulatában hasonló, de absztrakt, félig reális vidék. (Érdekes, hogy orosz kutatók – újságírók, földrajzi tudósok, festők – egy csoportja egy olyan projektet is szervezett, amelyben megpróbálták megállapítani Csevangur hozzávetőleges elhelyezkedését.)

A közös helyzet hangsúlyozásakor fontos megemlíteni, hogy Andrej Platonov hiába született 37 évvel Bodor Ádam előtt, a kommunista diktatúra Magyarországon csak később alakult ki, mint Oroszországban. Tehát a közös történelmi helyzet alatt nem a konkrét időbeli párhuzamosságot, hanem egy hasonló diktatúra, illetve totalitárius ideológia elnyomását értjük, amely a két országban uralkodott.

A halál mint határ-motívum a háttérben végigkíséri Bodor Ádám összes nagyregényét, elveszíti azonban a modern kultúrában hozzá kapcsolódó jelentéseket: nem tragikus, nem jelenti a véget, sem pedig nagy változást az élők számára. Egyrészt ez a halált kísérő közömbösség az Bodor műveiben, ami kifejezi a hatalom és a rendszer elnyomása miatt kialakult elidegenítést és magányosságot. Másrészt az elidegenítés és a személyesség hiánya nem hat természetellenesen a műben: emberi vonásként jelenik meg, úgyhogy nem lehetünk bizonyosak, hogy a hatalom hiányában a szereplők nagyon mások lennének. Fontos a dolgokat a hatalom mindenhatóságának és a személy, individuum értéktelenségének kontextusában látnunk. Ez utóbbi egy ősi kollektív gondolkozásmód lenyomata, melyben az egyén fogalma nem is létezett és elsősorban a közösség léte, túlélése volt a fontos. Jó példa erre, amikor a *Sinistra körzet* Andrej Bodorja felsőbb utasításra végez a tunguz náthában szenvedő emberekkel – cselekedete a mű világában inkább semleges hangulatú, mintsem kegyetlen vagy undorító. Természetesen nem arról van szó, hogy a modern olvasó nem ítélné el a gyilkosságot, de ebben is megfigyelhető a mágikus realista narratívára jellemző kétszintűség: a mű világában a szereplő nem bírálható, de a könyv sem követeli az olvasótól, hogy elfogadja elveit. A regény a halál kérdését gyakorlati szempontból közelíti meg, nélkülözve minden tragikusságot. A tragikus mozzanat hiánya az egyik oka annak is, hogy a halál nem ijesztő a regényben, halálfélelemmel például egyáltalán nem találkozhatunk. A Bodor könyveiben előforduló különböző öngyilkosságokról egyébként is elmondható, hogy a szövegből semmi sem derül ki a résztvevők érzéseiről, kételyeiről vagy gondolatairól, az egész 'művelet' inkább gyakorlati dologként kerül bemutatásra. Ahogy már több kutató is

jelezte, a világ mitikus felfogásában nincs morális vagy etikai bíráló, és nincsen halálfélelem sem, mert a halál nem jelenti semminek a végét, hiszen mindig egy ciklus részeként tekintettek rá a születéssel együtt. Azonban a halál és születés ősi ciklikusságának logikája a *Sinsitra körzetben* nem rekonstruálható teljesen, mert a regény időtartama alatt születéssel 63 egyáltalán nem találkozhatunk. Tehát az életteremtő, vitális rész hiányzik, és ez még több komorságot, ürességet jelent. Az *érsek látogatásában* azonban implicit módon feltűnik a születés témája, hiszen Viktor Ventuza majdnem az egész Bogdanszki Dolina apjaként van bemutatva, amittől a helyzet váratlanul egyfajta népi-vitális jelleget ölt.

Azonban 20. századi diktatúrák és a hatalom kontextusát itt sem szabad elfelejteni. A halál ezek együttes működésében válik közbösszé, és veszíti el tragikus jellegét. Ahogy Bodor, úgy Platonov regényében is az emberi lét egyedüli konstans részévé válik a halál – az irracionális világban.

Itt érdemes a Voigt Vilmos által szerkesztett *Magyar folklór* című kötet azon részeihez fordulnunk, amelyek a temetkezési szokásokról vagy a gyászról szólnak. Bartha Elek *Az ősi magyar hitvilág* című cikkében így írja le a temetkezési gyakorlatot: „Hiteles források a honfoglalás kori régészeti leletek, amelyekből főként a temetkezési gyakorlatra, ezzel összefüggésben pedig a túlvilágról alkotott képzetekre lehet következtetni. A sírok kelet-nyugati tájolása, a halottakkal eltemetett kutyák, a sírokban talált ló maradványok és más sírmellékletek gazdag túlvilági képzeletekről tanúskodtak, *valamint arról is, hogy a túlvilágot őseink saját világuk tükörképének tartották.*” [kiem. E. S.] Mindez azt jelenti, hogy a magyarok az élet legfontosabb eseményeit egy rituális rendszerben értelmezték, ahol a halálra is már csak mint átmenetre tekintettek, amire fel lehetett készülni. A gyászénekekre is az a jellemző, hogy elsősorban az itt maradt emberek szomorúságáról és bizalmatlanságról szóltak, különösen, ha a családfenntartó halt meg (nem véletlen, hogy olyan gyakran előfordul bennük az „árva” szó). Ugyanezt bizonyítja a következő megjegyzés is: „Az ősrégi és általánosan elterjedt siratóének a haláleset által kiváltott gyász kifejezésére szolgál; utóbb már *az idegenbe vitt menyasszonyt, katonát, sőt még a kivándorlót is ilyen énekkel búcsúztatták.*” [kiem. E. S.] A gyász logikája tehát egy idő után mindenfajta veszteségre kiterjed, ami szintén azt a feltételezést erősíti meg, hogy maga a halál nem volt tragikus. Hasonló módon működött az orosz parasztságnál az ún. rekruti búcsúzó szertartás: eleinte a temetkezéssel indult, melynek menete gyászritusok alapján volt felépítve, majd később (nem nélkülözve a kormány, ill. a hadsereg által sugallt propagandát) már a beavatási rítus modelljén alapult.

Verebélyi Kincső *Temetkezési szokások* című munkája is érdekes adalékokat tartalmaz a témához: „A szakirodalomban közhelynek számít az, hogy a paraszti gondolkodás az élet természetes velejárójának tekinti a halált, amelynek megvan a maga ideje. Az élet maga teljességében ily 64 módon felkészülés a halálra, amelyet egy tevékeny élettel mindegy kiérdemel az egyén. Nemcsak a keresztény vallás hatása, hanem a természeti jelenségek ciklikusságának folyamatos tapasztalása is közrejátszhat abban, hogy a paraszti felfogásban megmutatkoznak olyan mozzanatok is, amelyek a halál = vég gondolata mellett például a folytatásba vetett hitre is utalnak. A halottakhoz való viszony az ősökhez, sőt a közösség tagjainak egymáshoz való viszonyát is tükrözi.”

Nagyon fontos Verebélyi Kincső megjegyzése, miszerint *az élet a maga teljességében felkészülés a halálra*. Nem hasonló-e Bodor Ádám novelláinak logikája? Azt ugyan nem állíthatjuk, hogy a szereplői vágynak meghalni, de amikor ennek eljön az ideje, akkor félelem nélkül lépik át ezt a határt. Ha a diktatúra szempontjából elemezzük a szöveget, akkor van benne egyfajta lírai vonás is: a *Sinistra körzet*, vagy *Az érsek látogatása* világában az emberek inkább elnyomottak, szerencsétlenek, egyfajta lenézéssel bánnak egymással, és magával a világgal is. Ez a hozzáállás azonban a halállal megszűnik, hisz általa mindenki egyenlővé válik. Modern, 21. századi szempontból a haláluk mégis tragikus, hiszen számunkra a fent említett természetes közömbösség a halálhoz már nem természetes.

Érdekes megfigyelés továbbá: „A temetést követően a magyar nyelvterületen mindenütt sor kerül a halott emlékére rendezett lakomára, a halotti torra, nem házas fiatalok esetében a halott lakodalmára.” Ez szintén egy olyan momentum, ami azt hangsúlyozza, hogy a halottak és az élők világa között nem annyira éles a határ.

A Verebélyi Kincső által felsorolt szempontok, ahogy azt a szerző is megjegyzi, tényleg elég általánosak: nem csak a magyar, de az orosz, és általában véve a világ tudományában is. A halál ciklikus voltát az orosz tudós, O. Freideberg is kiemeli *A szüzsé és zsáner poétikája* című munkájában, ahol a Hold-ciklussal hozza kapcsolatba a halált, hiszen a Hold is a ciklusában meghal és újjászületik, ami természetben fellelhető modell arra, hogy a halál nem a véget jelenti. Ezzel a ciklikus gondolkodásmóddal Mircea Eliade is részletesen foglalkozik *Az örök visszatérés* című munkájában.

Hasonló rendszerrel találkozhatunk Levi-Strauss *La pensée sauvage* című írásában, bemutatva egyes indián törzsek névadási szokásait. Lévi-Strauss megjegyzi, hogy az individuális név gyakran csak arra az átmeneti periódusra volt érvényes, amikor a gyerek még nem kapta meg a született vagy meghalt rokon nevét – teknonimot vagy nekronimot, ami azt a funkciót szolgálta, hogy be tudjon épülni a közösség rendszerébe. A nekronim és a teknonim egymást

váltották attól függően, hogy éppen ki halt meg vagy született a családban. Így a nevek rendszerében is az élet és a halál váltakozásával találkozhatunk.

Ahogy Bodor Ádám, úgy Platonov műveiben is a halál, az öngyilkosság fontos szerepet játszik. Erre példa utóbbinak a *Csevangur* című regénye, melynek végén az egyik főszereplő Sasha Dvanov öngyilkosságot követ el, a *Sinistra körzet* végén pedig Bela Bundasian vet véget saját kezével életének. Nézzünk meg részletesebben a két öngyilkosság leírását. „Dvanov lement vízhez. Élete kezdetén benne fürdött s tőle kapta táplálékát, és a víz fogadta be mélyébe az apját, és most Dvanov utolsó a véreből, vágyakozik utána.” [Ennek a részletnek nem pontos a fordítása a könyvben: *most az utolsó Dvanov vér társa búsul miatta magányos évtizedeken át a föld zsúfoltságában.*] Erről az epizódról azt kell tudnunk, hogy Dvanov apja is ugyanebbe a tóba fulladt bele, ő is öngyilkos lett, de ő „kíváncsiságból”, mert érdekelt, hogy milyen a halál. Sasha, a fia pedig egész élete alatt magányosnak érezte magát, hiányolta azt a szeretetet, érzelmi támogatást, amit a szüleitől kaphatott volna. „Proletárerő lehajtotta a fejét és dobbantott, valami zavarta odalent. Dvanov lenézett, és meglátott egy horgászbotot, amelyet a part magasából vonszolt magával a ló lába. A horgon egy halacska kiszáradt gerince fityegett, s Dvanov ráismert: ez az ő botja, melyet gyermekkorában felejtett itt. Tekintetét végighordozta a néma változatlan tavon, és eszébe jutott, hogy hiszen az apja még megmaradt: csontjai, testének egykori anyaga, verejtéktől nedves ingének foszlányai – az élet és a barátság egész otthona.”

Érdekes az is, hogy többnyire testről szóló terminusokkal van leírva, amikor a szereplők az elhunytakat hiányolják: az árva Dvanovnak az anya szaga hiányzik, a meghalt apja testéhez pedig egyfajta furcsa együttérzéssel viszonyul, amiből egyáltalán nem válik világossá, hogy halott emberrel van szó. Hasonló módon Bodor *Verhovina madarai* című könyvének főszereplője, Adam is megőrzi nevelőapja A. Korkordus meghalt testét, és amikor azt meggyalazza a vendég fényképész, Gusty, akkor megöli őt. Platonov *Munkagödör* című regényében, amikor Nasztya meghalni készül, kéri, hogy vigyék oda hozzá halott anyja testét, mert akkor kellemesebben érzi magát.

Sz. Dvanov a társa halála után minden logikát nélkülözve kimegy a tóhoz, ahol meghalt az apja, és ott megtalálja gyerekkori horgászbotját. Ez a kép annak az előjele, hogy eljött az ő halálának az ideje is. Számára ez nem csupán jel, hanem bizonyosság. A halálával kapcsolatban semmi kétség nincs benne és a körülötte lévő események is ezen logika szerint alakulnak. „És ott van egy kis hely Szasának (Dvanov) is, ahol annak a vérnek örök barátsággal való viszonzása várja, amelyet egyszer az apa adott saját testéből

fiának. Dvanov mellig belegázolt Proletárerővel a vízbe, majd anélkül, hogy elbúcsúzott volna tőle, élete folytatásaként leszállt a nyeregből, bele a vízbe, hogy megkeresse azt az utat, amelyen valaha az apja ment végig, kíváncsi levén a halálra, ő pedig most szégyellte életét [nem pontos a fordítás: **66** *ő élni szégyellte, az életet mint folyamatot szégyellte, nem a saját életét*] a gyöngye elfeledett test előtt, amelynek maradványai elenyésznek a sírban, mert egy volt apja létezésénél annak a még meg nem semmisült, ki nem hűlt nyomával.” A fordítás elég fontosnak tűnik ebben a részletben: ugyanis ha az idézetet aszerint olvassuk, hogy Dvanov a saját életét szégyellte volna az apja ellőtt és emiatt lett volna öngyilkos, akkor teljesen másnak tűnik az egész könyv diskurzusa. Platonov regényében a szülő-gyerek kapcsolat nem az apai büszkeségen, teljesítményen és a többi modern kategórián alapul. A rokonság inkább testi terminusokban fejeződik ki, és nem függ a gyerek vagy az apa cselekedeteitől. Az orosz változatban Dvanov magát az életet szégyellte, szégyellt élni, az apja gyenge, halott teste előtt. Tehát a halálra csupán mint egy más állapotba való átlépésre gondolt, egy olyan állapotra, amelyben jobban fog hasonlítani apjára. Azt is meg kell jegyezni, hogy emiatt az emocionális többlet, illetve feszültség miatt Dvanov halála tragikusabb, mint Bela Bundasiané. Az iménti esetben az olvasó és a narratíva pozíciójának eltérése is jóval erősebb, mivel a könyvben leírt közömbös viszony a halálhoz együtt jár a szereplők karakterének részletesebb pszichológiai, illetve emocionális ábrázolásával, ami elősegíti, hogy az olvasó több együttérzéssel viszonyulhasson hozzájuk, mint Bodor Ádám regényeinek szereplői iránt.

Most pedig vizsgáljuk meg Bela Bundasian öngyilkosságát is, akit a nap elején még más terv foglalkoztatott: meglátta, hogy Géza Hutira és Bebe Tescovina elmentek, és ezért elhatározta, hogy ő is más helyet és foglalkozást szeretne találni magának.

„– Zokon ne vegye, hogy fölébresztem – suttozta fülébe Béla Bundasian –, de úgy veszem észre, mindenki elmegy, s én itt maradok szabadon. Kérem, vegyen őrizetbe.

– Nem tehetem, ilyesmit ne is kérjen. Magát törölték a nyilvántartásból, minálunk megszűnt létezni. Azt mondom, távozzék, menjen innen.[...]

– Ölt, nem ölt, a maga dolga. Ajánlom, kerülje el széles ívben Dobrint, mert többé nem tud itt magáról senki. Idegen, menjen.”

Láthatjuk, hogy Géza Kökény nem hajlandó segíteni a terveiben, és ezt azzal magyarázza, hogy idegennek nevezi. Az idegen szó egyrészt arra utal, hogy egy diktatórikus rendszerben mennyire függött az emberi élet és az emberek közötti viszony a dokumentumoktól, a hatalomtól. Másrészt pedig az idegen egy ősi kategória, már az archaikus társadalmakban is, akit a közösségtől idegennek nyilvánítottak, az halálra volt ítélve, mert az ember

egyedül képtelen a túlélésre. Azzal, hogy többé nem szerepelt a papírokban, Bela Budasiant kizárták a közösségből:

„– És ha netán csütörtök volna, azzal se menne semmire – mondta Géza Kökény. – Mustafa Mukkerman nem jön többet. Úgyhogy várni mostanság nemigen van mire.

67

– Így most már kezd másként kinézni a dolog. Lehet, át kell szerveznem a napomat.

– Nem hallgathattam. Itt nálam olajra, benzinre számíthat, egyébbel sajnos nem szolgálhatok.”

Így Bela Bundasian megtudja, hogy nem fogja tudni elhagyni a területet, és ezért hidegvérűen megteszi az egyetlen, számára logikus lépést. Az olvasó csak később fog rájönni, hogy az említett nap „átszervezése” valójában mit is jelent, de Géza Kökény megérti, és annak végrehajtásához segítséget nyújt: olajat és benzint bocsát Bela rendelkezésére:

„Jó, akkor adjon nekem egy kanna benzint, meg egy doboz olajat. Azzal a húszdollárossal fizetett, amelyet egyszer mostohaapja hagyott neki.” Érdekes, hogy itt is megjelenik a mostoha apja képe: valamennyire ő is hozzájárul fia öngyilkosságához. „Még a körme is izzott, szikrát vetett az orra hegye, a füle, zsebei kiszakadtak, s amerre a rengeteg aprópénz szertegurult, a perzselt fű és avar füstölögni kezdett. Szemüvege kerete is megolvadt, de a forróságtól a lencsék még jó ideig a szeme előtt lebegtek, így aztán, mielőtt elvágódott volna, hogy mint könnyű zuzmópernyét magával ragadja a patak, még láthatta a körébe sereglő kíváncsi báméskodókat, tekintetükben az idegent illető üveges közönyt, és biztos már-már kezdte bánni az egészset.” Érdekes az is, hogy Bela Bundasian tűzben hal meg, Dvanov pedig vízben. Mind a két öngyilkosság a négyből a két „veszélyes” őselem segítségével történik meg, így mind a kettőben valami fajta ritualitás érződik. A falvakban fennmaradt, illetve megőrzött imákban is többször fohászokdottak az emberek Istenhez, hogy „a tűztől és a víztől mentse meg őket”. Az ironikus „már-már kezdte bánni az egészset” kiszólás elsősorban az összesereglett kíváncsi tömegről szól, hogy Belát zavarba hozza az egész cselekmény – ami szintén a halállal kapcsolatos közömbös-ségére utal.

A *Verhovina madaraiban* a halál-téma másfajta jellegzetességekkel ruházódik fel. A halál neve itt „Nikita”, ami csak az adott területre érvényes. Emellett konkrét attribútuma, az N-betű, illetve előjele és körülhatárolt ideje is van („Délután halál órájában”). Itt a halál a mágikus realizmusra jellemző szerepét kapja, mert belekerül a tudományos gondolkodáson kívül eső logikus rendszerbe: ha egy olyan valaki érkezik, aki N betűt hord, akkor valaki

meghal. Az, hogy a szereplők arról diskurálnak, érvényes-e ez a jel, az nem gyengíti, inkább erősíti a mágikus, babonás eszme logikáját: megvitatják ugyan, hogy lehet-e az N feltűnése a halál előjele, de közben nem akadnak fenn más csodákon, teljesen természetes dologként fogadva azokat.

68 Például senki nem csodálkozik azon, hogy Nika Karanika feltámasztja a halott gyerekeket.

A gyerekkori halál, illetve az elhunyt gyerek feltámasztására tett kísérletek Platonov regényeiben is szerepelnek. Egy gyerek halála hordozza a legtöbb tragikumot a regényekben, éppen ezért a gyerekeket próbálják feltámasztani. Itt az a fontos, hogy a gyerek halálának tragédiája nem logikus: egyrészt azért, mert az élet ciklusában a gyerek éppen megszületett, és ha ilyen korán meghalt, azt jelenti, hogy akkor valami meg van törve a ciklusban. Másrészt, ha mind a két regény egzisztenciális voltát elemezzünk, akkor némi csalódást vélhetünk felfedezni az egész emberi természetben. A naturalisztikus leírásokban nem csak azt láthatjuk, hogy a szereplők a természetben élnek és magányosak, hanem azt is, hogy nem tiszták. A gyerekek esetében ilyen benyomásokkal még nem találkozhatunk, ők tiszták, ezért a haláluk őrzi meg a regény szintjén is azt a tragikus érzést, ami normál esetben a halált körüllengi. Teljesen érthető, hogy egy olyan abszurd és kemény világban, amilyeneket Platonov vagy Bodor Ádám teremt műveiben nem lehetséges a gyerekek megmentése, ami azt jelenti, hogy végül mindkét esetben meghalnak.

Nézzük meg, ahogyan Nika Karanika, az úgynevezett démon, akinek azonban inkább egyfajta szentre hajazó szerepe van, feltámasztja a gyerekeket: „Nika Karanika gondozónő körbejárta a fekvő gyerekeket, végül föl-
 éjük hajolt és mint valami halottkém, egyenként megérintette a homlokukat. Eközben két kislány homlokára egy-egy könnycseppje hullott – az egyik Nyeg-
 rutzéké volt, a másik pedig a Giznaroké –, ezek egy idő után megrezzentek, hirtelen mély lélegzetet vettek, fészkelődni kezdtek, kicsit nyöszőrögtek, majd felültek, míg a többi, köztük az Augustin házaspár két lánya is, fekvé
 maradt.” Amikor Nika Karanika „halottkémként” megérinti a gyermekek hom-
 lokát, ez nem egy tudatos, értelemmel bíró mozgás, inkább hasonlít arra,
 ahogy egy állat szaglálta volna körbe a halott testeket. A könnyek, amik fel-
 támasztották a két gyereket se voltak szándékosak. Erről tanúskodik a követ-
 kező epizód is:

„Kettőt feltámasztott, azt mondják. Hogy a fenébe csinálta?

Nika Karanika megvonta a vállát. Nem szólt egy szót sem, kinézett az ablakon.

A többit mért nem akarta?

A gondozónő továbbra is csak bámult kifele, a vállát vonogatta, mintha azt mondaná: úgy látszik ennyire tettet, senki se tökéletes.

Anatol Korkordus ezzel bocsátotta el: Ilyesmi nálam egyszer fordulhat elő. Ígérje meg, hogy soha többet nem tesz ilyet.

Nika Karanika talán nem is értette miket kérdeznek tőle, azt sem, hogy miért.”

Nika Karanika saját boszorkány- és gyógyítóasszonyi természetéből kifolyólag, akaratan kívül, és nem egy morális döntés alapján támasztotta fel a gyerekeket. A figurája tehát korrelál *Az ősi magyar hitvilág* tanúsága szerint az előbb említett mindkét karaktertípussal. A kettő közti különbség abban érhető tetten, hogy a gyógyító emberek, bár elfogadták, hogy természetfeletti erők léteznek, de közelebb álltak a tudományhoz, ezáltal szándékosan kezelték az embereket, különböző gyógyszereket (pl. fűkivonatokat) is használva. Itt viszont teljesen akaraton kívüli képességgel találkozunk. Ilyen szempontból párhuzamot vonhatunk Wass Albert *A funtineli boszorkány* című könyvével is, ahol a boszorkány szintén nem irányította a mágikus erejét, hanem általa cselekedett. Ezzel kapcsolatban érdekes megemlíteni azt is, hogy Anatol Korkordustól Nika Karanika a „démon” nevet kapja, pedig ő az egyetlen feltétlenül jótevő erő a novellában. Ezt követően előbbi azonban úgy nyilvánul meg a gyerekek feltámasztásával kapcsolatban, hogy *ilyesmi nálam egyszer fordulhat elő*, ezzel érzékeltetve az egész hely logikáját és természetét, ahol a feltámasztás nem mint egy fontos és boldogító esemény jelenik meg. Épp ezen logika alapján a feltámasztott gyerekek később mégis meghalnak, majd őket követően az Augustin házaspár is, így a feltámasztás összességében csak még több halál okozójává válik.

Platonovnál a gyermek feltámasztása egy kicsit részletesebben van leírva. A Csevingur területre, ahol a szereplők a kommunizmus világát szeretnék felépíteni, egy szegény asszony érkezik haldokló gyerekekével. Érdekes, hogy a halál előtt a gyerek azt mondja: „– Aludni akarok és úszni a vízben, hisz beteg voltam, és nagyon elfáradtam. Holnap kelts föl, nehogy meghaljak, mert én elfelejtem, és még meghalok.” Itt újra feltűnik a halállal kapcsolatban a víz, mint őselem. Ami Sz. Dvanov és az apja számára is a halál módját jelentette.

Amikor a haldokló fiú végül kileheli lelkét, „Kopjonkin lehajolt és megtapogatta a kisfiút; szerette a halottakat, mert Rosa Luxemburg is halott volt”. Láthatjuk, hogy a halál eseményét sokkal inkább természetesnek, mint tragikusnak látják a szereplők. A gyermek anyja viszont szeretné, hogy a fiú éljen még egy percet, és ezért Cseputnij megígéri neki, hogy feltámasztja: „Amíg Cseputnij segített a kisfiúnak még egy percig élni, Kopjonkin rájött, hogy nincs ebben a Csevingurban szemernyi kommunizmus se, hisz ez az asszony csak az imént hozta ide a gyermekét, és lám, már meg is halt”.

Itt nagyszerű példát találhatunk a kommunizmusba, mint valami mágiába vetett hitre, ami miatt a szereplők nem kételkednek abban, hogy lehetséges a feltámasztás. Cseburnij feltámasztási kísérlete Nika Karanikáéval ellentétben szándékos, de ő is láthatóan valami megmaradt vagy
70 inkább újra megtalált mágikus tudását próbálja használni:

„– Hagyd abba, úgyse tudod többé összeszervezni – figyelmeztette Kopjonkin. – Ha nem érezni a szívét, nincs többé.

[...]

– Mi köze ehhez a szívnek? – mondta [Cseburnij] belefeledkezve igyekezetébe és a medicinába vetett hitébe. – Mi közé ehhez a szívnek, mond még nekem! A lélek a torokban lakik, már bebizonyítottam neked! [...] Cseburnij karjára vette a gyermeket, magához szorította, két térdje közé állította, hogy a lábán álljon, mint amikor még élt.

– Ész nélkül csináltok mindent. [Nem pontos fordítás: *hogy csináljátok ész nélkül mindezt?*] – jegyezte meg keserűen az anya.

– Az eszemnek itt semmi dolga – magyarázta Cseburnij –, emlékezetből csinálom. A fiadnak nélkülem is élnie kell még egy percre, mert itt a kommunizmus együtt működik a természettel. Másutt már tegnap meghalt volna. Csevegurnak köszönheti, hogy még egy napot élt, én mondom neked.

[...]

– Ne kínozzátok tovább – szólt az anya Cseburnijhoz, amikor az négy csepp napraforgóolajat csöppentett a gyermek engedelmes szájába.”

Az, hogy a lélek helye a testben van, meglehetősen gyakori motívum Platonovnál, azonban nem érthető pontosan, hogy mi számít léleknek. A *Boldog Moszkva* című regényében a lélek témája részletesebben van kitérve, és ez alapján megállapíthatjuk, hogy a lélek alatt elsősorban valami titokzatos szubsztanciát ért, ami az egész szervezetnek életet ad – ami tehát az életnek az orvostudományon túlmutató magyarázata.

A további cselekedetek, amiket Cseburnij „emlékezetből csinál” viszont egy falusi gyógyító emberre emlékeztetnek, ahol a hiedelemhez, a rituális cselekvésekhez tartozó dolog volt például úgy tartani a testet, mintha még élne. A négy csepp napraforgóolajnak a gyerek szájába cseppentése is összekeveredik a gyógyító cselekedetekkel, mint a mesterséges lélegeztetés próbája.

Itt, akárcsak a *Verhovina madaraiban*, senki se kételkedik abban, hogy a feltámasztás egyáltalán lehetséges. De míg Bodor regényében ez a bizonyosság a mágiába, addig jelen esetben a kommunizmusba, mint mágikus erőbe vetett hitből eredeztethető.

Jellemző az is, hogy azzal együtt, hogy Cseburnij és Kopjonkin is képesek értelmetlenül embereket gyilkolni egy spontán, „kommunista” ötlet alapján, éppen a gyermek halála bizonyítja be utóbbi számára, hogy nincs

értelme Csevegurnak – bár addig élete céljának számított, mégis elhagyja a területet: „Miféle kommunizmus ez? – ábrándul ki végképp Kopjonkin, és kiment az udvarra, a nyirkos éjszakába. – A gyermek egyet se tudott lélegezni még. Idejött és meghalt. Járvány van itt, nem kommunizmus. Ideje hogy elmenj innen Kopjonkin elvtárs.”

71

Platonovnál azt is megfigyelhetjük, ahogy a gyerekek, egy idő után, a felnőtt emberek között fejlődve, ijesztő módon kegyetlenekké és önzökké válnak, ahogyan például Nasztya az a *Munkagödörben*, aki egy idő után elsajátítva a kommunizmust építők beszédmódját, javasolja minden burzsuj kivégzését (viszont eltitkolja meghalt anyja nevét és létezését, mert ő is burzsuj volt, aki az éhségbe halt bele az új kommunisztikus világban). A fiú, akit megpróbálnak feltámasztani viszont azt mondja az anyjának, hogy „Olyan szomorú itt [az orosz verzióban – *veled*]. Inkább tévedtél volna el.”

A *Verhovina madarai*ban van még egy gyerek, az egyetlen Bodor Ádám regényeiben, aki születik: ez Danczura gyermeke. Azonban róla nem mondható el, hogy a szó igazi értelmében vett gyerek lenne, inkább részben egy nem emberszerű élőlényről, részben egy istenségről beszélhetünk. Ez az egyetlen gyerek születésekor a halál, Nikita nevét kapja (ami szintén utalás a nekronim rendszerre, az élő és a halott emberek neveinek körforgására). A születés után az eredetileg csúnya anya, Danczura megszépül, mintegy ezzel is jelezve, hogy az egész „mérget”, ami undorítóvá tette, átadta a gyerek képében a természetnek. A gyerek, akárcsak a helyi istennő, a Háromlábú Asszony szintén háromlábú. Így a csodagyereket elküldik az erdőbe, de arról nem értesülünk, meghal-e vagy életben marad. Nem találunk semmiféle direkt utalást arra sem, hogy a gyerek Nikita bárkiné a halálát okozta volna valakinek is, de például Stelián éppen az említett erdőben leli halálát. Ez az egyik leghidegvrűbb gyilkosság a könyvben, amiről a szereplők a következőképpen értekeznek: „Csak elgondolkoztam, hogy is kezdjem? Te például mit mondanál neki?”

Hogy én? Ilyenkor azt hiszem a legjobb, ha az ember nem mond semmit. Csak telnek értelmetlenül a drága percek. Tanult ember vagy, van egy kis élettapasztalatod is, erre pont én legyek az, aki eligazít? Az ásót pedig elfelejtheted. Azt elvégzik helyetted mások”

Fabritius kérdése persze groteszk vonásokat is hordoz magában, amikor a gyilkossági etiketre gondol. Viszont mutatja azt is, hogy a gyilkosság ténye mennyire nem kételkedés tárgya: a gyilkos csak amiatt feszeng egy kicsit, mert nem tudja, hogy ezen eseménykor mit is kéne mondania.

De Stelian halála csak egy része annak, amit a gyerek Nikita – aki egyaránt a halál és az istenség jelképe – születése hoz. Nikita egy teljesen mitikus lény, aki az egész terület életének pusztulásához közeledve születik, és megtestesíti magában a halált is.

Csakúgy, mint Bodor Ádám '92-es klasszikusában, a *Sinistra-körzetben*, valamint a hét évvel később napvilágot látott, meglehetősen felemás kritikai fogadtatásban részesült *Az érsek látogatásában*, úgy a szerző tavaly meg-

jelent legutóbbi kötetében, a *Verhovina madarai*ban is egy külvilágtól többnyire elszigetelt, földrajzi és egzisztenciális szempontból egyaránt perifériára szorult közösség életébe nyerünk betekintést. Hasonlóan az említett művekhez, ezúttal is a jellegzetesen kö-

72 Turi Márton

AZ ELMŰLÁS TERMÉSZETRAJZA

Bodor Ádám:

Verhovina madarai

zép-kelet-európai tájak és települések fantasztikummal kevert topográfiajából és helyrajzából bontakoznak ki a létezés dekadenciájának egyszerre nyomasztó és lebilincselő atmoszférájú terei. A regény és az elbeszélésgyűjtemény műfajának határmezsgyéjén felépített *Verhovina madarai*ban egy olyan egyedülálló hangulattal rendelkező világ elevenedik meg, amely azonnal magába szippantja befogadóját, aki azonban a szöveg mellékszereplőihez hasonlóan valószínűleg jó ideig maga is csak értetlenül próbál majd kiigazodni Jablonska Poljana, az egyes történetek helyszínéül szolgáló peremvidéki kisváros abszurd viszonyai és kiszámíthatatlan eseményei között. Erre utal a szöveg egyik pontján Adam, a kötet több történetében elbeszélői funkciót is betöltő, a szerzővel (a *Sinistra-körzet* főszereplőjéhez, Andrej Bodorhoz hasonlóan) részleges névrokonságban álló központi figurája is: „Amikor valahonnan idegen érkezik, és közénk telepedik, orrát egy darabig zsebkendővel tartja, és néha órákra van szüksége, hogy magához térjen, megszokja közelségünket és főleg a levegőt, ami körülveszi és amit más híján most neki is be kell szívni.” Jablonska Poljana ugyanis (*Az érsek látogatásának* rohadó szemétdombokkal övezett Bogdanski Dolinájához hasonlóan) olyan bűdösséget áraszt termálvize (az egész Verhovina-térség meghatározó eleme) miatt, amely a kívülállók számára csaknem kibírhatatlan – azonban a hőforrások émelyítő bűzén át is érződik még valami, ami talán ennél is nehezebben elviselhető: az erkölcsök szembeötlő kezdetlegessége. Jablonska Poljana ugyanis hiába idézheti fel bennünk nevével Jasznaja Poljanát, a tolsztoji humanizmus emblematisz helyét, annak leginkább csak torz tükörképét képes adni: az egyes szereplők nevével fémjelzett epizódok többnyire a mindenkire kiterjedő kiszolgáltatottságról, a kommunikációs kapcsolatok leépüléséről tesznek tanúbizonyságot, csak elvétve (bár akkor meglehetősen intenzíven) felvillantva pozitív gesztusokat

és érzelmeket. Legtöbbször azonban az elhallgatás, a hazugság és a gyanakvás jegyében telnek Verhovina lakóinak céltalan végnapjai – a szüntelen várakozás arra, hogy: „Hátha jön valaki, és megmondja, mi végre vagyunk itt. Vagy nem jön ide többet senki. Igazából csak az idő múlását várjuk.”

Bodor korábbi regényeihez hasonlóan tehát a *Verhovina madara-* 73
iban is a szöveg térbeli horizontjára, az önmagába záruló körzetre helye-
ződik a hangsúly, ami ezúttal is a mű időbeliségének háttérbe szorulását vonja
maga után. Bár egy gondosan elejtett utalás szerint a történet elvileg a huszon-
egyedik században játszódik, a *Verhovina madaraiban* mégis mintha megállt
volna az idő. Egyszerre van itt jelen letűnt korszakok és napjaink tárgyi
kultúrája, az információk megszerzésének pedig a régi idők archaikus mítoszaiba és hiedelmeibe vetett hit ugyanúgy részét képezi, mint az ál-
landó megfigyelés és elnyomás múlt századi diktatúrákat idéző hálózata. Verhovina életének minden szintjén fellelhetőek ezek az ellentmondások: a helyiek például a használaton kívüli könyvtár könyveit fűtésre használják, szellemi útmutatójuk mégis egy meséket is tartalmazó szakácskönyv marad. Hasonló kettősséget rejt magában a természet is: közelsége egyszerre teremt meg egyfajta otthonosságot Jablonska Poljana nyomorában, de árulkodik egyúttal arról is, hogy közösség és környezetének kapcsolata valószínűleg végérvényesen holtpontra jutott – a térség madarait ugyanis ismeretlenek elzavarták, méhkaptárait felgyújtották, tavait pedig megmérgezték. Ez a szakadék a későbbiekben pedig csak tovább mélyül a társas kapcsolatokban, a kívülről érkező látogatók ellenséges megítélésében, egyre határozottabban sejtetve, hogy a haldokló Verhovina története fordulópontjához, vagy akár teljes lezárásához közeledik. A Jablonska Poljanát korábban irányító, majd nyomtalanul eltűnt család történetében például a következőt olvashatjuk: „Egyedül ők, a Czervenskyek érezték meg, hogy itt, a Medwaya és a Peltin lejtői alatt valami véget ért. Hogy itt hamarosan és végérvényesen minden megváltozik.” Verhovina lakói ennek az eljövendőben lévő lezárásnak az irányából értelmezik a körzet gyakran szurreális, meseszerű történéseit, egy apokaliptikus színezetű hanyatlástörténeti narratívát létrehozva. Miközben azonban a mágikus tapasztalatok a mindennapok szerves részévé válnak, a szereplők jó esetben is csak jóleső rezignációval képesek fogadni a transzcendencia jeleit, a kegyelem ritkán adódó lehetőségeit. Ezt az elfordulást legjobban talán a feltámadás radikális elutasítása (amivel egyébként már a *Sinistra-körzetben* is találkozhattunk) mutatja – az egyik fejezetben ugyanis Nika Karanika, Jablonska Poljana jóstehetséggel megáldott gondozónője könnyeivel véletlenül visszahoz a halálból két gyereket, akiket agyoncsapott a villám, tettét azonban Anaton Korkodus vízügyi brigáderos, a körzet voltaképpeni vezetője a következőkkel kommentálja: „Ilyesmi nálam egyszer fordulhat elő. Ígérje meg, hogy soha többet nem tesz ilyet.”

Verhovina elmúlását tehát saját lakosai is siettetik azzal, hogy a külvilág viszonyaitól egyre inkább elzárkózva az általuk fenntartások nélkül normaként elfogadott, de a külső szemlélő számára gyakran teljességgel érthetetlennek és embertelennek tűnő hagyományaikba burkolóznak

74 – hasonlóvá válva ahhoz a jégpáncélba fagyott malomhoz, vagy az egyik hóforrás kék kristályaiban konzerválódott vadmalachoz, amelyeknek többször is gyönyörű leírását kapjuk a könyvben. Ez a távolságtartás azonban csak a sajátos szokásokban és szemléletmódban tud érvényesülni, Jablonska Poljana területileg ugyanis valamennyire mégis szabadon átjárható marad, melynek következtében lakói nem tudják teljesen függetleníteni magukat a külső behatásokról: Anaton Korkodus például folyamatosan fogad maga mellé fiatalokat (köztük a már említett Adamot is) segítőnek a közeli Monor Gledin javítóintézetéből. Részben rájuk is vonatkozik a könyv címe, ők ugyanis Verhovina madarai, akik „végül egy szép napon mindig elrepülnek” – addig azonban gyakran már pusztá jelenlétükkel, a helybéliektől való különbözőségükkel is megbontják a közösség életének tétova mozdulatlan-ságát: „Nem vagy te idevaló. [...] Neked is jobb, ha mielőbb elmész innen. / Kérek csak azt az egyet ne. Még ma összeszedem magam. Ígérem, mától megpróbálok olyan lenni, mint ti.” Ezek a konfliktusok pedig legtöbbször a fennálló rendet megzavaró idegenek eltávolításával végződnek: elűzetésükkel, de helyenként akár meggyilkolásukkal is – Adam a *Balwinder* című fejezetben például egy kémnek kikiáltott pópának ad olyan tanácsot a település mielőbbi elhagyására, amely végül végzetes következményekkel jár az említett személyre nézve, a regény utolsó oldalain pedig hagyja belefulladásra az egyik termálfűző forrásba a körzet átépítésének ügyében kellemetlenkedő látogatót. Ebből is láthatjuk, hogy a korábbi regények főszereplőivel szemben, akik végül sikeresen elmenekültek az életüket ellehetetlenítő környezetből, a *Verhovina madarainak* meghatározó alakjaira nem jellemző az elvagyódás, helyette görcsösen ragaszkodnak megszokott világukhoz – sokszor úgy tűnik jobban, mint saját életükhöz. „Nincs jobb hely a végső búcsúra, mint Jablonska Poljana.” – hallhatjuk ez egyik történetben Edmund Pochoriles fogadóستól, aki ennek jegyében nem sokkal később fel is gyújtja magát. Öngyilkossága azonban nem feltétlenül menekülés, hanem sokkal inkább teljes beteljesülése annak a helyhezkööttségnek, amely legtöbbször csak tétlenséget és cselekvésképtelenséget szül – vagyis Verhovina őslakosai még holtukban is ragaszkodnak ahhoz a földhöz, amely velük együtt ítéltetett pusztulásra.

A közelgő változás ugyanis elkerülhetetlennek mutatkozik: egyre gyakrabban bukkannak fel olyan rejtélyes idegenek, akiket a helybéliek már nem tudnak ellenőrzésük alatt tartani – vagyis a *Verhovina madarainak* központi szereplői nem képesek azt a totális kontrollt gyakorolni, amelyet

a *Sinistra*-körzet hegyivadászai, illetve *Az érsek látogatásának* pópái képviseltek. Ezek az ismeretlenek pedig nem csak egyre erőszakosabban befolyásolják Jablonska Poljana lakóinak életét (például egy Damasskin Nikolsky nevű prokurátor először vad rókákat ereszt szabadon a kisvárosban, később pedig felgyűjtja Korkodus iratait, amelyek a közösség teljes 75 múltját dokumentálták), hanem a térség várható jövőjére (a bezárt bányák ismételt megnyitására, nagyszabású építkezésekre) is utalásokat tesznek. A történet előrehaladtával világossá válik, hogy igazából ők a hatalom valódi letéteményesei, nem pedig a Jablonska Poljanát egyre kevésbé irányítani képes vízügyi brigadéros – aki valószínűleg pont ezeknek a „távoli hatalmasságoknak” köszönhetően veszíti el fokozatosan vezetői szerepét, végül pedig (az egész kötet központi eseményeként) életét is, mint akik korábban legitimálták pozícióját. Verhovina lakosai így hiába alkalmazzák az elnyomás és kirekesztés különböző eszközeit, maguk is áldozataivá válnak egy olyan hatalmi rendszernek, amelynek pontos viszonyait és céljait (az olvasóhoz hasonlóan) nem képesek átlátni – ennek következtében pedig ugyanolyan kétellyel kezdenek el viselkedni egymás iránt, mint a körzetbe betévedő idegenekkel.

Az emberi kapcsolatokat tehát megbénítja a gyanakvós hermeneutikája, amiből a kötet leendő befogadója is jócskán részesülhet – a szöveg szerkezeti felépítése és elbeszéléstechnikai megoldásai ugyanis remekül tükrözik a Jablonska Poljanát átható állandó bizonytalanságot, izgalmas kihívások elé állítva ezzel értelmezőjét. A *Verhovina madarai*ban például egyszerre érvényesülnek az elbeszélésgyűjtemény és a regény műfaji sajátosságai, egy hatásos feszültséget eredményezve: a lineáris egymásutániságot (legalábbis a könyv feléig) megbontó egyes fejezetek többször is elismélik a legfontosabb eseményeket (vagyis lényegében önálló elbeszélésekként is olvashatókká válnak), a különböző alternatívák azonban sokszor kizárják egymást (az egyik szövegrészben Korkodus például maga égeti el feljegyzéseit, de Nika Karanika megkéselésére is teljesen eltérő magyarázatokat kapunk), vagyis a szöveg nem áll össze teljesen egyetlen egységes narratíva mentén – miközben a különböző részekben átívelő történetvezetés éppen arra ösztökéli az olvasót, hogy a kezében tartott művet egybefüggő regényként értelmezze. Érdeemes emellett azt is megfigyelni, hogy miközben Jablonska Poljanáról részletekbe menő, rendkívül szemléletes leírásokat kapunk, addig bizonyos szövegrészekben képtelenség beazonosítani az elbeszélőt, akinek egyébként nem csak kiléte, de sokszor megbízhatósága is erősen kérdésessé válik: Adam és egy Balwinder nevű szereplő például egyaránt jelen van Korkodus letartóztatásakor, később mégis úgy beszélnek az esetről, mintha csak hallomásból értesültek volna róla. Ez a termékeny, az értelmezést új lehetőségekkel gazdagító, mintsem

meggátoló szándékolt elbizonytalanítás egészen az utolsó sorokig megmarad, mikor is váratlanul visszatérnek Verhovinába az onnan korábban elűzött madarak. Még ezen a ponton is csak találgathatunk – a szöveg a lezárás több interpretációjára is lehetőséget ad. Személy szerint azonban nem tudom

76 másképp olvasni a *Verhovina madarainak* befejezését, mint amelyben a madarak – amelyek egyébként már a *Sinistra-körzet*ben is mindig a halállal, a fenyegetettséggel asszociálódtak (a Sinistrát irányító osztagot például szürke gúnároknak hívták, a csonttollúakat pedig végzetes kór terjesztőjének tartották) – nem a természettel való kibékülés előhírnökei, hanem a körzet végleges felszámolásának, egyben egy olyan kor kezdetének tanúi, amelyben az embernek már nincs többé helye.

A *Verhovina madarainak* összetett gondolatiságában, izgalmas kettőségeiben és felépítésében, utánozhatatlanul érzéki és szuggesztív prózanyelvében tehát egy olyan letargikus vidék tárul fel előttünk, amelyet még a szerző (a korábbi regényekben kevésbé alkalmazott) kiváló, kellően sötét humora ellenére is kétségtelenül nehezünkre eshet ismerősként üdvözölnünk – pedig nagyon is annak kellene lennie. A kötet néhány értelmezője ezt a kezdetben zavarba ejtő benyomást azzal igyekezett palástolni, hogy Verhovina létező földrajzi alapjainak felfejtésére hegyezte ki olvasatát. Bár a referencialitás kérdése közel sem érdemtelen felvetés, hiszen Bodor prózája saját bevallása szerint is többnyire Erdély különleges természetrajzán és egzisztenciális viszonyain alapszik, mégis úgy érzem, hogy a valós helységnevek szerepeltetése (utalás történik például egy Csernovitz nevű helyre) itt elsősorban az olvasóval folytatott kettős játék részeként bír jelentőséggel – hasonlóan a (pszeudo)önéletrajziség lehetőségének felvetéséhez a narrátor és az író már említett névazonosságán keresztül. Ezek a megoldások leginkább arra szolgálnak, hogy közelebb hozzák befogadót ehhez az öntörvényű világhoz, miközben más eszközökkel a szerző ugyanígy el is idegeníti tőle: például mikor a történet korai szakaszában kiderül, hogy Jablonska Poljana lakói valamilyen meghatározhatatlan, de (ahogyan azt az elbeszélő külön kiemeli) semmiképpen sem magyar nyelvet beszélnek. Véleményem szerint éppen ebben az otthonosságában is idegen, idegenségében is otthonos közegben, ebben a végtelenül ambivalens állapotban nyílik meg annak a valóban katartikus olvasmányélménynek a lehetősége, amely nem csak maradandó esztétikai benyomásokhoz vezethet, hanem egyben gondolkodásra is készíthet minket saját magunk és környezetünk természetéről. Ezért amennyiben a *Verhovina madarainak*, az irodalomtudomány által teljes joggal remekműként számon tartott *Sinistra-körzet* méltó párjának reményvesztett tájait mindenképpen be szeretnénk határolni, úgy nem feltétlenül a térképen érdemes keresgélünk – önmagunkban előbb-utóbb biztosan megtaláljuk őket. (*Magvető, Bp. 2011*)

Jász Attila

AZ EGÉSZ 77

Az élethez türelem kell.
A festéshez szeretet.

RÉSZLETKÉRDÉSEI

A festéshez türelem.
Az élethez szeretet.

avagy

Az élet szeretete a festészet.
A festészet szeretete az élet.

Földi Péter

transzcsendes

Ilyen egyszerű ez, nem?
(Kérdezi Földi Péter képeivel.)

világa

Régóta sejtjük mindannyian, kimondva vagy kimondatlanul, hogy minden igazi nagy művész/művészet számára csupán két igazi nagy téma létezik, születés és halál. Hogy a születést verbálisan összekapcsoljuk-e a szerelemmel és annak testi-lelki aspektusaival, részletkérdés. Fiókkák, borjak és elgázolt macskakölykök képében. Ezek a részletkérdések foglalkoztatják leginkább Földi Péter fantáziáját. A világ legáratlanabb lényei, a kölyökállatok kiszolgáltatott sorsa (által a sajátunk). Ily módon – legtöbb képén – a két említett tematika egy képben válhat teljessé. Maszületett kölyökállatok halálában. E kettősség az álomszerűvé váló motívumokban részleteződik. A tudat alá merülve, mitikus mélységekből hozza felszínre ősi motívumait. És úsztatja a legexpresszívabb technikával az egyetlen kép felé, amit belül lát, de amit elérnie, kívülre hoznia – ezt ő tudja legjobban – sohasem lesz lehetséges. Pontosan úgy, ahogy képei megfejtése sem... Mégis.

Ez a belső út tökéletlenségen keresztül vezet a teljesség felé. Kifelé darabosnak és groteszknak látszik. Vagyis finom és érzelmes. Harsány és csendes. Mert a felszín csak álca, de ugyanakkor felület is, ami közvetít. Pontosan úgy, olyan módszerrel, ahogy az álom a valóságról tudósít. Minden egyes eleme a valóságból táplálkozik, és mégis, valami egészen új világ teremődik a részletek által. Az utolsó igazi falusi festő megrázó víziói saját koráról.

Az egész részletkérdéseit tovább taglalva végül el kell jutnunk a fejünkben lévő kategóriákon túlra. Földi Péter képei is oda vezetnek. Oda, ahol tartalom és forma kérdése nem is merül fel. Mert nem létezik. Nincs tartalom és nincs

forma. Pontosabban nincs, nem létezik e kettő külön. Földi Péter képei ismét arról tesznek tanúbizonyságot, amit eddig is tudtunk. Tartalom és forma csupán fogalmak, hogy a dolgok mibenlétét és milyenségét valahogy mégis meg tudjuk magyarázni. A jó műnél ezek a részletkérdések értelmetlenek.

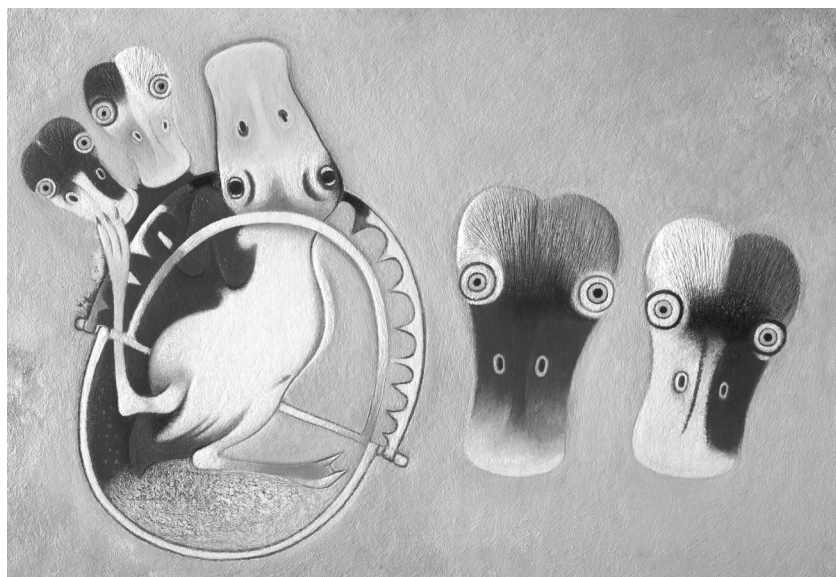
78 Tartalom és forma együtt: maga a kép.

Ahogy a hagyomány és újítás is együtt alkotja.
Ahogy anyag és szellem is.

Ahogy mítosz és valóság.
Ahogy valóság és álom.

Ahogy a Földi élet (nagy f-fel) egyben égi is.
De csitt! Ne szálljunk tovább szárnyak nélkül fölöslegesen.

Hallgassuk inkább Földi Péter transzcsendes világát
madárnyelven mesélni!

1

zárójelbe tettem.
áthúztam.
végül kiradíroztam a neved.
de a papíron maradt morzsákat
még mindig nem mertem
elfújni.

2

szókincsem bizzsu. karátokban mérve
majdnem negatív, de még épp semleges.
túl hamar elhordod majd – ettől féltem,
de már látom: *elviselni* sem lehet.

3

botladozó csillagképek
duruzsoló kavicsok
a cipőm talpán
nyomom el
a hangokat
hanyatt a fűben

hátamon egy egész bolygó.

80 1043 kassai utca 11.

várlak.

le kéne súrolnom

a konyhaablakra száradt naplementét,

kiszellőztetni a makacs,

levegőtlen ragaszkodásokat,

összeszedni a szétdobált érveket.

de megvárlak,

hogy lásd, milyen most,

mielőtt elkezdeném.

bár néha félek,

mi van, ha csak azért hagyom,

mert egyszerűen nem zavar?

nem tudom.

hogy veled vagyok,

vajon az igényességem bizonyítéka,

vagy ha nem lennél,

akkor igénytelenednék el?

„MEG KELLETT MENTENI A RÉGI MAGYARORSZÁGOT.”¹

Krúdy Gyula történelem- és magyarságélménye*

*„Én seregem és én népem,
Szeretlek én mindenképpen.
[...]
Szeretnék sereget szedni,
Sok-sok mindent visszavenni.”*
(Ady Endre)²

Szemere-Alvinczi nemzetmentő kísérletei kevés kivételtől – mint amilyen például az *Etel király kincse* – eltekintve köthetők a vörös postakocsin való utazáshoz Krúdy Gyula regényeiben. A *Valakit elvisz az ördög* tudálékos, korlátolt Tinódi könyvtárosa, akit Jókai olvasása kapcsán ismerhet meg az olvasó, az első, aki fölidézi Alvinczi Eduárd alakját és tevékenységét, mely a hamis váltók összevásárlásával, mint a pusztuló magyar kurtanemesi osztály anyagi támogatásával próbálja nemzetét megmenteni. Ez az expozíció eleve megfosztja mind a főszereplő Alvinczit, mind vállalkozását a hősiés pátosztól, sőt lehetséges, hogy hitelétől is, s ezt csak fokozza, amikor először szólal meg a műben Patkó Bandit kérdezve: „Őn az a fiatalember, aki mindenkit megver a városban?” A könyvtáros és a telekkönyvvezető párbeszédéből nemcsak az derül ki, hogy milyen módon kellene megmenteni a magyar középosztályt, hogy az aztán majd magához emelvén megmenthesse Magyarországot, hanem – Tinódi akarata ellenére – Alvinczi legititkolttabb vágyát is kitalálja Szuki úr: az ősnemes magyar király akar lenni. Amint megjelenik az alföldi vármegye székhelyén, a szó szoros értelmében sereglenek hozzá a hétszilvafás nemesek. Vállalkozásai szinte mindig valamely bukott honfoglalásra emlékeztetnek, vagy magának a magyar honfoglalásnak a paródiájára. Ilyen értelemben használom a mottóban idézett Ady verset. A sereglés, a gyülekezet, melyből gyülevész had lesz a *Valakit elvisz az ördög* és az *Etel király kincse* elbeszélője számára, egyaránt kiaknázandó lehetőség az aprólékos

leírásra, mely minden kritikánál sikeresebben szolgálja a kudarc igazolását. A kudarc nem elsősorban az „új(abb)” honfoglalásé, inkább a honfoglalást megénekelni kívánó eposzé. Jókai ihlető szerepén kívül Zrínyi eposza és általában a magyar őstörténeti epika tekinthető előzménynek, csak hogy,
82 míg *A jövő század regénye* a legoptimistább forgatókönyvvel megírt utópia, addig Krúdy szóban forgó regényei nem pusztán ennek ellentétei. Nem pesszimisták, hanem az első világháborút követő nemzeti katasztrófa után kelteződnek, s nem a közeli jövőbe tekintenek, hanem a közeli múltba látnak a jelen keserű tapasztalataival értelmezve azt.

Egy soha meg nem írt eposz megvalósítója lesz Alvinczi-Szemere utazásainak krónikája, ugyanakkor kritikai metaszőveggé válik az elbeszélés elsődleges szintjén, mely retorikai pozíciók folyamatos változtatásával indíthat egymásnak gyakorta ellentmondó értelmezéseket. Szabolcs vezér kiséposzként adja elő a honfoglalás történetét a miskolci borospincében, s ebben a kiséposzban megtalálható mindaz a populáris elképzelés és képzelgés, mely a regény születésének idejét és a magyar századfordulót egyaránt jellemezte. Szemerét ennek megfelelően mongol arcvonású honfoglalóként írja le az elbeszélő, s ebben a leírásban elválaszthatatlanul keverednek a történelmi nagyságra és méltóságra vonatkozó utalások az iróniával és a paródiával, akárcsak Arany János *Toldi estéjének* fegyverszemléiben. Alvinczi külsejének leírása is bővelkedik a népszerű broszúrák módjára elképzelt honfoglaláskor alakjainak fölidézésében. Mindemellett kiderül, hogy igaza volt Szukinak Alvinczi trónigényét illetően. Az arisztokrata az Árpádok vezéreire való tekintettel jelenti be igényét a koronára a nyíregyházi „Európa” szálló sörözőjében. Érvelésének alapja a Magyarországon és Közép-Európában egyebütt is gyakran hallható hol inkább, hol kevésbé jogos kijelentés, miszerint „A történelmet meghamisították.” Csakhogy a történelmet nem egyszerűen meghamisították. A történelmet a győztesek írják, s így Árpád vezéreinek esélyük sem volt az uralkodásra. A történelemből kiszorult társadalmi csoportok létrehozhatják az igazságérzetükkel harmonizáló narratívát, mely azonban a hatalom értelmezésében legföljebb mitikus vagy naivul tudománytalan lehet, mivel a tudományosság kritériumait a társadalom hatalmat gyakorló rétege állapítja meg. Ezzel kapcsolatban említhető, ahogy a mítosz kétféle funkciójáról elmélkedve Jan Assmann³ értelmezi a mitológiának azt a válfaját, mely dicső múltra emlékező történelmi tudatot fejleszt ki az emlékező alanyokban. Azokat a – nemritkán a hivatalos politikai irányokkal, hatalmi konstrukciók érdekeivel ellentétes – történelmi emlékeket hozza kitüntetett emlékezői helyzetbe, melyek egy bizonyos ideig az adott társadalom intézményes keretek között létrehívott történelmének periferiáján helyezkedtek el, vagy éppen feledésre lettek ítélve. Ezek a történelmi emlékek alkalmasak arra, hogy egy értékvesztő vagy értéktévesztő jelent a nemzet daliás idejével, aranykorával szembesítsenek.

Csakhogy Alvinczi-Szemere serege az értékvesztés pozíciójából próbálja szentesíteni, pontosabban anakronisztikusan a jelenben rögzíteni s a jövő felé közvetíteni saját életképtelen létmódját, melynek hamis voltát nem tudja, vagy nem akarja fölismerni. Alvinczi valamely idealizált múltból építi érvrendszerét. Királyválasztással kapcsolatos beszédének zárásával elhatárolódik mind Kossuth Lajostól, mind I. Ferenc Józseftől, s ezzel úgy tűnik képes harmadik utat kínálni a két példa között választó korabeli magyar társadalomnak. Érdeemes ehhez hozzáolvasni Alvinczi titokzatos kísérőjének – aki többszörösen leszerepel – bemutatkozását, midőn Kossuth Ferenchez (pontosabban a Kossuth-fi korteskedéséhez) képest határozza meg magát. Antiszemitizmusával legalábbis elbizonytalanítja Alvinczit. Legszívesebben megszabadulna a „züllött úriembertől” (ez lesz a szereplő „eposzi” jelzője), de azt végül csak megvesztegetéssel lehet lerázni. Jellegzetesen többértelmű Alvinczi jellemzése az ágensre („Förtelmes ember!”), midőn az úgy dicséri a készítenő csíklevest, hogy Ferenc József sem evett még olyant. Nem egyértelmű ugyanis, hogy Alvinczi a levestől, annak jellegzetesen kegyetlen elkészítési módjától viszolyog-e, esetleg attól, ahogy a csíkokat a paraszttól kicsikarta a „züllött úriember”, vagy pedig a Ferenc József ízléséhez való hasonlításától. Talán mindezen motivációk együtteséről lehet szó. Érdeemes megjegyezni, hogy később az *Etel király kincse* kapcsán Szemere számára fontossá válik a csíklevés. Ezzel szeretne kedveskedni Szabolcs vezérnek, akinek kincskereső vállalkozásától a magyar kismemesi osztály újbóli fölemelkedését jobban várja, mint maguk a kismemesek.

A szabolcsi kismemesi réteg egyénenkénti és összesített leírásai, melyek újra és újra előkerülnek a műben, eposzi jellegűek, hiszen az enumerációt pótolják-parodizálják. Alvinczi seregének szemléléről van szó. Csakhogy ettől a seregtől a *Valakit elvisz az ördög*ben a vezér viszolyog a leginkább. Nem csupán a mentál- és a fizikai higiéne szempontjából egyaránt értékelhetetlen megjelenés taszíthatja a kívülállót ennek a seregnek a „vitézeitől”, de a retorika még inkább, mellyel jelentéktelen személyüket próbálják előtérbe tolni. Phrüggyi Pál például így nyilatkozik meg:

„ – Jó helyen járok? [...] Itt találok azokat, akik a magyar középosztályt megmenteni akarják? [...] Ez a béna kar jelképezi a magyar Középosztályt [...] Én vagyok az a magyar Középosztály, amely az ónodi gyűlés óta megbénulva várja feltámasztását.”

Az idézet első fele Phrüggyi belépője az elbeszélésbe. A mű egyik központi mondatát, melyet Alvinczi föladatként fogalmaz meg magának Phrüggyi kérdésként használva elbizonytalanítja. Az idézet második felében önmagát a magyar történelem dicsőséges korszakához tartozóként jellemzi, ezt a korszakot azonban szintén saját történelmi értékítélete szerint illeszti a magyarság

történelmének egészébe, s habár a kuruc szabadságháborúk a magyar nemzeti tudat számára pozitívan épültek a nemzeti mitológia nagy narratívájába, Phrüggyi kirekesztést sugalló retorikája ennek a korszaknak az értékét is dekonstruálhatja. A kuruc mítosz durva profanizációja olvasható az *Etel király kincse*ben, mely a nyersen közönséges szexualitás és az obszcén tréfa felé mozdítja el a „kuruc” jelet. Mintha Phrüggyi és Alvinczi egymás mellett elbeszélve képtelenek lennének megérteni egymást, ennek példája lehet, hogy a kurtanemes Alvinczi megítélésében értéktelen, sőt veszélyes pörös iratokhoz váltók helyett, s nem tartja helyesnek Alvinczi stratégiáját a magyar középosztály megmentésére. Jellemző módon a mű szövegében a középosztály kifejezés végig a hétszilvafás nemességre vonatkozik, s nem a polgárságra, mintha ez is a múlt konzerválására tett utalás lenne. A kisnemesség megmentése fölötti huzavona akkor válik végképp ironikussá, illetve a magasztos eposzi vállalásokat relativizálóvá, amikor a váltóhamisító Phrüggyi bejelenti: nem bízik Alvincziban. A Szauder József *Szindbád Purgatóriuma* című tanulmányában írtak szerint Phrüggyi és a kurtanemesek azért nem válnak meg hamis váltóiktól, „Mert a hamis váltó lett az élet hétköznapijaiban legtöbbet forgatott, életre ’jogosító’ nemesi levelük.”

Az őstörténet epikáját a költőknek a szentség szférájával kell összekötniük. Krúdy a szándékos profanizációval következetesen dekonstruálja az eposzt. Alvinczi előtt végigvonul egész „serege”, akik be is állnának zászlaja alá, meg nem is, de a haza megmentésének magasztos célja helyett csupán a felelősség előli menekülés és a túlélés hajtja őket. Alvinczi kiábrándult monológjára a züllött úriember cinikus megjegyzése volna hivatott válaszolni, Patkó Bandi azonban olyan alternatívát próbálna adni, amely a Krúdy életműben legalábbis szokatlan: támaszkodjon Alvinczi a múltból itt maradt öregek helyett az ifjak erejére (esetében ez szó szerint meg is történik, amikor kiveri a kocsmából a csalókat). Krúdy legtöbb művében azonban – főképpen a történelmi tárgyúakban – az idős, az öreg jelenti az értékállót, aminek minél több köze van a múlthoz. Habár az életmű második felében (főleg a *Királyregényekben*) változik ez a szemlélet, de még azokban a művekben is alkalmaz idős szereplőket, sőt az *Etel király kincse* Szabolcs vezérével (parodisztikusan bár, de) mintha azt sugallná, hogy az aktív élet ötven fölött kezdődik. A fiatalságról ugyanakkor így ír *Szemere de genere Huba* című, 1919-es cikkében: „Az ifjúság, akihez Szemere fellebbezett, olyan romlott kezdett lenni, mint az öregek.” Alvinczi az 1928-as *Valakit elvisz az ördögben* mintha megfogadná Patkó Bandi javaslatát, elkötelezi magát az új Magyarország fölemelése mellett. Az 1931-es *Etel király kincse*ben viszont újra azt a Szemerét láthatjuk, aki a régi Magyarországot választja. Mintha az ötvenéves Szabolcs vezér lenne a legfiatalabb ember az egész történetben. A *Valakit elvisz az ördög* nem fogalmaz egyértelműen ódonosság kontra reformok viszonyában.

Miközben jól kivehető a szónoki fölkiáltás mögöttes, a nyelvi megformálással ellentétes értelme, a rezignált hangvétel mintha tompítaná az iróniát. A zül-
lött úriember végül úgy távozik a cselekményből, hogy hangsúlyt kap vele
kapcsolatban a szöveg fikcionáltsága. Szerző és olvasó egyaránt em-
líttetik az elbeszélő által, mint olyan szubjektumok, akiknek immár 85
kellőképpen elégük lett a mondott személyből, aki a szöveg Magyar-
országának hátsó kertjeiben, árkaiban, bozótosaiban, csatornáiban, a
szennyben tűnik el. A kiábrándult Alvinczi is távozni szeretne a történetből,
őt azonban egyrészt legendás vörös postakocsija hagyja cserben, másrészt
értelmezhető a közlekedési malőr úgy is, hogy az alföldi táj húzza ma-
gához, tartja vissza a könnyelmű kalandba bocsátkozó arisztokratát.⁴
Ami ezután történik a regényben az értelmezhető úgy is, hogy pusztán
a várakozás kényszerítő ereje miatt valósul meg. Elgondolkoztató
azonban, hogy minden említésre méltó cselekmény *ezután* történik.
Nagyjából azonos cselekményszerkezet jellemzi az *Etel király kincse*
című regényt is, bár első olvasásra az utazás – amely a regény első
felét jórészt kitölti – mozgalmas kellene, hogy legyen, különösen, ha
honfoglalásról van szó, amint azt időről időre hangoztatják Szabolcs
vezér nyíri seregének tagjai.

Ady mottóul választott sorai másképp értelmezhetőek a fölté-
telezett regényidőkből, melyek a tárgyalt Krúdy regényekben egyaránt
a 19–20. század fordulójának felelnek meg, és másképp értelmeződnek
az első világháború és Trianon utáni Magyarország idejében, s megint
másképp abban a korban, melyben keletkeztek. Alvinczi-Szemere min-
den csalódása ellenére szereti „mindenképpen” magyarjait, ahogy
Krúdy írta róla halála után: „Mindennél jobban szerette hazáját, nem
az olvasókönyvek iskolai rövidlátásával, hanem fájdalmasan, nyitott
szemmel, álmatlanul, amint egy bűnbe esett asszonyt szeretnek to-
vább a férfiak.” Magyarország esetében ez különösen igaz, hiszen Szent
István fölajánlása óta Mária országának nevezetik. Az elbeszélők számára
a sorscsapások utáni magyarság szétszórattatására is vonatkoztatható a „min-
denképpen”. A sereg gyűjtésének és előszámlálásának témáját már körüljár-
tam. A visszavétel a regények idejében „sok-sok minden”-re vonatkozik, s
mindez valószínűsíthetően legalábbis ellentétben áll a lírai alany szándéka-
ival, hiszen Alvinczi serege többek között a törvényerőre soha nem emelke-
dett *Tripartitum* jogi helyzetét szeretné „visszavenni”, olyan – számára –
ideális Magyarországhoz visszatérni, amely soha nem létezett, mitikus meg-
alapozását pusztán a történelem olyan daliás időinek sajátos átértelmezése
adhatná, mint a honfoglalás vagy a kuruc szabadságküzdelmek. A két, térben
és időben egyaránt távoli esemény Szabolcs vezérék utazásával mintha
egymásra másolódna, miközben tételesen megfogalmazódik, hogy Szabolcs

honfoglalása a hármassorszámot kéri magának a történelmi emlékezteltől, miután a kettest többek között éppen a nyíri honfoglalók adják visszamenőleg Szapolyai János vajda a mohácsi tragédia utáni Budára vonulásának.

86 Ez utóbbihoz ragaszkodnak inkább, mint az elsőhöz, útvonalát is többé-kevésbé pontosan próbálják követni. A hangsúly ezúttal az újra elfoglaláson van, akárcsak az általam átértelmezett Ady-mottóban. Az „újra” azt sugallja, hogy időközben „valahol-valahogyan” elveszett a haza, s úgy kell azt újra elfoglalni, hogy megmaradunk földrajzi keretein belül. Csakhogy észre kell venni: a primitív mitologizálásnak szüksége van a jogállás rögzítése érdekében a hagyomány követésére, még akkor is, ha ez a hagyomány már nem annyira az ősi magyar sámáni, hanem a zsidó-keresztény kultúrához kapcsolódik. Mindegyikben fontos azonban a helyváltoztatás szakrális szimbóluma. Gyanítható, hogy Szabolcs vezérék utaztatása sokkal többet köszönhet a zsidó exodus mítoszának, amely esetükben a szecesszió klasszikus példajaként, mint a jelen társadalom dekonstruktív és rekonstruktív elutasítása olvasható. A nyíri atyafiak is egy földrajzi helyhez köthető romlottságot kívánnak elutasítani, de nem úgy, hogy *kiutaznak* belőle, hanem éppen a szívébe utaznak, hiszen a kor rohamléptekben fejlődő magyar fővárosa testesíti meg mindazt, amelyet elutasítva az új-régi Magyarország *újra* megalapítható. Jellemző, hogy Szabolcs vezér serege hagyományos magyar módon utazik, lóháton, s ez a lófuttató Szemere szempontjából különös figyelemre tarthat számot. Az elbeszélő az anakronizmus magasztos és ironikus értelmezése felé egyaránt nyit, amikor így fogalmaz: „álombeli volt a csapat.” A kitalált-álombeli hun múltat a legközönségesebb (és legszomorúbb külvárosi) pesti jelennel ütközteti a narrátor. Szemere gondoskodni szeretne a fővárosba érkező nyírségi hunok foglalkoztatásáról. Szándéka korszerűsége miatt válik anakronisztikussá egy anakronisztikus helyzetben, mely kísértetiesen emlékeztet Mikszáth *Új Zrínyiászára*.

Krúdy fantáziáját különösen izgatta a mohácsi korszak, de még inkább a történelmileg-etikailag sokrétűen és ellentmondásosan megítélhető Szapolyai alakja, aki *Királyregényeiben* Alvinczihez hasonlóan vonzza magához a kétes egzisztenciákat, politikai kalandorokat. A „visszavétel” átvételként értelmezhető, a hatalom átvételeként, s az *Etel király kincséből* kiderülhet, hogy az ilyenformán fölépülendő Magyarország a Szapolyai János és Habsburg Ferdinánd féle trónviszály anarchikus idejére emlékeztetne, ha megvalósulna, olyan országra, melyben – hogy a gondolatmenet lezárásául egy másik Ady versre utaljak – az eltévedt lovas bolyongása meghatározó léthelyzet lenne. Az idő egyébként is izgalmasan alakul azokban az Alvinczi-Szemere regényekben, melyek az első világháború után születtek. Az írás és a cselekmény korszakainak egyidejűként elbeszéléséből nem annyira probléma születik, mint inkább a két korszak tanulságainak levonása.

Szabolcs vezér vitézei a korteskedő, zászlóhurcolgató régi Magyarországot – mely nem is olyan régen talán még el sem múlt egészen a mű kelte-zésekor – szándékoznak magukkal vinni a fővárosba, hogy aztán Budán fölleljék Attila kincsét. Mintha a fővárosi ember nem tudná, hogy mi-lyen kincsen ül, s vidékről, a Nyírségből kell jönni a magyarnak, hogy megmutassa, mintegy újra *fölfedezze* az egykor megvoltat. Miskolcon, miután honfoglalásuk financiaális helyzete Szemere Miklósnak köszönhetően immár biztonságba került, heraldikai arculatukat is igyekeznek kidolgozni. Zászlóra van szükség. Az ikonográfiát egy hölgy dolgozza ki, így lesz a szabolcsi hunok zászlaja piros mezőben zöld macska, mely aranygömböt gurít. Szörényi László alapos háttérkutatót végezve Krúdy *Álmoskönyvében* mutatja ki a heraldika eredetét: „A turul helyett feltételezhetőleg azért lett macska a címerállat, mert a macska, Krúdy *Álmoskönyvének* tanúsága szerint a szerelem, a bujaság szimbóluma.”⁸⁷ Jómagam csatlakozva az életműhöz szorosán kötődő értelmezéshez, annál egyszerűbb megfejtést is elképzelhetőnek tartok: a jámbor asszonyság giccses-posztbiedermeier mintára pusztán egy szép kis fonalgombolyagot gurító cicát szeretne hímezni a hunok szent zászlajára... A vállalkozás vég-célját illetően megoszlanak az elképzelések. Szabolcs vezér inkább a szent sír – Attila sírja – föltalálására helyezné a hangsúlyt, ezáltal legitimizálván a kurtanemesi Magyarországot, míg a sereget elsősorban a kincsek financiaális konkrét-sága mozgatja a vállalkozásban. Pestre érkezvén az „Arany Sas” közönsége előtt nyílt titokká válik, hogy Szabolcs vezér „Jeles dologban fáradozik, Attila kincsét keresi a pusztuló dzsentr-i megmentése céljából.” Utazása a vidéki Magyarországon zárándoklat jellegű. Zárándokként látogatja végig a magyar múlt vélt vagy valós emlékhelyeit. Különösen fontos így a miskolci stáció, ahol IV. Béla, a muhi csata, a Sajó, az 1848-49-es szabadságharc és Szemere Bertalan emlékét idézik föl. Szemerével kapcsolatban hangsúlyt kap az a Kossuth-párti anekdota, miszerint Szemere segítségével ásta el Kossuth a szent koronát Orsovánál, s annak rejtekhelyét éppen Szemere árulta el Ferenc Józsefnek. Szabolcs vezér maga alkotta magyar történelmi mitológiájában aktualizálva tölti ki az esetleges retorikai-logikai hézagokat, így szorossá és közvetlenné fűződik a nemzeti mítosz újraalkotásának-föltámasztásának folyamataival: egymást értelmezi és bizonyítja törekvés és cél. A honfoglaló magyarok eszerint már megtalálták Attila sírját és kincsét, melyek így a *hagyaté*k politikai és mitológiai kettős értelmében válnak fontossá. A harmadik honfoglalás föladata ennek a föltalálásnak a megújítása, újra érvényesítése. Méghozzá abban az értelemben, ahogyan sokan Werbőczy *Hármaskönyvét* az *Aranybulla* megújításának tartották. Másrészt ez a törekvés a magyar őstör-téneti epikának abba a részletébe is beleilleszthető, mely Attila szent sírjának

fölkutatását közvetlenül a honfoglalás legitimációs törekvései közé sorolja. A sír válhat a nemzeti önmeghatározás egyik legerősebb szimbólumává.

88 Az *Etel király kincse*ben megvalósul a nemesi középosztály hősiek küzdelmének illúziók nélküli megéneklése. Küzdelem a fönmaradásért, de nem a megújulásért. A múltban történő folyamatos rögzítettség vágya vezeti ezt a küzdelmet, ebből következően különös Szabolcs vezér seregének történelemszemlélete: a hunok a Dunántúli középhegység működő vulkánjai között lovagolnak, Árpád népét vándorcigányok hódoló serege köszönti az új-óhazában, ahol már akkor vendéglősök és főpincérek várták őket, a nyíri honfoglaló magyarok pedig tokaji bortól vagy szabolcsi vinkótól lerészegedve maradnak le a honfoglalás további folyamatáról. A vezér őstörténeti epikus szónoklata az avasi pincében nincs híjával a hatalmas birodalmakat alapító, roppant időtávolságot föltételező kozmo-mitikus eszköztárnak. Szabolcs vezér és „népe” mátrixként használja a történelemből ismert eseményeket, de arra kevésbé és kevesebben gondolnak, hogy nem csupán a szívesen kiválasztott-megjelölt eseménysorok léphetnek be a jelen idő körforgásába, hanem a kevésbé örvendetes végűek is, arról nem is beszélve, hogy majd’ minden jelenleg ismert történelmi eseménynek legalább kettős etikai-erkölcsi értelmezése lehet. Ugyanakkor Szabolcs vezérnek a történelem általa folyamatosként tételezett létmódjával kapcsolatos fönntartásait is meg kell fogalmaznia, mégpedig a személyes tapasztalat szintjén. Másképp nehezen értelmeződhetne az özvegy Borynéval folytatott viszony, legalábbis annak első, populárisan historizáló mozzanata, mely vállalkozásának átgondolására készíti Szabolcs vezért. Nemzetmentő vállalkozásáról azonban a regény végkifejletében kiderül, hogy nem a haza fölemelkedését szolgálja. Attól a pillanattól fogva, miután valamely nehezen megmagyarázható delíriumos látomásnak engedelmeskedve *leszállnak* az óbudai kiskocsmákba, s követik Bercsényi örökségét, a kincskeresők mozgása az eddigi jól körvonalazhatóan horizontálissal szemben vertikálissá válik, ez azonban nem a kinczsás pozitív jelentéstartományai felé nyit, inkább a pokolbéli alászállás felé. A kinczsásó romák a regény íródásának korában népszerű egyiptomi eredetmítosszal kerülnek kapcsolatba, Eszmeralda királynőjük Cleopátrával, kinek neve már fölbukkant a regényben egy nyomorúságos szexuális hirdetés kapcsán. A vertikálitás szinte már ponyvai közvetlenséggel idézi föl égi és földi szerelem örök kibékíthetlenségét, mely egyenesen a cselekmény kataklizmájához vezet: *Etel király kincse* elvész a kíváncsi tekintetek elől, s ez nem utolsósorban Szűz Máriának, a magyarok nagasszonyának köszönhető, mintha Szent István utasítására ő védené meg magyarjait az eltévelyedéstől. Az *Etel király kincse*vel kapcsolatos elemzések eddig nem tartották fontosnak a regény további részleteivel való foglalkozást, pedig a szöveg itt még nem ér véget, Szabolcs vezérnek el kell szenvednie

nemcsak vállalkozása kudarcát, de nevének megváltozását is, melyet éppen Pilisy Rózának „köszönhet”: megfosztatik a vezér nevezettől. Róza – foltehetőleg Szemere utasítására – arra kéri Szabolcsot, hogy az Attila számára baljóslatú Ildikó névvel szólítsa meg, s ebből a szempontból egyáltalán nem lehet véletlen, hogy Róza Újvilág utcai házában éppen egy 89 Makart csokor alatt jelölik ki Szabolcs helyét, mivel Hans Makart I. Ferenc József udvari festője volt. Talán a kaland végkifejlete szempontjából volt valójában szüksége az elbeszélőnek Pilisy Rózára, hogy Szabolcstól többszörösen eltávolítva, levélformában értesülhessen az olvasó a kincskeresés végkifejletéről, a – szükségszerűen – hiábavalónak bizonyult vállalkozást további remények nélkül lezáró hazatérésről.

* A tanulmány készítését a Habsburg-kori kutatások Közalapítvány Habsburg Történelmi Intézete ösztöndíjával segítette.

¹ Krúdy Gyula: *Repülj, fecském! (Úri betyárok)* In. Uő.: *Az utolsó gavallér*. Szépirodalmi Kvk. Bp. 1980. 48.

² Ady Endre: *Kétkedő, magyar lelkem*. In.: Uő.: *Összes versei I-II*. Osiris – Századvég Bp. 1994. II. 130.

³ Jan Assmann: *A kulturális emlékezet. Írás, emlékezés és politikai identitás a korai magaskultúrákban* Atlantisz Kvk. Bp. 1999. 79.

⁴ „El kell innen mihamarább utazni! – dörmögte Alvinczi, de éppen akkor jelentette a kocsis, hogy a postakocsi a kerégyártó reparálására szorul, legalább egy napig tart a munka.”

⁵ Szörényi László: *Bécs szimbolikus szerepe Krúdy műveiben* In. Uő.: *„Multaddal valamit kezdeni”* JAK füzetek 45 Magvető Kvk. Bp. 1989. 219.

Új Forrás 2012/5 – Kelemen Zoltán: „Megkelltt menteni a régi Magyarországot.” – Krúdy Gyula történelmi- és magyarságelménye

Papírforma szerint még csak délután volt, a magas házak azonban elfüggönyözték a nappalt, így a szegény utca mélyén már rég leszállt az éj. Falak emelkedtek a két oldalon, sokemeletes, feketeablakos falak. Emberfalak?

90 Lábass Endre

SZINDBÁD ÉS A HANGSZERILLAT

Kérkedő túlzás lenne így mondani. Annyi minden esetre való igaz, hogy odafent, az utcát kínaifalasan határoló bérházak üreglakásaiban mindegyütt emberek laktak –

ilyenek-olyanok-mi magunk, már ha ember az ilyen.

Szindbád egy utcára nyíló, zsúfolt kisszoba sarkában, egy elég magas ruhahalom mellett üldögélt jókedvűen, székéről átlátott a következő szobába is – ez a lakáslabirintus itt egy félszobagyűjtemény! –, állapította meg magában... És ahogy a zenét hallgatta, megrázkódott, mert észrevette, hogy csipetnyit elaludt. Álompor.

Három öregember zenélgetett Szindbád feje körül – elég pityókos méhecskék voltak. Egyikük, egy hegedűs, meg is jegyezte: – Kérem, uraim, én most úgy érzem, tökrészeg vagyok! – finoman meghajolt, és húzkodta tovább szépen, lágyan. Kopott kék cejgnadrágban állt az első félszoba közepén a vén cigány. Nem látszott volna rajta részegségnek nyoma se, ha külön nem jelenti be. A falnál két öregember ült, egyik harmonikázott, másik a hegedűjét átöelve, fakult fekete öltönyben egy konyhaszéken ült és hallgatta a zenét. Valamikor az estnek ezen a pontján Szindbád különös jóérzéssel hátrahajtott a fejét... Ám ekkor váratlanul valami szilárd dolognak ütközött a kobakja, úgyhogy kicsit, csak amennyire bírta és kedve volt, hátranézett: mi a csuda az ott a feje mögött?

Lassan fordult az öreg hajós feje, tekintete először átsiklott öt üres borosüvegen – az ilyen palackra mondták a régi népek, hogy már fekete a szeme –, aztán jött az ajtó, e nyílászáró a mellékutca gyér lámpafényébe nézett – zsupsz, épp egy nagy árnyék –, a tekintet tovább pásztázott, egy sarki szekrény, odabent szégyenlősen, mégis büszkén további öt-hat üres üveg – de mi még azért érünk valamit, hogy kiürültünk! – a férfitekintet megértően továbbhaladt, egészen körbe – a legszebb férfierény a megérteni akaró folytonos küzdelem –, szalmacseppkőnek tűntek most a szórványosan halmozódó üres borosüvegek – a szobácska sarkaiban elkülönülve, kis csoportokban álltak, buszra vártak. A hajós tekintete ekkor már körbe is ért, és megérkezett a saját jobb válla mögé. Ott két nagybögő állt a falnál, egyikük már lelakkozva, a másik még fehér-didergős-meztelenül. E hangszer illatozott hát Szindbád nyaka mögött, ennek vállára hajtotta előbb félálmai boldog öntudatlanságában a fejét. Az asszonyok a kőkemény, de dülöngélő férfi támaszai.

Illatfelhőt lehelte ez a meztelen hangszerasszony. Szindbád finoman még egyszer nekiütötte a fejét – de közben sajnos lett egy kis büntudata. – Mert mi van, ha ezt a finom tiszta faanyagot beszennyezi az ember haja? Ha a neki-dőlő fejtől zsíros, viaszos lesz a drága hangszer, és majd nem tapad meg rajta a lakk? Úgyhogy a hajós óvatosabb lett, attól fogva csak a hangszer illatfelhőjébe bólintotta a fejét – már ha hátrafelé lehet bólintani.

A zenészek néha együtt játszottak, mind a hárman, néha egyikük kicsit pihent. Először tesze-toszának tűntek, énekelgettek, de nem nagyon tudták a szöveget, úgyhogy rendszeresen kiegészítették ilyenformán – tírí-tíri, tírí – egyikük sem tudta pontosan az egyik szöveget sem, de míg tartott a zenevarázs, ez nem is zavarta őket.

Ám a szélfuvallat egyszerre elfeledtette velük azt a közösen megtalált dallamot, és hajba kaptak. Az egyik hegedűs megbántódva felkelt. – Ó, a pár pohár bor után felhorgadó szalmaláng büszkeségek! Szindbád valaha ismert egy ilyen jellegzetesen megsértődgető embert egy darabig. Magas, barna hajú, barna szemű férfi volt ez – olyan egyenes tartású, katonás –, valahonnan a Nyírségből származott, évtizedek óta vízivárosi kisvendéglőkben ebédelgetett egyedül, és a szép vendéglősnéknak udvarolgatott, akik meg, Szindbád legnagyobb meglepetésére, őszintén imádták a rég idejétmúlt, szénaillatú ködalakot. A szénaillatot sárgacímkes kölnisüvegben őrizte otthon, pengéi és borotvapamacsa mellett, a borotválkozótükör előtt. Ritkán, ám rendszeresnek mondható időközökben, szinte előre kiszámíthatóan azonban megakadt eme egyforma ebédek és vacsorák vonulása, a ragyogó felszínen idilli, ám végül is holt évtizedekké sűrűsödő húslevesáradat felkavarodott – a ballonkabátos, baszksapkás, selyemnyakkendős úr valami apróságon felhúzta az orrát, jéghidegen átnézett a molett főnökasszonyon, és továbbállt a szomszédos kisvendéglő teraszáig, ahol aztán az áruló helynek háttal ült pár éven át. Még hosszú, dohányillatú ujjai közt tartott cigarettájának füstjét is ellenkező irányba fújta, a Duna felé. Élet-hosszan tudta dédelgetni vélt vagy valódi sérelmeit – így szokták mondani, nem? Vagy vélt, vagy valódi életén át igazi sérelmeit? Felcserélhetők.

Már majdnem őszi este volt a sikátor mélyén, a szobát addigra kellemesen befűtötték a zenélgető öregemberek. A sértődött zenész felkelt, a kappalal koronázott ruhakupacról duzmadtan felvette ballonját, kissé szeles mozdulatokkal húzkodta a kabátot, dérrrel-dúrral – elképzelt arculütések az ilyen mozdulatok –, valami bántót mondott az ajtóból vissza a szoba felé, aztán kilépett az estébe, és rögtön eltűnt, mint aki ott se járt, ott se muzsikált. Odabent meg a dolgok százezeréves rendje szerint pár mondatot váltottak róla, már nem is a háta, csak az ajtó mögött, aztán játszottak tovább.

Mélyen jellemző volt a három zenész gyors összefogása a negyedik ellen. Szindbádnak ekkor jutott eszébe, hogy valójában rajta és a hangszerkészítőn kívül négyen voltak eredetileg a szobában, amikor megérkezett – kószált, tengett-lengett még ott egy alacsony, öltönyös öregúr is, leg-
92 alább fél zakóval mindig a másik helyiségben, de ő nem zenélt, csak kibicelt, néha előbukkant, bólingatott, teste mozdulataival a többiek háta mögül kísérte a muzsikát. Lehet, hogy nem is tudott zenélni, vagy tudott, csak félt, hogy a többiek jobbak nála. – Érdekes ez a félelem – gondolta Szindbád –, miért, mióta kell az embernek a jobbaktól félnie?

Most azonban nem a háttéralakon járt az esze, hanem az elüldözött, menekülésig sértett másikon. Gyerekkorában a hajós mindig ijesztő jelenségnak tartotta az ilyen összefogást. Hogy senkinek nem esik meg a szíve az alulmaradón, hogy aki egyszer kisebbségbe kerül, szép lassan – villámsebessen – egyedül marad. Nem úgy alakul, ahogy az ember várná, hogy kialakul valami egyensúly, hogy a gyöngébbik mellé majd mintegy szabályszerűen odabillen valaki. Milyen ijesztően örök ez a mese, valakit leszól a hangadó, a többiek meg együtt ugatnak vele. Szindbád és édesapja annak idején először mindig az első gólért szurkoltak a futballmeccseken, aztán mindig a gyöngébbnek, az egyenlítésért. Persze ez nem igazságos, mert az igazság az, ha tizenöt góllal győz az erősebbik csapat.

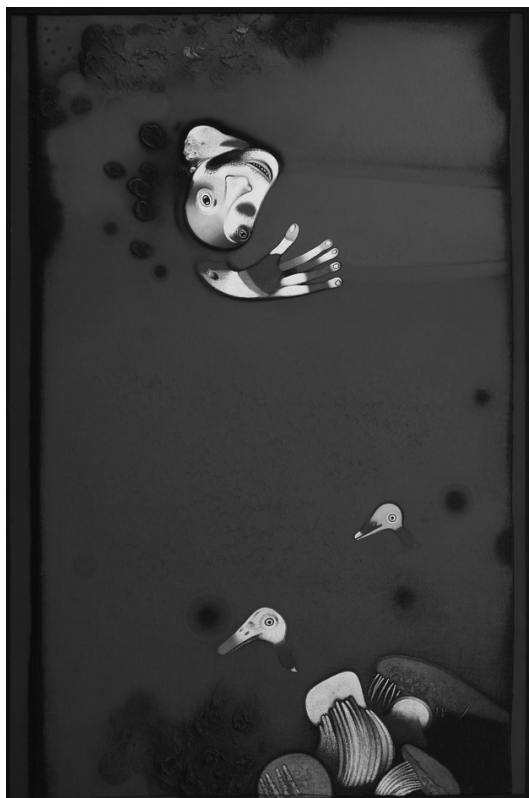
Úgy tűnt Szindbád előtt, hogy ez a sértődés, a harmadik zenész eltávolozása összébb hozta a maradék zenészeket, az alkalmi duó, a hegedűs meg a harmonikás – akiről közben kiderült, hogy civilben híres cimbalomművész, belelendült a dalokba, a szövegekből is sokkal több szó jutott az eszükbe. Szindbád a faliórára pillantott az egyik palackcsoport felett – hét felé járt.

Még nem mondtunk semmit a félszoba hátsó sarkában ülő szemüveges, őszszakállú férfiről. Ő nem zenélt, csak elégedetten bólogatott, magában dúdolgatott, néha egy-egy szót halkán kimondva. Hetvenéves lehetett, egyenes tartással ült egy irodai széken, karba fonva kezét. Egy kortyot sem ivott. A zenészekhez és Szindbádhoz viszonyított helyzete kicsit olyan volt, mintha ő lenne a király, a többiek pedig előtte, az ő szórakoztatására tartanák az előadást. Látszott, hogy nagyon ért a zenéhez, egy-egy sikeresnek vélt hangsor után ránézett a hegedűs és a harmonikás, és Szindbád is figyelgette helyeslő bólintásait, ha tetszett neki valami futam. Igen, egészen megfelelő mesebeli királynak tűnt a hangszerkészítő. Elegánsan távolságtartó volt, mégis mindenkire odafigyelt: – Fenyő – bólintott például Szindbád felé, látva a hajós boldog hangszerszorgoltságait – almosolyodva mondta ezt, és nagy szeretettel –, fenyő!

Talán mégsem egy vadonatúj, eddig még sosem látott dolog okozza nekünk a legnagyobb örömet, futott át a hajós agyán, hiszen pontosan tudta, hogy már nagyon is sokszor ült ilyen kis műhelyekben, és mindig örökre megőrzött

belőlük magában valamit. Ahogy a karba font kezű öreg király kedvtelve hallgatta az udvari muzikusokat, ahogy a palackok is elábrándozni tűntek, mint a jobb és bal zsölyge üvegvendégei, Szindbád megint visszahajtotta fejét a hangszer finom gyantaillatába. E zene közepén ismerős örvénylő érzés ragadta el. Jól tudta, hogy épp ez az a hangulat, amikor egyes emberek erős vágyat éreznek, hogy a pillanatba vendégül hívjanak valakit, hogy egy tanút hívjanak oda gyorsan telefonon. Ismerünk ilyen embereket, a meghitt pillanatba tanúkat csődítenek. – Egyedül kell megélni mindezt, meg kell próbálni feloldódni benne – gondolta hát a hajós –, ó, jaj, milyen vacak kis betegség ez és milyen rémes... Vajon miért nem mer az ember boldog lenni egyedül? Miért retteg annyira, hogy testőrök után sikolt, ha szívéig ér a muzsika? Akkor majd megérkeznek nagykabátban, és körülállják sötétben a hangszigetelő tanúk, velük jön az utca hidege, és már nem is fogják érteni, miért hívták ide őket. Szindbád villanásnyi ideig tisztán érezte, hogy ez élete egyik legszebb napja volt. És hogy tanúkra még gondolni sem szabad.

Új Forrás 2012/5 – Lábas Endre: Szindbád és a hangszenllat

TÁJKÉP

A pusztában a végtelen fasornak
sok kopasz ága hajlik rá a földre,
a varjak fölénk árnyékot sodornak,
és sötét lesz egy szárnycsapásra körbe.

Az égbolt széle vörös fénybe lobban –
narancsba vált, majd halványulni kezd.
Egy angyal száll fel egy napunkkal onnan,
ha jól látom, az ő köténye ez.

(Fordította: Vörös István)

Folyóiratunk
a NEMZETI ERŐFORRÁS MINISZTERIUM
NEMZETI KULTURÁLIS ALAPPROGRAMJÁNAK
anyagi támogatásával jelenik meg.
Terjeszti a Budapesti, a Nemzeti és a Vidéki HÍRKER RT.
és alternatív terjesztők

Főszerkesztő
JÁSZ ATTILA

Szerkesztők
NÁDOR TIBOR
SZÉNÁSI ZOLTÁN

Online szerkesztő
MIKLÓSVÖLGYI ZSOLT

Lapterv és műszaki szerkesztés
SELLYEI TAMÁS OTTÓ

Tiszteletbeli munkatársak

CSOKITS JÁNOS
MONOSTORI IMRE
MUZSNAY ÁKOS
VASADI PÉTER

ÚJ FORRÁS
IRODALMI, MŰVÉSZETI ÉS TÁRSADALMI FOLYÓIRAT
ALAPÍTÓ A KOMÁROM-ESZTERGOM MEGYEI ÖNKORMÁNYZAT
JÓZSEF ATTILA MEGYEI KÖNYVTÁRA

Megjelenik évente tízszer
Alapítva ezerkilencszázhatvankilencben
Alapító főszerkesztő: PAYER ISTVÁN

Szerkesztőség: 2890 Tata, Székely B. u. 2/A Telefon: 20/3353 626. Levélcím: Tatabánya, Pf. 136
E-mail: info@ujforras.hu. Interneten olvasható: www.ujforras.hu
Előfizetésben terjeszti a Magyar Posta Rt. Hírlap Üzletága. 1008 Budapest, Orczy tér 1.
Előfizethető valamennyi postán, kézbesítőknél és az Új Forrás Kiadónál.
E-maïlen: hirlapelofizetes@posta.hu; faxon: 06-1/303-3440. További információ: 06/80/444-444.
Előfizetési díj egy évre 5000 Ft. INDEX: 25959, HU ISSN:0133-5332.
Kiadja a József Attila Megyei Könyvtár. A kiadásért felel: Új Forrás Kiadó Nonprofit Kft.
Készült a Sollers Kft. nyomdájában Tatán.

